

อารมณฺ์ขันและอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา ภาควิชาปรัชญา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Humor and Freedom in *The Zhuangzi*

Miss Wanassanant Kunphon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Philosophy

Department of Philosophy

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2015

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

อารมณ์ขันและอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ

โดย

นางสาววันสนันท์ ชุนพล

สาขาวิชา

ปรัชญา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรียุญา อรุณขจรศักดิ์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.กึ่งกาญจนา เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม เพ็ญภินันท์)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรียุญา อรุณขจรศักดิ์)

.....กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ ลิ้มปนุสรณ์)

วันสันต์ ขุนพล : อารมณ์ขันและอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ (Humor and Freedom in *The Zhuangzi*) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผศ. ดร.ศรียุญา อรุณขจรศักดิ์, 120 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ขันกับอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ จากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า อารมณ์ขันไม่เพียงแต่จะเป็นกลวิธีสำคัญที่จวงจื่อใช้ในการปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องสะท้อนท่าทีของผู้มีอิสรภาวะ อันเป็นเป้าหมายหลักในโครงการทางปรัชญาของจวงจื่ออีกด้วย

วิทยานิพนธ์นี้ยังเสนอด้วยว่า อิสรภาพที่เป็นเป้าหมายทางปรัชญาของจวงจื่อดังกล่าวนี้หมายถึง การท่องเที่ยวหรือการเล่นไปกับการแปรเปลี่ยนของโลกและสรรพสิ่ง แต่มนุษย์มักติดอยู่กับกับดักทางความคิด โดยเฉพาะการมีกรอบคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง การยึดมั่นในค่านิยมทางสังคม ขนบจารีตต่างๆ และความกลัว เช่นกลัวความเจ็บป่วย และความตาย เป็นต้น อารมณ์ขันที่เป็นทั้งกลวิธีและเครื่องสะท้อนอิสรภาพจากพันธนาการทางความคิดดังกล่าว จึงมีลักษณะที่สะท้อนการมีประสบการณ์โปร่งเบาและหลอมรวมไปกับโลก มุ่งคลายความยึดมั่นในกรอบเกณฑ์การตัดสินโลก สะท้อนการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ มุ่งให้เกิดการเคารพสรรพชีวิตอื่น และเสียดสี ประชดประชัน ทำลายขนบจารีต

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาควิชา ปรัชญา

ลายมือชื่อนิสิต

สาขาวิชา ปรัชญา

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

ปีการศึกษา 2558

5580167122 : MAJOR PHILOSOPHY

KEYWORDS: THE ZHUANGZI, FREEDOM, HUMOR,

WANASSANANT KUNPHON: Humor and Freedom in *The Zhuangzi*. ADVISOR:
ASST. PROF. SARINYA ARUNKHAJORNSAK, Ph.D., 120 pp.

This thesis aims to analyze the relation between humor and freedom in *the Zhuangzi*. This study concludes that in *the Zhuangzi*, humor is not only a strategy to liberate human being but also a reflection of human freedom which is Zhuangzi's philosophical project.

This thesis also proposes that freedom which is Zhuangzi's philosophical goal means wandering or playing with the transformation of the world and things. Human is usually attached to the trap of thinking especially, trapped in the Anthropocentrism, social value, tradition and fears such as; fear of illness and death. Therefore, the humor is as both the strategy and the reflection of human freedom from the trap of thinking, the essential aspects are humor that reflected the human perspective transformation, the lightness experiencing; be able to joy and flow with the world, loosened a certain norm in justifying the world, respected other life, satirized and challenged the tradition.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

Department: Philosophy

Student's Signature

Field of Study: Philosophy

Advisor's Signature

Academic Year: 2015

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้จะสำเร็จลงไม่ได้ด้วยดีหากปราศจากท่านเหล่านี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศรีัญญา อรุณขจรศักดิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ซึ่งกรุณาให้ความรู้ คำปรึกษา คำชี้แนะ และแก้ไขปรับปรุง จนวิทยานิพนธ์สำเร็จเสร็จสิ้นไปได้ด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตา กรุณาของท่านที่มีต่อผู้วิจัยเป็นอย่างมาก จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษม เพ็ญภินันท์ และรองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ ลิ้มปยุตธรรมที่ได้กรุณาให้คำชี้แนะ และแก้ไขปรับปรุงให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้เสร็จสมบูรณ์ไปได้ด้วยดี

นอกจากนี้ ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่คอยให้ความรู้และคำชี้แนะแก่ผู้วิจัยด้วยความกรุณา

ขอขอบคุณ พี่ๆ เพื่อนๆ ป.โท รหัส 55 ทุกคนที่คอยช่วยเหลือผู้วิจัยในงานด้านคอมพิวเตอร์และระบบการเขียนวิทยานิพนธ์อิเล็กทรอนิกส์ จนวิทยานิพนธ์เล่มนี้สามารถจัดพิมพ์สำเร็จออกมาได้ ขอขอบคุณสำหรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการทำวิทยานิพนธ์ กำลังใจ และเป็นเพื่อนที่ดีมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ ขอกราบขอบพระคุณครอบครัว คุณพ่อ คุณแม่ และญาติทุกคนที่เป็นกำลังใจ และแรงสนับสนุนในการศึกษาของผู้วิจัยโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	9
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	9
วัตถุประสงค์และขอบเขตในการวิจัย	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย.....	12
บทที่ 2 อารมณ์ขันกับการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ.....	13
จวงจื่อและคัมภีร์จวงจื่อ.....	13
เป้าหมายโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อ.....	17
ทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขัน	20
อารมณ์ขันในคัมภีร์จวงจื่อ	23
มนทัศน์การเล่นและความสำคัญของการเล่น.....	28
การเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ.....	31
การเล่นกับอารมณ์ขันในคัมภีร์จวงจื่อ.....	44
บทที่ 3 อารมณ์ขันกับอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ.....	67
ปรัชญาขงจื่อโดยสังเขป.....	67
อารมณ์ขันกับการเป็นอิสระจากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (De-anthropocentrism).....	74
อารมณ์ขันกับการล้อเล่นและเสียดสี ประชดประชันกฎเกณฑ์ ขนบจารีต คุณค่า หรือค่านิยม ต่างๆ	85

อารมณ์ขันกับการต่อรองกับความกลัวของมนุษย์.....	98
ทัศนะเรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื่อ.....	98
อารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีที่ใช้ต่อรองกับความตายและการสูญเสีย.....	107
บทที่ 4 บทสรุป.....	112
รายการอ้างอิง	117
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	120

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในบริบทปรัชญาจีนยุคคลาสสิก การศึกษาเรื่องอารมณ์ถือเป็นประเด็นที่น่าสนใจและสำคัญ โดยเฉพาะปรัชญาขงจื้อที่ให้ความสำคัญกับความพอดีทางอารมณ์ความรู้สึก ทั้งในภาวะยินดีและโศกเศร้า รวมไปถึงการแสดงความรู้สึกที่มีต่อกันอย่างเหมาะสมผ่านการขัดเกลาทางขนบจารีตหรือ *ลี้ (li)* กล่าวคือ ขงจื้อเสนอให้มนุษย์มุ่งปฏิบัติหน้าที่ที่มนุษย์พึงกระทำเพื่อที่จะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ผู้มีปัญญาหรือวิญญูชนผู้จะเป็นแรงสำคัญในการสร้างชุมชนแห่งมนุษยธรรมอันเป็นเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของขงจื้อให้สำเร็จ ทั้งนี้เพราะขงจื้อเชื่อว่า ผู้เป็นวิญญูชนย่อมประพฤติดตนให้ถูกต้องเหมาะสมตามหลักขนบจารีต ภายใต้โครงข่ายความสัมพันธ์ทั้งห้า ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน วิญญูชนที่ดีพึงรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองตามสถานภาพที่กำหนดไว้ในระบบความสัมพันธ์นั้นๆ นอกจากนี้ การประพฤติดตนดังกล่าว ยังต้องกระทำควบคู่ไปกับการมีมนุษยธรรมหรือ *เหริน (ren)* อันเป็นการกำหนดคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่แท้ตามทัศนะของขงจื้อ จะเห็นได้ว่าปรัชญาขงจื้อที่อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และความเชื่อมั่นในขนบจารีตนั้นมีความสำคัญมากเพียงพอต่อการช่วยขัดเกลามนุษย์ให้มีมนุษยธรรม และสามารถแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกได้อย่างถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้อยู่ในกรอบขนบธรรมเนียมจารีตที่สืบทอดกันมา เหตุนี้เองจึงทำให้ลักษณะคำสอนใน *คัมภีร์ขงจื้อ* มีท่าทีเคร่งครึม จริงจัง

ในขณะที่ปรัชญาเต๋าของมรรควิธีในฐานะที่เป็นวิถีแห่งธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ สรรพสิ่งกำเนิดขึ้นและมีวิถีดำเนินไปในจักรวาล มนุษย์จะดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับเต๋าอันยิ่งใหญ่ได้ มนุษย์จะต้องเข้าใจความเป็นจริงของวิถีธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก ปรัชญาเต๋ายังมีกลวิธีในการอธิบายระบบความคิดที่แตกต่างไปด้วย คือ มุ่งเน้นให้มนุษย์เข้าใจถึงความจริงของโลกและสรรพสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน และอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเรื่อง การแปรเปลี่ยน (Transformation) โดยเชื่อว่า สรรพสิ่งล้วนมีความไม่แน่นอน ตายตัว สามารถแปรเปลี่ยนไปตามสภาพที่สิ่งนั้นควรจะเป็นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข

ท่ามกลางการแปรเปลี่ยนนั้นๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พวกเขาจะต้องเข้าใจความจริงของโลกดังกล่าวเสียก่อน เหตุนี้เอง ปรัชญาเต๋าจึงมีกลวิธีในการอธิบายหลักปรัชญาของตนที่ต่างไปจากปรัชญาขงจื้อ โดยเฉพาะปรัชญาจวงจื้อที่มีวิธีการถ่ายทอด และอธิบายปรัชญาของตนเองผ่าน*คัมภีร์จวงจื้อ* ด้วยการเล่าเรื่องที่บางครั้งมีการสนทนาถกเถียงกัน ใช้ภาษาที่เต็มไปด้วยวรรณศิลป์ ทั้งอุปมาอุปไมย เป็นข้อความที่ขัดแย้งสวนทางกัน รวมไปถึงเรื่องเล่าเชิงประชดประชัน และตลกขบขัน ทั้งนี้ก็เพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระภาพ อันเป็นเป้าหมายหลักโครงการทางปรัชญาของจวงจื้อ “อิสระภาพ” ในที่นี้หมายถึง การที่มนุษย์ได้เป็นอิสระจากข้อผูกมัดหรือพันธนาการต่างๆที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถท่อง/ดำเนินชีวิตท่ามกลางการแปรเปลี่ยนของโลกและสรรพสิ่งได้ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจหน้าที่ ขนบจารีต ความกลัวของมนุษย์ รวมไปถึงกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) เป็นต้น ในแง่นี้มิได้หมายความว่า จวงจื้อปฏิเสธแนวคิดเหล่านี้อย่างสิ้นเชิง จนไม่สามารถดำรงชีวิตในสังคมมนุษย์ได้ ตรงกันข้าม จวงจื้อกลับปรารถนาให้มนุษย์สามารถอยู่กับเงื่อนไขชีวิตเหล่านี้ได้อย่างปกติสุข โดยมองเป็นเรื่องโปร่งเบา รวมทั้งปรารถนาให้มนุษย์สามารถร่วมเล่นหรือท่องไปกับสรรพสิ่ง รวมทั้งแนวความคิดอื่นอย่างกลมกลืน และรื่นรมย์ เหตุนี้เอง จึงทำให้*คัมภีร์จวงจื้อ*มีลักษณะท่าทีที่สนุกสนาน รื่นเริง นั่นเพราะจวงจื้อใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการอธิบายและแสดงแนวคิดทางปรัชญาของตนเอง

ที่ผ่านมายังไม่มียานศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ขันในปรัชญาจวงจื้อ ทั้งๆที่อารมณ์ขันเป็นวิธีแสดงความคิดทางปรัชญาของจวงจื้อที่สำคัญ วิทยานิพนธ์เล่มนี้จึงมุ่งวิเคราะห์อารมณ์ขันในฐานะเป็นทั้งเครื่องแสดงอิสระภาพของมนุษย์ และเป็นกลวิธีสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาวะอันเป็นเป้าหมายสำคัญในโครงการทางปรัชญาของจวงจื้อ ความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจวิเคราะห์ได้จาก 3 ประเด็น ได้แก่ อารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีปลดปล่อยมนุษย์จากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) อารมณ์ขันในฐานะที่ล้อเล่นกับกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียม จารีตต่างๆ และอารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีที่ใช้ต่อรองกับความกลัวของมนุษย์ เช่น กลัวความเจ็บป่วย พิภกรพิการ กลัวความตาย เป็นต้น

วัตถุประสงค์และขอบเขตในการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ขั้นกับอิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อ โดยศึกษาและวิเคราะห์จากตัวบท*คัมภีร์จวงจื่อ*เป็นหลัก ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 บท ดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ ชี้ให้เห็นความเป็นมาและความสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ รวมไปถึงวัตถุประสงค์ ขอบเขตงานวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานของงานวิจัย

บทที่ 2 อารมณ์ขั้นกับการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ บทนี้เป็นการให้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับ คัมภีร์และปรัชญาจวงจื่อ รวมถึงทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขั้นและอารมณ์ขั้นที่เบา ซึ่งเป็นลักษณะแก่น แกนหลักของอารมณ์ขั้นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งประเภทของอารมณ์ขั้นที่ปรากฏ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ออกเป็น 5 ประเภท ตามลักษณะและจุดมุ่งหมายของการใช้อารมณ์ขั้นของ จวงจื่อที่มีนัยเชื่อมโยงกับการเล่น หรืออิสรภาพใน 2 ลักษณะ คือ อารมณ์ขั้นในฐานะเป็นกลวิธีสำคัญ ในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ และอารมณ์ขั้นในฐานะเป็นเครื่องแสดงอิสรภาพของมนุษย์ด้วย ลักษณะของอารมณ์ขั้นกับการเล่นดังกล่าวมีอยู่ 5 ลักษณะ ได้แก่ อารมณ์ขั้นที่มุ่งคลายความยึดมั่นใน ความหมาย เกณฑ์การตัดสิน วิธีการทางตรรกะ และความมีเหตุผลของมนุษย์ อารมณ์ขั้นที่มุ่งการ เคารพสรรพชีวิตอื่นและมุ่งให้เกิดการเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วม อารมณ์ขั้นที่สะท้อนการหลอมรวม ไปกับโลก อารมณ์ขั้นที่มุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ และอารมณ์ขั้นที่มุ่งเสียดสี ประชดประชัน และทำ ทายกับชนบจารีต เป็นต้น

บทที่ 3 อารมณ์ขั้นกับอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ ในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การใช้อารมณ์ขั้น ของจวงจื่อในฐานะที่อารมณ์ขั้นเป็นทั้งเครื่องสะท้อนอิสรภาพของมนุษย์และเป็นกลวิธีสำคัญที่จวงจื่อ ใช้ในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาวะทั้ง 3 ประเด็น ได้แก่ อารมณ์ขั้นในฐานะเป็นกลวิธีปลดปล่อย มนุษย์จากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) อารมณ์ขั้นในฐานะที่ ล้อเล่นกับกฎเกณฑ์ ขนบจารีตต่างๆ และอารมณ์ขั้นในฐานะเป็นกลวิธีที่ใช้ต่อรองกับความกลัวของ มนุษย์ เช่น กลัวความเจ็บปวด พิกลพิการ กลัวความตาย เป็นต้น รวมไปถึงแนวคิดทางปรัชญาขงจื่อ อันเป็นแนวคิดกระแสหลักและมีบทบาทอย่างมากต่อกรอบคิดทั้งสามดังกล่าวข้างต้น ซึ่งจวงจื่อได้เข้าไปโต้แย้ง วิพากษ์ และแสดงความคิดเห็นทางปรัชญาโดยมุ่งไปที่ปรัชญาและวิธีคิดแบบขงจื่อเป็นส่วน ใหญ่

บทที่ 4 บทสรุป ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวสรุปความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ชั้นกับอิสรภาพตามเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อที่ปรากฏใน*คัมภีร์จวงจื่อ* อารมณ์ชั้นทั้ง 5 ประเภทที่มีความโดดเด่นในการเป็นกลวิธีสำคัญเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาวะทั้ง 3 ประเด็น คือ การเป็นอิสระจากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) จากกฎเกณฑ์ ขนบจารีตต่างๆ และอิสระจากความกลัวของมนุษย์ เช่น กลัวความเจ็บปวด พิกลพิการ กลัวความตาย เป็นต้น และข้อเสนอแนะของผู้วิจัยต่อการศึกษาอารมณ์ชั้นซึ่งเป็นวิธีแสดงความคิดทางปรัชญาที่สำคัญของจวงจื่อ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ชั้นกับอิสรภาพในปรัชญาของจวงจื่อ
2. เป็นประโยชน์ในการศึกษาปรัชญาจีนต่อไป

ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ดำเนินการวิจัยทางเอกสาร โดยทำการศึกษาตัวบท*คัมภีร์จวงจื่อ* ฉบับเต็ม สำนักวรรณแปลภาษาไทยของสุรติ ปรีชาธรรม โดยเทียบเคียงกับสำนักวรรณแปลภาษาอังกฤษของเบอร์ตัน วัตสัน (Burton Watson) ตลอดจนศึกษาจากหนังสือ และบทความในวารสารในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2

อารมณืขันกับการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ

จวงจื่อและคัมภีร์จวงจื่อ

จวงจื่อเป็นนักปรัชญาจีนอีกท่านหนึ่งที่เราทราบข้อมูลทางชีวประวัติไม่มากนัก จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ของสุมาเจียนหรือซือหม่าเชียน (145?-89? B.C.) ได้บันทึกไว้ว่า “จวงจื่อมีชื่อว่า โจว (Chuo) เป็นชาวเมืองเหมิง (Meng) แต่กำเนิด ซึ่งปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตมณฑลเหอหนัน และครั้งหนึ่งท่านเคยทำงานเป็นคนดูแลสวนต้นรักของเมืองเหมิง จวงจื่อมีชีวิตร่วมสมัยเดียวกับเหลียงฮู่หวังหรือกษัตริย์ฮู่อ๋องแห่งรัฐเหลียง (390-319 B.C.) และฉีเซวียนหวังหรือกษัตริย์เซวียนอ๋องแห่งรัฐฉี (319-301 B.C.) ดังนั้นจึงเท่ากับว่า จวงจื่อยังเป็นบุคคลร่วมสมัยกับเม้งจื่อ (Mencius)”¹ นอกจากนี้หากพิจารณาจากตัวบทของคัมภีร์จวงจื่อที่มักมีบทสนทนาปะทะคารมกันระหว่างจวงจื่อกับฮู่จื่อทำให้เราทราบอีกว่า จวงจื่อน่าจะอยู่ร่วมสมัยเดียวกับฮู่จื่อ (Hui Tzu) ผู้เป็นนักตรรกวิทยาด้วย

ในส่วนของคัมภีร์จวงจื่อฉบับที่เป็นที่รู้จักกันทุกวันนี้ได้รับการรวบรวมโดยกัวเซียง (Kuo Hsiang, ถึงแก่กรรมประมาณ ค.ศ. 313) ซึ่งได้ตัดทอนส่วนที่แปลกปลอมอย่างแน่ชัดออกไปเหลือเพียง 33 บท แต่ถึงกระนั้น กัวเซียงสันนิษฐานว่า มีเพียง 7 บทแรกเท่านั้นที่เป็นผลงานเขียนของจวงจื่อ นอกนั้นเป็นข้อเขียนที่เพิ่มเติมเข้ามาภายหลัง โดยลูกศิษย์ของจวงจื่อและพวกกลุ่มแนวคิดอื่นๆ เอ.ซี.แกรม (A.C. Graham) ได้จัดแบ่งตัวบทคัมภีร์จวงจื่อฉบับที่รวบรวมโดยกัวเซียงทั้ง 33 บท ออกเป็น 3 ส่วน² ดังนี้

ส่วนแรก บทใน (Inner Chapter) คือ บทที่ 1-7 ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นกลุ่มบทที่จวงจื่อแต่งขึ้นเอง ประกอบไปด้วยบทสนทนา เรื่องเล่า และบทกวีสั้นๆ

¹ สุริติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก, 2556). หน้า 55.

² A.C. Graham, *Disputers of the Tao: Philosophical Argument in Ancient China*(Illinois: Open Court, 1991). pp. 172-173.

ส่วนที่สอง บทนอก (Outer Chapter) คือ บทที่ 8-22 ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนแรกตั้งแต่บทที่ 8 จนถึงกลางบทที่ 11 เป็นข้อเขียนของพวกนักคิดกลุ่มบรรพนิยม (Primitivist) ส่วนที่เหลือเป็นข้อเขียนของศิษย์สำนักจวงจื่อ (The School of Chuang Tzu) และนักคิดกลุ่มผสม (Syncretist)

ส่วนสุดท้าย บทผสม (Mixed Chapter) คือ บทที่ 23-33 ในส่วนนี้เชื่อว่า บทที่ 28-33 เป็นข้อเขียนของสำนักหยางจู (Yangist) และนักคิดกลุ่มผสมผสาน บางบทก็เชื่อว่าเป็นบันทึกของจวงจื่อเองที่อาจสั่นเกินไป ผู้เรียบเรียงจึงไม่ได้รวบรวมไว้กับกลุ่มบทใน³

เนื่องด้วย เนื้อหาคัมภีร์ในบทนอกและบทผสมมีเนื้อความทางปรัชญาที่ยังคงความคิดพื้นฐานจากบทใน ดังนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ การพิจารณาประเด็นอารมณ์ขันและอิสรภาพใน *คัมภีร์จวงจื่อ* จึงเน้นพิจารณาที่เนื้อหาจากบทใน ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นกลุ่มตัวบทที่จวงจื่อแต่งขึ้นเองเป็นหลัก* อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เข้าใจถึงเนื้อหาทางปรัชญาของจวงจื่อมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่า การพิจารณาตัวบทบางตอนทั้งในส่วนบทนอกและบทผสมนั้นมีความน่าสนใจไม่น้อย เนื่องจากสามารถนำมาอภิปรายเพิ่มเติมในประเด็นที่งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการจะนำเสนอ อีกทั้งยังทำให้เข้าใจเนื้อหาทางปรัชญาในกลุ่มบทในมากขึ้นด้วย

เมื่อกล่าวถึงลักษณะของ *คัมภีร์จวงจื่อ* ถือได้ว่าเป็นคัมภีร์จีนเล่มหนึ่งที่มีเสน่ห์และแตกต่างจากคัมภีร์อื่นๆที่เกิดขึ้นในปรัชญาจีนยุคคลาสสิก มีนักวิชาการท่านหนึ่งถึงกับกล่าวว่า “*คัมภีร์จวงจื่อ* เป็นคัมภีร์ที่ลึกซึ้งที่สุดและให้ความบันเทิงมากที่สุดในโลกเล่มหนึ่ง”⁴ ทั้งนี้เนื่องจากไม่เพียงผู้อ่าน *คัมภีร์จวงจื่อ* จะได้รับเนื้อหาของหลักคำสอนที่ลึกซึ้งกินใจแล้ว ผู้อ่านยังได้รับความบันเทิง ความเพลิดเพลิน และอารมณ์ในเชิงวรรณศิลป์อีกด้วย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคัมภีร์อื่นอย่าง *คัมภีร์หลุนอี่ว* หรือ *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง* ที่แม้จะมีเนื้อหาที่ลึกซึ้งกินใจเช่นกัน แต่ก็มักจะมีท่าทีการอธิบายหรือนำเสนอปรัชญาของตนเองที่เคร่งขรึม จริงจัง ตามมนทัศน์ของคนทั่วไปเมื่อนึกถึงคำว่า “คัมภีร์”

³ Ibid. pp. 172-173.

*ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้ *คัมภีร์จวงจื่อ* สำนวนแปลภาษาไทยของสุรติ ปรีชาธรรม ประกอบการศึกษาเทียบเคียงกับสำนวนแปลภาษาอังกฤษของ Burton Watson

⁴ A.C. Graham, *Chuang Tzu: The Inner Chapter* (London: Unwin Paperback, 1989). p. 3.

กล่าวคือ แม้เนื้อหาส่วนใหญ่ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*จะพูดถึงปัญหาการเมือง การปกครอง และสภาพสังคม อันวุ่นวายในจีนยุคคลาสสิก ภาวะสงคราม ความตาย ความพิกลพิการ และความทุกข์ยากของมนุษย์ อันไม่น่าจะนำมาซึ่งความบันเทิงได้ แต่ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*กลับมีบทสนทนา เรื่องเล่า หรือถ้อยคำเชิงวรรณคดีที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเพลิดเพลิน มีอารมณ์ขัน บางครั้งถึงกับต้องหัวเราะออกมา ทั้งนี้อาจเกิดจากการที่เรื่องเล่าหรือถ้อยคำนั้นได้เข้าไปสะกิดใจหรือกระตุ้นให้ผู้อ่านได้คิด ได้จินตนาการถึงสิ่งที่จวงจื่อกำลังเสนอ จะเห็นได้ว่า ไม่เพียงแต่จวงจื่อจะสร้างความเพลิดเพลินเท่านั้น นัยหนึ่งจวงจื่อยังพยายามชี้ให้เห็นถึงหนทางในการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขท่ามกลางความทุกข์ทรมานที่เกิดขึ้นในยุคสมัยขุนโจวจั่นกั๋ว *คัมภีร์จวงจื่อ*จึงมีลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่ง คือ การใช้จินตนาการของมนุษย์ในการเปิดโลกทัศน์หรือทางเลือกใหม่ในการมองโลก ผ่านการเล่าเรื่องที่เต็มไปด้วยจินตนาการต่างๆ บ้างก็เป็นเรื่องราวที่เกินจริงหาข้อเท็จจริงรับรองไม่ได้ อีกทั้งดูเหมือน*คัมภีร์จวงจื่อ*จะไม่ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับหลักการเมือง การปกครอง หรือหน้าที่ของผู้ปกครองในการจัดการบ้านเมือง สังคม และการขัดกลางจริยธรรมโดยตรงเหมือน*คัมภีร์หลุนฮิว*และ*คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง*ที่เป็นคัมภีร์กระแสหลักขณะนั้น จนส่งผลให้*คัมภีร์จวงจื่อ*ถูกมองว่า เป็นคัมภีร์ที่ขัดกับกระแสนิยมหลักดังกล่าว และเป็นคัมภีร์ที่ไร้สาระ ไร้ประโยชน์⁵

เบอร์ตัน วัตสัน (Burton Watson) ได้ให้ความเห็นว่า แม้การทำให้ผู้คนเข้าใจปรัชญาของจวงจื่อจะยากเย็นเพียงใด แต่จวงจื่อก็พยายามใช้ลีลาทางภาษา เพื่อปลุกให้ผู้อ่านตระหนักถึงความไร้สาระของระบบคุณค่าดั้งเดิม และเป็นอิสระจากข้อผูกมัดต่างๆ หนึ่งในความพยายามของจวงจื่อก็คือ การใช้ข้อความหรือเรื่องราวเชิงปฏิทรรศน์ (Paradoxical anecdote) อันหมายถึง ข้อความที่ไร้เหตุผลหรือข้อความที่ขัดแย้งกับตรรกะ หรือความรู้ที่มนุษย์คุ้นชิน เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านรู้ถึงความจริงที่นอกเหนือจากกรอบคิดทางตรรกะอันมักปรากฏในวรรณกรรมเซนของจีนและญี่ปุ่นเช่นกัน ลีลาทางภาษาอีกอย่างหนึ่งที่จวงจื่อใช้ในงานเขียนของเขาก็คือ การโต้แย้งด้วยตรรกะเทียม (Pseudo logical discussion) อันหมายถึง ข้อโต้แย้งที่เริ่มต้นด้วยข้อความที่มีลักษณะเป็นเหตุ เป็นผล มีความหนักแน่น แต่สุดท้ายกลับจบลงด้วยการทำให้ภาษาดูว่างเปล่า ไร้สาระ เราสามารถพบลีลาทางภาษาทั้งสองประการข้างต้นได้จาก *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 และ 2 ซึ่งโจมตีเกี่ยวกับระบบคุณค่าดั้งเดิมของ

⁵ Khuang-ming Wu, *Chuang Tzu: World Philosopher at Play*(New York: The Crossroad Publishing Company & Scholar Press, 1982). pp. 1-25.

มนุษย์ มโนทัศน์เรื่องกาลเวลา สถานที่ ความเป็นจริง และเหตุปัจจัยต่างๆ นอกจากนี้ จวงจื๋อยังใช้อารมณ์ขัน (Humor) เป็นอาวุธสำคัญในการโต้แย้งโจมตีบรรดามโนทัศน์ดั้งเดิมที่คนส่วนใหญ่เชื่อถือ ซึ่งนักปรัชญาจีนส่วนใหญ่มักใช้อารมณ์ขันอย่างระมัดระวัง เพื่อดำรงรักษาท่าทีอันเคร่งขรึมของคัมภีร์หรือหลักคำสอนของตนไว้ นักปรัชญาจีนบางท่านถึงกับไม่มีท่าทีของอารมณ์ขันเลย แต่จวงจื๋อกลับใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธี (ลีลา) หลักในการเขียน สำหรับจวงจื๋อ การได้หัวเราะตลกสักครั้งย่อมมีค่ายิ่งกว่าถ้อยคำโอ้อวดนับสิบหน้า ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านเริ่มตั้งคำถามกับความน่าเชื่อถือของข้อสมมติฐานดั้งเดิมของมนุษย์⁶

หากพิจารณาจากความเห็นของวัตสันข้างต้น จะเห็นได้ว่า แม้จวงจื๋อจะไม่ได้กล่าวถึงผู้ปกครองหรือหลักการปกครองโดยตรง แต่การที่จวงจื๋อวิพากษ์วิจารณ์ระบบคุณค่าดั้งเดิมอันหมายรวมถึงขนบจารีตทางสังคมกระแสหลักขณะนั้นอย่างรุนแรงด้วยการใช้ภาษาที่เป็นไปในลักษณะปฏิทรรศน์ ใช้การโต้แย้งที่ทำลายความเชื่อถือในระบบตรรกะหรือการอ้างเหตุผลอย่างหนักแน่นของมนุษย์ที่มาจากความเชื่อมั่นและเอาจริงเอาจังกับความเชื่อดังกล่าว และกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงข้อจำกัดของแต่ละเงื่อนไขทางสังคมนั้นๆ แสดงให้เห็นว่า จวงจื๋อไม่ได้ละเลยหรือไม่ตอบคำถามเกี่ยวกับแนวทางการปฏิรูปสังคม การเมือง และจริยธรรม เพียงแต่คำตอบของจวงจื๋อแตกต่างออกไปจากนักปรัชญาจีนท่านอื่นๆ ตรงที่มุ่งเน้นไปที่การปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากพันธนาการทางสังคมที่มาจากอำนาจรัฐ ในขณะที่เดียวกันก็มุ่งให้ปัจเจกบุคคลได้รู้จักการปลดปล่อยตนเองให้มีอิสรภาพทางปัญญาและจิตวิญญาณ ผ่านท่าทีของผู้มีอารมณ์ขัน ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า อารมณ์ขันไม่เพียงแต่จะเป็นกลวิธีสำคัญที่จวงจื๋อใช้ในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ อารมณ์ขันยังแสดงถึงท่าทีของผู้มีอิสระอย่างแท้จริงด้วย ซึ่งก่อนที่จะวิเคราะห์อารมณ์ขันของ **คัมภีร์จวงจื๋อ** ทั้งในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงอิสรภาพของมนุษย์และอารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ ผู้วิจัยเห็นว่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวถึงเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของจวงจื๋อเสียก่อน เนื่องจากการเข้าใจเป้าหมายทางปรัชญามีความสำคัญมากต่อการวิเคราะห์อารมณ์ขันใน **คัมภีร์จวงจื๋อ** ต่อไป

⁶ Burton Watson, *The Complete Works of Zhuangzi*. (New York: Columbia University Press, 2013). pp. x-xi.

เป้าหมายโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อ

“อิสรภาพ หรือ Freedom” เป็นถ้อยคำเพียงหนึ่งเดียวที่เบอร์ตัน วัตสันได้กล่าวสรุปว่าเป็นสาระหลักของ**คัมภีร์จวงจื่อ**⁷ และดูเหมือนจะเป็นคำตอบเดียวของคำถามที่ว่า มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ในโลกอันวุ่นวายสับสน ไร้สาระนี้ได้อย่างไร? กล่าวคือ สำหรับจวงจื่อมองว่า “การปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระจากโลก” เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้อย่างปกติสุข ในขณะที่นักปรัชญาจีนโบราณท่านอื่นๆ ในยุคสมัยเดียวกัน ไม่ว่าจะป็นขงจื่อ มั่วจื่อ หรือ หานเฟยจื่อต่างตอบคำถามดังกล่าวโดยมุ่งไปที่การปฏิรูปสังคม การเมือง และจริยธรรม

เราอาจมองเห็นสาระหลักอันเป็นเป้าหมายทางปรัชญาของแต่ละสำนักคิดได้จากบทเปิดเรื่องของคัมภีร์นั้นๆ ในที่นี้ เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของเป้าหมายทางปรัชญาและลักษณะ/ท่าทีของ**คัมภีร์จวงจื่อ**ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบกับ**คัมภีร์หลุนอิว**ที่เป็นคัมภีร์หลักของสำนักขงจื่อที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อความเชื่อของคนจีนจนถึงปัจจุบัน **คัมภีร์หลุนอิว** บทที่ 1 เล่มที่ 1 เริ่มต้นด้วยประโยคข้อความว่า

อาจารย์กล่าวว่า “ร่ำเรียนอยู่เป็นนิจ มิน่ายินดีดอกหรือ?”

“มีมิตรสหายมาจากแดนไกล มิน่ารื่นรมย์ดอกหรือ?”

“แม้ไม่มีใครรู้จัก ก็ไม่หวั่นไหว มิใช่วิญญูชนดอกหรือ?”⁸

การเปิดฉากของ**คัมภีร์หลุนอิว**ข้างต้น เริ่มต้นด้วยการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ ฝึกฝน และขัดเกลาจริยธรรมของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เป้าหมายโครงการทางปรัชญาของขงจื่อในการสร้างชุมชนแห่งมนุษยธรรม หรือ *เหริน (ren)* เกิดขึ้นเป็นผลสำเร็จ เนื่องจากปรัชญาขงจื่อมีพื้นฐานทางความคิดว่า มนุษย์หรือปัจเจกบุคคลสามารถที่จะเรียนรู้และแสวงหาความจริงผ่านกระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า ขนบจารีตประเพณี หรือ *หลี่ (li)* ซึ่งเป็นกระบวนการความคิดที่เกิดขึ้นภายในโครงข่ายชุดความสัมพันธ์ทั้ง 5 ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์* อาจกล่าวได้ว่า

⁷ Ibid. p.ix.

⁸ สุวรรณ สถาอานันท์, หลุนอิว: ขงจื่อสนทนา(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, 2554). หน้า 181.

* ชุดความสัมพันธ์ทั้ง 5 ได้แก่ ชุดความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน และผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง ขงจื่อมองว่า ชุดความสัมพันธ์ทั้งห้าเป็นโครงข่ายสำคัญทำให้มนุษย์รู้จักบทบาท

ไม่เพียงมนุษย์ยังมีศักยภาพเท่านั้น แต่พวกเขาพึงเป็นมนุษย์ที่สัมพันธ์กับผู้อื่น (relational being) ด้วย คือรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองตามสถานภาพที่กำหนดไว้ในระบบความสัมพันธ์นั้นๆ อย่างถูกต้องเหมาะสมภายใต้กรอบขนบธรรมเนียมจารีตที่สืบทอดกันมา จาก*คัมภีร์หลุนอิว* เล่มที่ 1 บทที่ 1 เห็นได้ชัดว่า ปรัชญาขงจื๊อมุ่งให้ความสำคัญกับการปฏิรูปสังคม การเมือง และจริยธรรม โดยเริ่มที่การรักในการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลไปสู่การรู้จักจัดการกับสังคมและวัฒนธรรมของตนเองอย่างเป็นระบบระเบียบ พร้อมกับการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นด้วย ท่าทีดังกล่าวของ*คัมภีร์หลุนอิว* ดูเหมือนเคร่งครึมจริงจัง ในขณะที่*คัมภีร์จวงจื่อ* กลับเปิดฉากด้วยเรื่องราวที่แปลกประหลาด พิสดารเกินจริง ดังนี้

คัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 1 ความว่า “ ฌ ทะเลลึกแดนเหนือ มีพญามังจาชื่อ ‘คุณ’ ร้างใหญ่โตไม่รู้กี่พันลี้ คุณกลายเป็นพญานกชื่อ ‘เผิง’ แผ่นหลังของเผิงมีโหนพารไม่รู้กี่พันลี้ ยามกระพือสะบัดปีกเหินสู่เวหา ปีกแผ่กว้างราวแผ่นเมฆปกคลุมฟ้า เมื่อผืนน้ำแห่งท้องสมุทรเริ่มขยับไหว พญาเผิงก็บ่าหน้ามุ่งสู่ทะเลสาบสวรรค์แห่งแดนใต้

ใน*คัมภีร์ฉีเสี* ได้บันทึกเรื่องราวประหลาดนี้ว่า ขณะพญาเผิงสยายปีกมุ่งสู่ทะเลลึกแดนใต้ ท้องทะเลก็ปั่นป่วนคลุ้มคลั่งไกลถึงสามพันลี้ ปีกอันมหึมาของพญานกตีลมเป็นพายุหมุนและบินสูงขึ้นไปถึงเก้าหมื่นลี้ ถลาร่อนไปกับลมพายุเดือนหก กระแสลมร้อนพัดเป่าฝุ่นตลบฟุ้งสรรพสิ่งสิ้นไหวกระทบเสียดสีกัน ผืนฟ้าสีครามเข้มขึ้นนั้น เป็นสีที่แท้จริงของมันละหรือ? หรือเกิดจากระยะทางไกลโพ้นไร้ที่สิ้นสุด เป็นพญาปักขามองลงสู่เบื้องล่างก็แลเห็นเพียงสีฟ้าใสเอกเช่นกัน”⁹

จวงจื่อเปิดฉาก*คัมภีร์* ด้วยเรื่องราวที่พิสดารเกินจริง ส่วนหนึ่งก็เพื่อกระตุ้นให้ผู้อ่านใช้จินตนาการของตนเองในการแสวงหาความรู้ที่มีอยู่มากมายไร้ขอบเขต และพร้อมที่จะร่วมเดินทางไปกับความรู้เหล่านั้น โดยไม่จำกัดอยู่แค่เพียงวิถีทางตรรกะ หรือการใช้เหตุผลเชิงประสาทสัมผัสของมนุษย์เท่านั้น เนื่องจากวิธีการดังกล่าวอาจไม่เพียงพอต่อการเข้าใจความรู้ที่จวงจื่อกำลังพูดถึง หรือความจริงที่โลกนี้เป็นอยู่ จวงจื่อมองว่า การที่มนุษย์จะเข้าใจถึงความรู้/ความจริงต่างๆ มากมายได้ พวกเขาต้องแสวงหาความรู้/ความจริงเหล่านั้นด้วยตนเอง โดยก้าวข้ามเกณฑ์มาตรฐานหรือกรอบ

หน้าที่ของตนเองตามสถานภาพนั้นๆ ซึ่งบุคคลหนึ่งสามารถสวมบทบาท หน้าที่ได้มากมาย หลากหลาย และแปรเปลี่ยนไปตามลักษณะความสัมพันธ์ที่ตนเองได้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

⁹ สุวรรณี ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 95-96.

ความคิดเดิมของตนเองที่ใช้ในการพิจารณาหรือตัดสินสิ่งอื่นจนเคยชินไว้ จากนั้นจึงใช้จินตนาการของตนในการเปิดรับกรอบความคิดหรือเกณฑ์มาตรฐานอื่นๆ เพื่อที่จะสามารถดำรงอยู่และท่องเที่ยวไปกับโลกได้อย่างมีอิสระ เพลิดเพลิน เช่นเดียวกับปลาคนที่พร้อมจะกลายร่างเป็นนกเฟิงและโฉบบินไปสู่ความรู้/ความจริงที่กำลังรออยู่เบื้องหน้า นัยนี้เองที่อาจกล่าวได้ว่า จวงจื่อพยายามใช้เรื่องเล่าคล้ายนิทานหรือวิธีการทางวรรณคดีในการเชื้อเชิญให้ผู้อ่านหลุดออกจากกรอบความคิดเดิมที่มาจากการใช้ตนเองเป็นมาตรฐานจนเคยชิน ต่างจากขงจื่อที่เชื้อเชิญให้ใคร่ครวญถึงความสำคัญของมนุษยธรรม การรำเรียน และขัดเกลาดนเอง แทนที่จวงจื่อจะใช้การอ้างเหตุผลด้วยวิธีการทางตรรกะในการแสดงแนวคิดทางปรัชญาของตนเอง จวงจื่อกลับใช้วิธีการเล่าเรื่องที่เกินจริง ไม่เป็นไปตามเหตุและผล ทั้งนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า ไม่มีกรอบความคิดใด หรือกฎเกณฑ์ใดที่แน่นอนตายตัว ทุกสิ่งทุกอย่างต่างอยู่บนพื้นฐานของการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยที่การแปรเปลี่ยนนั้นจะเกิดขึ้นเมื่อไหร่ก็ได้ และเปลี่ยนไปในลักษณะใดก็ได้ ดังนั้น เพื่อให้มนุษย์สามารถก้าวข้ามอุปสรรค อันหมายถึงความเคร่งครัดในกรอบความคิดของตนเองไปได้ มนุษย์เองที่จะต้องปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากกรอบคิดเดิมดังกล่าวเสีย จากนั้นจึงค่อยเปิดรับกรอบความคิดอื่นๆ

การเล่าเรื่องเชิงวรรณคดีของจวงจื่อ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า อิสรภาพเป็นเป้าหมายหลักของโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อที่สำคัญยิ่งแล้ว การเล่าเรื่องที่แปลกประหลาด พิสดารดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะ/ท่าทีของ **คัมภีร์จวงจื่อ** ที่เต็มไปด้วยอารมณ์ขัน ทำให้ผู้อ่านเข้าใจความจริงของโลกและสรรพสิ่งได้โดยไม่จำเป็นต้องคร่ำครึยด จริงจัง ตรงกันข้าม ผู้อ่านกลับได้รับความสนุกสนาน เพลิดเพลิน อีกทั้งยังได้ร่วมท่องเที่ยวไปกับแนวคิดใหม่ๆ อย่างมีอิสระ ไม่จำกัดอยู่กับกฎเกณฑ์หรือระบบคิดใดระบบคิดหนึ่ง ส่งผลให้ **คัมภีร์จวงจื่อ** มีลักษณะเบา ไม่เคร่งเครียด เหตุนี้เองจึงทำให้ **คัมภีร์จวงจื่อ** เป็นคัมภีร์จีนอีกเล่มหนึ่งที่ได้รับความสนใจไม่น้อย โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องอารมณ์ขันในส่วนต่อไป ก่อนที่จะวิเคราะห์อารมณ์ขันใน **คัมภีร์จวงจื่อ** ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับอารมณ์ขัน ทฤษฎีหลักๆ ที่นักปรัชญาอธิบายเกี่ยวกับอารมณ์ขัน และการศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ขันในบริบทปรัชญาจีน

ทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์ขัน

หากกล่าวถึงอารมณ์ขัน หลายคนอาจเข้าใจถึงกิริยาอาการที่แสดงออกมาในลักษณะของการหัวเราะ ตลกขบขัน ซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้สึกสนุกสนาน มีความสุข หรือตลกกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังความหมายตามพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ว่า “อารมณ์ขัน” หมายถึง อาการที่เปล่งเสียงออกมาเมื่อรู้สึกขบขัน ผู้ที่หัวเราะออกมาจึงมีลักษณะนิสัยที่มักเห็นเรื่องต่างๆ เป็นเรื่องขวนขัน¹⁰ ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า “Humor หรือ Humour” อันหมายถึง สิ่งขบขัน เรื่องขบขัน ความสนุกสนาน ตลก พิลึก พิกล เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของอารมณ์ขันที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ จะพบว่า อารมณ์ขันไม่ได้เกิดขึ้นจากเหตุการณ์สนุกสนาน ตลก หัวเราะร่าเสมอไปในทางกลับกัน อาการขบขันนั้นอาจเกิดขึ้นจากภาวะแบ่งแยก (disjunction) ระหว่างสิ่งที่เราคาดหวังไว้กับความจริงที่เกิดขึ้น¹¹ กล่าวคือ ในหลายๆครั้ง อารมณ์ขันช่วยลบล้างความคาดหวังของเราโดยใช้ความตลก ใช้เสียงหัวเราะเพื่อปกปิดความผิดหวังนั้น หรือไม่ก็ใช้การหัวเราะเป็นตัวช่วยเปลี่ยนสถานการณ์นั้นให้ดีขึ้น ยกตัวอย่างในกรณีที่เราคาดหวังกับสิ่งของที่สั่งจองไว้ว่าจะมีคุณลักษณะตรงตามที่ผู้ขายบอก ประกอบกับจินตนาการของเรา เมื่อได้เห็นสิ่งของที่สั่งไว้ ไม่เป็นไปอย่างที่คิด เพื่อลบล้างความเสียใจ ความผิดหวัง การหัวเราะออกมาทำให้มนุษย์รู้สึกได้ปลดปล่อยความทุกข์หรือความไม่สบายใจนั้น ด้วยเหตุนี้เอง ความผิดหวังจึงสามารถสร้างเสียงหัวเราะได้เช่นกัน โดยถือเป็นความสมเหตุสมผลที่เข้าใจได้ในอารมณ์ขันของมนุษย์ (common sense rationality)

ภาวะแบ่งแยกระหว่างสิ่งที่เราคาดหวังไว้กับความจริงที่เกิดขึ้นนั้นสามารถอธิบายผ่านคำอธิบายทางทฤษฎีต่างๆ ซึ่งสัมพันธ์กับคน/วัตถุ/สิ่ง ที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน ในวงวิชาการทางตะวันตกได้มีนักวิชาการที่ศึกษาและวิเคราะห์อารมณ์ขันอย่างจริงจัง คือ จอห์น มอร์เรลล์ (John Morreal) ซึ่งได้อธิบายลักษณะของอารมณ์ขันผ่านทฤษฎีอารมณ์ขัน (Theories of Humors) 3 ทฤษฎี¹² ได้แก่

¹⁰ ราชบัณฑิตยสถาน, "พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542,"(กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.). หน้า 189.

¹¹ Simon Critchley, *On Humour*(New York: Routledge, 2002). pp. 1-2.

¹² John Morreal, *The Philosophy of Laughter and Humor*.(New York: State University of New York Press, 1987). pp.3-6.

1. The Superiority Theory ทฤษฎีนี้มองว่า อารมณ์ขันที่แสดงออกมานั้น มีนัยของผู้มีอารมณ์ขันมองตนเองอยู่ในสถานะที่เหนือกว่าผู้อื่น มีการเสียดสีประชดประชัน มองว่าความคิดหรือการกระทำของผู้อื่นมีข้อบกพร่อง ในขณะที่มองความเห็นของตนเองดีกว่า มอร์เรลล์มองว่าการอธิบายอารมณ์ขันตามทฤษฎีนี้มักปรากฏในทัศนะของนักปรัชญาสมัยก่อนศตวรรษที่ 18 เช่น ในปรัชญาของเพลโต อริสโตเติล หรือโทมัส ฮอบส์ เป็นต้น โดยมีการเปรียบเทียบให้เห็นมโนทัศน์ทางศีลธรรมที่เสื่อมลงไปจากกรอบความคิดหลักทางสังคมสมัยนั้น กล่าวคือ อารมณ์ขันที่เกิดขึ้นกับตัวผู้มีอารมณ์ขัน (ตัวผู้หัวเราะ) เองนั้น เกิดจากการประเมิน (evaluation) ความคิดหรือการกระทำของผู้อื่นว่าด้อยกว่าตนเอง หรือที่เรียกว่า “Sudden Glory”¹³ เป็นอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดจากการเปรียบเทียบความคิดของตนเองกับความคิดของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยใช้กรอบความคิดของตนเองเป็นเกณฑ์สำคัญ เมื่อความคิดของอีกฝ่ายหนึ่งแตกต่างออกไป ผู้มีอารมณ์ขันก็จะใช้การหัวเราะเป็นเครื่องตัดสินหรือเป็นตัวประเมินความคิดของผู้อื่น ตัวอย่างเช่น ในงานเขียนของเพลโตที่ชื่อ ฟิเลบัส (The Philebus) ซึ่งเป็นบทสนทนาระหว่างเพลโตกับโปรธาโกรัสที่กล่าวถึงการให้คุณค่าว่า ผู้ใดถือได้ว่ามีความมั่งคั่ง (wealth) กันแน่? ระหว่าง คนรวย คนสูง คนหล่อ หรือคนมีปัญญา ในทัศนะของเพลโต บุคคลที่สามารถเรียกได้ว่ามั่งคั่งควรที่จะเป็นบุคคลที่มีปัญญา (wisdom) มากกว่าเป็นบุคคลที่ร่ำรวย เป็นต้น

2. The Incongruity Theory ทฤษฎีนี้มองว่า อารมณ์ขันที่แสดงออกมานั้นเป็นไปในลักษณะของความไม่ลงรอยกันของความจริงกับสิ่งที่คาดหวังเอาไว้ กล่าวคือ อารมณ์ขันสามารถเกิดขึ้นได้จากการบิดเบือนไม่เป็นไปตามที่คาดหวังไว้ให้เป็นไปในลักษณะอื่น ความเข้าใจอารมณ์ขันประเภทนี้เช่นที่ปรากฏในงานเขียนชื่อ “Reflections Upon Laughter” ของฟรานซิส ฮัทเชสัน (Francis Hutcheson, 1694-1746) นักปรัชญาชาวสก็อตแลนด์-ไอริช หรือแม้แต่ในงานของอิมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant, 1724 –1804) อาเธอร์ โชเพินฮาวเออร์ (Arthur Schopenhauer, 1788-1860) เคียร์เคอการ์ด (Søren Aabye Kierkegaard, 1813-1855) หรือโลเวลล์ (James Russell Lowell, 1819-1891) นักเขียนหรือกวีที่เห็นว่า อารมณ์ขันโดยตัวมันเองถือเป็นการตระหนักรู้ที่เกิดจากความไม่ลงรอยกันซึ่งอาจเกิดขึ้นทั้งในด้านความคิดและประสบการณ์ที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ อารมณ์ขันที่เกิดขึ้นกับตัวผู้หัวเราะออกมานั้น เกิดจากความคาดหวังให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามหลักที่

¹³ Ibid. p. 129.

ควรจะเป็น เมื่อผลดังกล่าวผิดแปลกไปจากเดิมหรือมีการเปลี่ยนแปลงยอมทำให้ผู้คาดหวังเกิดอารมณ์ประหลาดใจจนต้องหัวเราะออกมา หรือเป็นความไม่ลงรอยกันระหว่างมโนทัศน์ของเรากับความจริงที่ปรากฏขึ้น มอร์เรลล์มองว่า การอธิบายอารมณ์ชั้นตามทฤษฎีนี้สามารถทำให้เราเห็นถึงอารมณ์อื่นๆ (negative emotions) ที่ตามมา เช่น อารมณ์โกรธ อารมณ์กลัว หรือความขุ่นเคืองใจ เป็นต้น

3. The Relief Theory ทฤษฎีนี้มองว่า อารมณ์ชั้นสามารถช่วยในการปลดปล่อยมนุษย์จากการถูกกดขี่ไว้ เป็นลักษณะของการปลดปล่อยเชิงจิตวิทยา หรือการระบายออกทางอารมณ์ ความเข้าใจอารมณ์ชั้นในลักษณะนี้ปรากฏในทัศนะของนักปรัชญาศตวรรษที่ 19 อาทิเช่น ในงานเขียนของเฮอเบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer, 1820-1903) นักปรัชญาชาวอังกฤษ และปรากฏชัดในงานเขียนที่ชื่อ “Jokes and Their Relation to the Unconscious” ของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud, 1856 –1939) โดยเชื่อว่าพลังที่ออกมาจากการหัวเราะเป็นการแสดงถึงภาวะความรื่นรมย์ยินดีภายหลังจากการปลดปล่อยหรือระบายอารมณ์ออกมา หรือที่ฟรอยด์เรียกว่า “Catharsis หรือระบายอารมณ์-คาธาร์ซิส” มอร์เรลล์มองว่า การอธิบายอารมณ์ชั้นตามทฤษฎีสุดท้ายนี้เป็นลักษณะของอารมณ์ชั้นที่เกิดขึ้นจากความเชื่อมโยงระหว่างตัวผู้มีอารมณ์ชั้นกับภาวะความวิตกกังวล (nervous tension) ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของความกลัว เช่น กลัวอันตรายต่างๆ เป็นต้น การหัวเราะออกมาจึงเป็นการระบายความรู้สึกกลัวดังกล่าวให้น้อยลง

การอธิบายทฤษฎีอารมณ์ชั้นทั้ง 3 ประเภทข้างต้น สามารถทำให้เราเข้าใจถึงลักษณะ (aspects) ของอารมณ์ชั้นได้ในหลายรูปแบบ อาทิเช่น อารมณ์ชั้นที่แสดงออกมาโดยพิจารณาจากบริบทหรือสภาพเหตุการณ์ขณะนั้นระหว่างผู้หัวเราะกับผู้ถูกหัวเราะที่ทั้ง 2 ฝ่ายอยู่ในสถานะเป็นมนุษย์เช่นเดียวกัน เพียงแต่ผู้หัวเราะเป็นฝ่ายตัดสินว่าความคิดของตนดีกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง อารมณ์ชั้นที่เกิดขึ้นจากความคาดหวังของมนุษย์ เมื่อผลที่ได้ไม่เป็นไปตามที่คาดคิด พวกเขาจึงหัวเราะออกมาเพื่อแสดงถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้น นัยหนึ่ง การหัวเราะจึงสามารถเป็นท่าทีของอารมณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อระบายความเจ็บปวดอันแสดงออกถึงวิธีการปลดปล่อยความทุกข์ของมนุษย์อย่างหนึ่ง หากพิจารณาจะพบว่า อารมณ์ชั้นที่เกิดขึ้นล้วนเป็นอาการแสดงออกของความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น กล่าวคือ มนุษย์เป็นผู้แสดงอาการขบขันนั้นออกมา ไม่ว่าจะแสดงถึงอารมณ์ชั้นที่แสดงถึงอาการแห่งความสุขโดยตรง หรือเพื่อระบายความทุกข์ ความผิดหวัง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอารมณ์อื่นๆ เช่น อารมณ์โกรธ ขุ่นเคืองใจ หรืออารมณ์กลัว เป็นต้น นอกจากนี้ การหัวเราะออกมายังมีนัยว่า

มนุษย์เป็นผู้ตัดสินหรือให้คุณค่ากับสิ่งที่ตนเองปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งบางครั้งพวกเขาตัดสินให้ตนเองอยู่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง

อารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ*

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งวิเคราะห์อารมณ์ขันในฐานะที่เป็นกลวิธีการนำเสนอความคิดทางปรัชญา และมีบทบาทความสำคัญในการเข้าใจความเป็นอิสระในทัศนะของจวงจื่อเป็นหลัก มากกว่าที่จะวิเคราะห์อารมณ์ขันโดยพิจารณาที่ลักษณะแก่นแกนของอารมณ์ชนิดนี้ หรือองค์ประกอบหรือเงื่อนไขของการทำให้เกิดอารมณ์ขัน ในส่วนนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าใน*คัมภีร์จวงจื่อ* สะท้อนการใช้อารมณ์ขันในลักษณะอย่างไร เพื่อสื่อปรัชญาของจวงจื่อ

ในบริบทปรัชญาจีน ปรัชญาขงจื่อมองอารมณ์และความรู้สึกเป็นสิ่งสำคัญในการแสดงถึงชีวิตที่ดีของมนุษย์ว่าควรเป็นอย่างไร สำหรับขงจื่ออารมณ์รื่นรมย์ยินดีเป็นอารมณ์หนึ่งที่สามารถทำให้เราเข้าใจถึง จริยศาสตร์ของขงจื่ออันมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม เราสามารถเข้าใจบทบาทและความสำคัญของความรื่นรมย์ยินดีในการสร้างชุมชนมี*เหริน*และการมีชีวิตทางจริยธรรมได้ ผ่านการพิจารณาความรื่นรมย์ของวิญญูชน อย่างเช่นความรื่นรมย์ยินดีของขงจื่อและเหยียนหุยที่แสดงออกถึงความแแย้ง (irony) หรือล้อเลียนตนเอง รื่นรมย์ยินดีในการเรียนรู้ และความเข้มแข็งเบิกบานในความสัมพันธ์อันราบรื่นของมนุษย์¹⁴ อย่างไรก็ตาม อารมณ์รื่นรมย์ยินดีดังกล่าวยังรวมถึงอารมณ์ขันด้วย แต่อารมณ์ขันของขงจื่อมีลักษณะเป็นอารมณ์ขันแบบ “หนัก” หรือ “มืด” (dark humor) กล่าวคือ เป็นอารมณ์ขันแบบตลกร้าย มีการแสดงออกถึงการเสียดสี (sarcasm) การย้อ (self-mockery)¹⁵ โดยขงจื่อใช้อารมณ์ขันในลักษณะดังกล่าว เพื่อยืนยันคุณค่าของชีวิตทางจริยธรรมของตน และสะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นจริงของสังคมในยุคสมัยชุมชนชีวิตที่บิดเบี้ยวและเสื่อมทรามจน “น่าขัน” และกลายเป็นการเสียดสี ประชดประชันที่มีความเป็น “ตลกร้าย” เราสามารถเข้าใจอารมณ์ขันของขงจื่อได้จากการที่ขงจื่อ “เล่น” กับความเข้าใจของคู่สนทนาและกับ

¹⁴ สุวรรณา สถาอานันท์, อารมณ์กับชีวิตที่ดีในปรัชญาขงจื่อ (กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557). หน้า 86-119.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน. หน้า 102.

สถานการณ์ต่างๆ อย่างใคร่ครวญ ส่วนใหญ่มักเป็นการกระตุ้นให้คู่สนทนาได้คิดวิเคราะห์ บ้างก็เป็นการกล่อมเกลาวินิจฉัยลูกศิษย์ บางครั้งเป็นการโยนความคิดบ้าๆ (mad idea) ให้ลูกศิษย์แสดงตัวตนออกมาเพื่อตอบรับกับเหตุการณ์สมมุติที่ขงจื้อแต่งขึ้น บ้างก็เป็นการเสียดสีตนเอง เป็นต้น¹⁶

ในทางตรงกันข้าม อารมณ์ขันในปรัชญาจวงจื้อกลับเป็นอารมณ์ขันที่เป็นลักษณะ “เบา” (light humor) กล่าวคือ เป็นอารมณ์ขันที่เบิกบานแสดงออกอย่างเอิกเกริก เร็งร่า ขี้เล่น เรื่อยเปื่อยไร้แก่นสาร ทั้งนี้เนื่องจากจวงจื้อมองชนบจาริตที่ขงจื้อเห็นเป็นสิ่งสำคัญนั้น เป็นเครื่องกักขังมนุษย์ให้ติดอยู่กับพันธนาการต่างๆ เช่น การมองมนุษย์เป็นศูนย์กลางของเกณฑ์ตัดสินทั้งปวง การยึดติดกับเกณฑ์ตัดสินคุณค่าตามชนบจาริต หรือแม้กระทั่งความกลัว ความกังวลของมนุษย์ เช่น กลัวความตาย กลัวการสูญเสีย เป็นต้น ซึ่งทำให้มนุษย์ไม่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีอิสระ ดังนั้นเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ออกจากเงื่อนไขและพันธนาการดังกล่าว แทนที่จวงจื้อจะใช้หลักการอธิบายที่เป็นไปในลักษณะเคร่งขรึม จริงจัง เหมือนคัมภีร์อื่นอย่าง *คัมภีร์หลุนอิว* หรือ *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง* จวงจื้อกลับเลือกใช้วิธีการทางวรรณคดี เช่น ใช้เรื่องเล่าที่ขบขัน ใช้อุปมาอุปไมย และข้อความที่ขัดแย้งกัน เป็นต้น การที่จวงจื้อมองอารมณ์ขันและใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า จวงจื้อมองเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของตนต่างจากขงจื้อ กล่าวคือ สำหรับขงจื้อ การสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมและการมีชีวิตทางจริยธรรมเป็นหลักหมายที่สำคัญ อารมณ์ขันจึงมีความสำคัญในแง่ของการมุ่งขัดเกล่าจริยธรรม เพื่อไปสู่ชีวิตที่ดี ชีวิตที่เหมาะสม และมุ่งแสดงหรือยืนยันคุณค่าของการมีชีวิตทางจริยธรรม ในขณะที่จวงจื้อมุ่งปลดปล่อยมนุษย์จากพันธนาการต่างๆ ที่กักขังความคิดของมนุษย์ เหตุนี้เอง อารมณ์ขันของจวงจื้อจึงต่างจากอารมณ์ขันของขงจื้อไปด้วย คือ เป็นอารมณ์ขันแบบเบา ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ประการแรก อารมณ์ขันแบบเบาใน *คัมภีร์จวงจื้อ* เป็นอารมณ์ขันที่ไม่ได้ยึดถือถ้อยมั่นอยู่บนพื้นฐานของกรอบคิดหรือปทัสถานใดเป็นสำคัญ เนื่องจากจวงจื้อมองว่า แต่ละชีวิต แต่ละสรรพสิ่งต่างมีธรรมชาติและวิถีเป็นของตนเอง อันอยู่บนพื้นฐานการแปรเปลี่ยนของโลกและสรรพสิ่ง ดังนั้นจึงไม่มีปทัสถานใดที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินได้เพียงเกณฑ์เดียว เรื่องน่าขบขันใน *คัมภีร์จวงจื้อ* จึงมักปรากฏขึ้น แม้จะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามปกติธรรมดาในมุมมองของมนุษย์ เช่น การให้คุณค่ากับชีวิตที่ดี

¹⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 106.

ของมนุษย์ การมองความมีประโยชน์/ไร้ประโยชน์ของสรรพสิ่งต่างๆ รวมไปถึงการให้ความหมายกับชีวิตและความตาย เป็นต้น อารมณ์ชั้นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* จึงมีลักษณะของการทำให้เส้นแบ่งกรอบเกณฑ์ปทัสสถานต่างๆ เลื่อนกลาง ทั้งนี้ก็เพื่อตอบรับกับเป้าหมายทางปรัชญาของจวงจื่อ

ประการที่สอง อารมณ์ชั้นแบบเบาใน*คัมภีร์จวงจื่อ*ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อมุ่งหวังชัยชนะให้อีกฝ่ายหนึ่งหรือคู่สนทนาปฏิบัติตามในสิ่งที่จวงจื่อกำลังเสนอ แม้ว่าอารมณ์ชั้นบางอย่างของจวงจื่อจะเป็นไปในลักษณะเสียดสี ประชดประชัน หรือโต้แย้ง วิพากษ์แนวความคิดเห็นของอีกฝ่ายหนึ่งก็ตาม หากแต่มุ่งหวังให้คู่สนทนาได้รู้จักปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระจากพันธนาการหรือความคิด/ความรู้ที่ตนเองเชื่อมั่น และสามารถร่วมเล่น/ท่องเที่ยวไปกับความคิดหรือความรู้อื่นได้อย่างมีอิสรภาพ การที่อารมณ์ชั้นที่จวงจื่อใช้ไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อชัยชนะนี้เอง จึงไม่ก่อให้เกิดความแค้นเคียด จริ่งจ้าง อีกทั้งยังเปิดโลกทัศน์ให้มนุษย์/ผู้อ่านได้ร่วมท่องเข้าไปในดินแดนความรู้อื่นอย่างเพลิดเพลิน อารมณ์ชั้นใน*คัมภีร์จวงจื่อ*จึงจัดเป็นอารมณ์ชั้นแบบเบา

ประการที่สาม อารมณ์ชั้นแบบเบาใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มีลักษณะไร้รูปแบบตายตัว ทั้งในแง่ของกลวิธีที่จวงจื่อใช้อารมณ์ชั้นในการอธิบายแนวคิดทางปรัชญาของตนเอง เพื่อปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ และลักษณะเนื้อหาใน*คัมภีร์จวงจื่อ*เอง กล่าวคือ ในแง่ของการใช้อารมณ์ชั้น จวงจื่อมีกลวิธีในการแสดงแนวความคิดทางปรัชญาของตนเองที่หลากหลาย อาทิเช่น ใช้วิธีการตั้งคำถามไปมา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสับสน งุนงง ใช้วิธีการเล่าเรื่องที่ไร้สาระ หรือเรื่องเล่าที่มักจะขัดแย้งกับความเป็นจริงหรือความคิดของมนุษย์ เพื่อพลิกคุณค่าหรือค่านิยมบางอย่าง อันแสดงถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้น เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อไม่ได้ยึดติดอยู่กับกรอบความคิดใดความคิดหนึ่ง หรือมีกรอบปทัสสถาน (Norms) ที่ชัดเจนเหมือนแนวความคิดทางปรัชญาของขงจื่อที่มีกรอบปทัสสถานอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดเรื่องขบจาริต (หลี่) และ มนุษยธรรม (เหริน) ซึ่งการใช้อารมณ์ชั้นที่หลากหลายวิธีดังกล่าว ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อที่สำคัญอย่างการเป็นอิสรภาพเท่านั้น นัยหนึ่ง ยังช่วยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากการติดอยู่กับเงื่อนไขชีวิตหรือข้อผูกมัดต่างๆ จนนำไปสู่ความรู้สึกโปร่งเบา เป็นอิสระ และสามารถเพลิดเพลินไปกับสิ่งต่างๆรอบข้างได้ ตลอดจนเข้าใจถึงความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่ง ส่วนในแง่ของลักษณะเนื้อหาใน*คัมภีร์จวงจื่อ*ที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่มุมมองของมนุษย์เท่านั้น หากสังเกตจากตัวบท จะพบว่าจวงจื่อใช้อารมณ์ชั้นผ่านการเล่าเรื่องที่เต็มไปด้วยตัวละครต่างๆมากมาย ทั้งคน สัตว์ สิ่งของ รวมไปถึง

ถึงแนวความคิดต่างๆ โดยจวงจื่อจะเข้าไปเล่นกับตัวละครในเรื่องเล่าเหล่านั้น ให้ตัวละครต่างๆมีกิริยาท่าทาง หรือการกระทำที่ผิดแผกแตกต่างจากปกติทั่วไปหรือความคุ้นชินของมนุษย์ รวมไปถึงการเล่นกับจินตนาการของมนุษย์/ผู้อ่าน ผ่านการเล่าเรื่องที่พิสดาร เกินจริง จนทำให้ผู้อ่านเกิดความเพลิดเพลิน ซึ่งนอกจากจะสร้างความสนุกสนานแล้ว จินตนาการของมนุษย์ยังส่งผลให้พวกเขาได้เปิดโลกทัศน์ใหม่ๆ ไม่ติดอยู่กับความคิดเดิมๆ

ลักษณะของอารมณ์ขันแบบเบาทั้ง 3 ประการข้างต้น ทำให้เข้าใจได้ว่า อารมณ์ขันที่ปรากฏใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มีเป้าหมายเพื่อมุ่งปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ และสะท้อนการเล่นที่โปร่งเบา เป็นอิสระมากกว่าการเล่นที่ใคร่ครวญพินิจถึงคุณค่าที่สำคัญต่อการมีชีวิตที่ดี ดังเช่นการเล่นของขงจื่อที่มุ่งกระตุ้นให้คิดวิเคราะห์ กล่อมเกลางจริยธรรม เสียดสี และประชดประชัน ด้วยเหตุนี้เอง การพิจารณาอารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ*จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าใจปรัชญาของจวงจื่อ

ที่ผ่านมามีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาและวิเคราะห์อารมณ์ขันในปรัชญาจวงจื่อซึ่งมีทัศนะแตกต่างกันไป เช่น เจมส์ ดี. เซลล์มานน์ (James D. Sellmann) วิเคราะห์อารมณ์ขันที่จวงจื่อใช้สร้างเรื่องราวว่าเป็นไปในลักษณะของการเสียดสี ประชดประชัน (Irony) เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามหรือผู้ที่สนทนาด้วยเปลี่ยนมุมมองการมองโลก โดยพยายามอธิบายถึงความเป็นไปของโลกและสรรพสิ่งที่มีการแปรเปลี่ยนตลอดเวลา อารมณ์ขันนอกจากจะเป็นอาการของผู้ที่ถูกปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากพิธีกรรม กรอบความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้นแล้ว อารมณ์ขันยังเป็นท่าทีของผู้เข้าใจชีวิตและมีอิสรภาวะ¹⁷ ส่วนแคททริน ฟรอสเซ่ (Katrin Froese) วิเคราะห์ว่า อารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ*สามารถช่วยปลดปล่อยมนุษย์ออกจากพันธนาการทางภาษาซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นและใช้มนิยามสิ่งต่างๆ รวมไปถึงการนิยาม “มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ” ทั้งๆที่ภาษาเป็นเพียงตัวอธิบายความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งเท่านั้น สำหรับจวงจื่อแนวคิดแบบ Anthropocentrism ดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าขบขัน มนุษย์มักหมกมุ่นอยู่กับสิ่งที่ตนเองสร้างขึ้น คิดว่าตนเองเหนือกว่าสัตว์อื่นๆ จนลืมหันกลับไปมองสิ่งรอบข้างและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของธรรมชาติและสรรพสิ่ง อารมณ์ขันหรือการหัวเราะเป็นกลวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์ปลดปล่อยจิตที่ถูกกดขี่ไว้ออกมา และเข้าใจถึงชีวิตที่

¹⁷ James D. Sellmann, "Transformational Humor in the Zhuangzi," in *Wandering at Ease in the Zhuangzi* (New York: State University of New York Press, 1998). pp. 163-174.

แท้จริง¹⁸ ส่วนคาร์และไอแวนโฮ (Karen L. Carr and Philip J. Ivanhoe) วิเคราะห์อารมณ์ขันใน **คัมภีร์จวงจื่อ**ว่า เป็นกลวิธีหนึ่งที่จวงจื่อใช้อธิบายปรัชญาของตนเองโดยผ่านการหัวเราะที่เป็นอารมณ์ขันในเชิงบวกอันแสดงนัยของการมองโลกอย่างเป็นอิสระ ไม่ถูกกกดขี่จากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งเต็มไปด้วยความมีเหตุผล ดังนั้น อารมณ์ขันที่จวงจื่อแสดงออกมาในรูปแบบของการหัวเราะจึงเป็นการแสดงออกของปรัชญาที่ปฏิเสธลัทธิเหตุผลนิยม (Anti-rationalism) ซึ่งเชื่อว่า ความมีเหตุผลไม่สามารถนำไปสู่ความจริงได้¹⁹ และอัลเบิร์ต กัลวานี (Albert Galvany) เห็นว่า การหัวเราะที่ปรากฏใน **คัมภีร์จวงจื่อ**มีคุณูปการต่อการแสดงปรัชญาของจวงจื่อ และมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต ความตาย มิตรภาพ ความสัมพันธ์ทางสังคมและพิธีกรรมต่างๆ อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ อาการหัวเราะไม่ได้บ่งบอกถึงสภาวะแห่งความรื่นรมย์ยินดีเท่านั้น แต่การหัวเราะสามารถสะท้อนความเข้าใจในมิตรภาพระหว่างเพื่อน กัลวานีเห็นว่า เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่เพื่อนหรือคนที่เรารักกำลังจะตาย อาการหัวเราะเป็นอาการที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน เพื่อรักษาสมดุลภายในทั้งผู้ที่กำลังจะตายและผู้ที่มาเยี่ยมผู้ป่วย การหัวเราะช่วยให้เราหยุดการหมกมุ่นเรื่องที่ตนเองกำลังคิดอยู่ขณะนั้น แล้วเริ่มที่จะเปลี่ยนหรือหันมาสนใจผู้อื่น นอกจากนี้ ในบางกรณี การหัวเราะยังเป็นความต้องการให้ผู้อื่นหัวเราะตามด้วย เป็นการปลดปล่อยทั้งสองฝ่าย²⁰

จะเห็นได้ว่า นักวิชาการแต่ละท่านต่างมีทัศนะและเน้นวิเคราะห์อารมณ์ขันที่จวงจื่อใช้ในการอธิบายปรัชญาของตนในแง่มุมที่แตกต่างกันไป เช่น เจมส์ ดี. เซลล์มานน์ มองว่าอารมณ์ขันใน **คัมภีร์จวงจื่อ**เกี่ยวข้องกับประเด็นการแปรเปลี่ยนและเน้นวิเคราะห์อารมณ์ขันในแง่ของการเสียดสี ประชดประชัน ในขณะที่คาร์กับไอแวนโฮ และอัลเบิร์ต กัลวานี เน้นวิเคราะห์อารมณ์ขันใน **คัมภีร์จวงจื่อ** โดยเชื่อมโยงกับการหัวเราะ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษารมณณ์ขันใน **คัมภีร์จวงจื่อ**ของนักวิชาการข้างต้น จะเห็นได้ว่า ไม่มีงานศึกษาใดที่อธิบายความเชื่อมโยงระหว่าง “อารมณ์ขัน” กับ

¹⁸ Katrin Froese, "Humour as the Playful Sidekick to Language in the Zhuangzi," *Asian Philosophy: An International Journal of the Philosophical Traditions of the East* April 2013, no. 2 (23). pp. 137-152.

¹⁹ Karen L. Carr and Philip J. Ivanhoe, "Philosophical Style," in *The Sense of Antirationalism: The Religious Thought of Zhuangzi and Kierkegaard*, (New York: Seven Bridges Press, 2010). pp. 129-148.

²⁰ Albert Galvany, "Distorting the Rule of Seriousness: Laughter, Death, and Friendship in the Zhuangzi," *Dao: A Journal of Comparative Philosophy* March 2009, no. 1 (8). pp. 49-59.

“การเล่น” ไว้อย่างชัดเจน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การเข้าใจการเล่นมีความสำคัญต่อการอธิบายอารมณ์ขันใน *คัมภีร์จวงจื่อ* อย่างยิ่ง เนื่องจากอารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญที่จวงจื่อใช้ในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสระภาพ ซึ่งอิสรภาพในที่นี้หมายถึงการท่อง (wander) หรือเล่นไปในโลกที่ตนดำเนินอยู่ได้อย่างอิสระ (Free play) การเข้าใจการเล่นจึงนำไปสู่การเข้าใจอารมณ์ขันใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ด้วยว่า อารมณ์ขันที่นำไปสู่และสะท้อนการท่องโลกได้อย่างอิสระดังกล่าวนี้มีลักษณะอย่างไร ซึ่งก่อนที่จะอธิบายถึงลักษณะของการเล่นและความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์ขันกับการเล่นที่ปรากฏใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ผู้วิจัยขออธิบายทัศนะเกี่ยวกับมโนทัศน์การเล่น และความสำคัญของการเล่นในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางปรัชญา (Philosophy activity) ก่อน

มโนทัศน์การเล่นและความสำคัญของการเล่น

เนื่องจากที่ผ่านมามีความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์การเล่นที่แตกต่างกันไป บางทัศนะมองว่าการเล่นเป็นกิจกรรมที่ไร้สาระ ไร้ประโยชน์ บางทัศนะมองว่าการเล่นเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือสร้างเสียงหัวเราะเท่านั้น ในขณะที่อีกทัศนะหนึ่งมองการเล่นต่างออกไป คือมองการเล่นว่าเป็นกิจกรรมทางปรัชญาอย่างหนึ่ง ซึ่งทัศนะนี้เองที่ทำให้เข้าใจได้ว่า การเล่นมีความสำคัญอย่างไรต่อการทำปรัชญาของจวงจื่อ และเหตุใดจวงจื่อถึงทำปรัชญาด้วยการเล่น จากการศึกษาพบว่าเราสามารถสรุปทัศนะของนักวิชาการที่อธิบายถึง “การเล่น” ได้ดังนี้

ทัศนะแรก มองว่า การเล่นเป็นกิจกรรมที่ไร้ประโยชน์ เช่น ทัศนะของโรเจอร์ ไคลอยส์ (Roger Caillois, 1913 –1978) ไคลอยส์มองการเล่นผ่านเกมส์ในรูปแบบต่างๆ อันรวมไปถึงเกมการพนัน การเสี่ยงโชคต่างๆ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้เล่นได้ การเล่นจึงเป็นการเสียเปล่าอย่างแท้จริง ทั้งเสียเวลา เสียพลังงาน เสียความคิด เสียเงิน มนุษย์ควรจะแยกการเล่นออกจากชีวิตจริง แม้ว่าการเล่นจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามโครงสร้างทางวัฒนธรรมของแต่ละแห่ง แต่การเล่นล้วนก่อให้เกิดความเสียเปล่า²¹

²¹ Sarah A. Mattice, "Philosophy Activity as Play," in *Metaphor and Metaphilosophy : Philosophy as Combat, Play, and Aesthetic Experience*(Lanham: Lexington Books, 2014). p. 49.

ทัศนะที่สอง มองว่า การเล่นเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความบันเทิง ความสนุกสนานเท่านั้น ไม่ได้มีความหมายหรือนัยใดที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางปรัชญาเลย เช่น ทัศนะของโจฮาน ฮุยซิงกา (Johan Huizinga, 1872 –1945) มองว่า การเล่นเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่เกิดขึ้นตามความต้องการหรือตามใจอยากของพวกเขาเอง โดยมีเป้าหมายเพียงเพื่อสร้างความสนุกสนานเท่านั้น ซึ่งการเล่นจะค่อยๆแทรกซึมเข้าไปเป็นหนึ่งเดียวกับผู้เล่นจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตพวกเขา สำหรับฮุยซิงกา การเล่นไม่ได้ให้ผลประโยชน์หรือผลกำไรใดๆ นอกจากความบันเทิงและเสียงหัวเราะ ในแง่สังคมวิทยา เขามองว่า การเล่นจะแบ่งแยกไปตามวิถีชีวิตของแต่ละคน แม้ว่าการเล่นจะเป็นกิจกรรมเริ่มแรกของความเป็นมนุษย์ที่เกิดขึ้นจากความปรารถนาใคร่รู้และค่อยๆ ซึมลึกอยู่ในชีวิตพวกเขา มีกฎกติกาบ้างเมื่ออยู่ในเกมการเล่นนั้นๆ แต่การเล่นก็ไม่ได้ให้สาระอะไร มากกว่าไปกว่าการทำให้ชีวิตเรามีความบันเทิง ผ่านเสียงหัวเราะ การเล่นประเภทนี้ เช่น การเล่นกีฬา หรือเกมส์ต่างๆ เป็นต้น²²

ทัศนะที่สาม มองว่า การเล่นสามารถเป็นกิจกรรมทางปรัชญา (Philosophy activity) ได้ อาทิเช่น ทัศนะของฮานส์-จอร์จ กาดาเมอร์ (Hans-Georg Gadamer, 1900 –2002) ที่มองว่า การเล่นเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่สามารถอธิบายถึงความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อโลกและสรรพสิ่งได้ โดยการเล่นสามารถเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงการมองโลกของแต่ละปัจเจกบุคคล เมื่อแต่ละบุคคล หรือผู้เล่นได้หลอมรวมตัวเองเป็นหนึ่งเดียวกับโลกที่ตนอยู่ โดยไหลลื่นไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก สำหรับกาดาเมอร์ การเล่นกับผู้เล่นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ทั้งสองต่างเป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้น โดยมีประสบการณ์การเล่นเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ทำให้การเล่นนั้น ดำเนินต่อไปไม่รู้จบ²³

นอกจากทัศนะของกาดาเมอร์แล้ว ยังมีทัศนะการเล่นของนักปรัชญาอีกท่านหนึ่งที่น่าสนใจ คือ เจมส์ พี. คาร์ส (James P. Carse) ที่มองการเล่นผ่านความเข้าใจของเกมส์ (Games) ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เกมส์ที่สิ้นสุด (finite games) และเกมส์ที่ไม่สิ้นสุด (infinite games)

²² Ibid. pp. 50-51.

²³ Michel Crandell, "On Walking without Touching the Ground: "Play" in the Inner Chapter of the Chuang-Tzu," in *Experimental Essays on Chuang-Tzu*, ed. Victor H. Mair (Honolulu: University of Hawaii press, 1983). pp. 104-120.

ในส่วนของเกมสัปรเภทแรก มีเป้าหมายสำคัญเพื่อการเอาชนะ มีจุดสิ้นสุดหรือบทสรุปอย่างใดอย่างหนึ่ง ระบบการเล่นเกมสัปรเภทนี้ ผู้เล่นต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกฎ กติกา และเวลาที่กำหนดไว้ เนื่องจากเป็นเกมสัปรเภทที่เกิดขึ้นท่ามกลางผู้เข้าแข่งขันที่ต่างยอมรับในกฎกติกาว่าจะปฏิบัติตาม และมีกฎกติกาชัดเจน เพื่อตัดสินผู้แพ้และผู้ชนะ ในขณะที่เกมสัปรเภทหลังมีเป้าหมายสำคัญเพื่อให้การเล่นนั้นๆ ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ไม่มีจุดจบ โดยพยายามรักษาผู้เล่นทุกคนให้สามารถอยู่ในเกมสัปรเภทนั้นๆ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ขึ้นอยู่กับผู้เล่นแต่ละคนว่าจะยอมรับหรือสำนึกในสิ่ง/เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเกมสัปรเภทนั้นได้หรือไม่ เนื่องจากเกมสัปรเภทนี้ ไม่มีกฎกติกาตายตัว สามารถมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมได้ตามแต่สมาชิกแต่ละคนจะเห็นพ้องกันว่าควรเพิ่มหรือเปลี่ยนแปลงกฎกติกาใด เพื่อให้ทุกอย่างดำเนินต่อไปได้ ด้วยเหตุนี้เอง ผู้เล่นแต่ละคนจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด²⁴ ในแง่นี้หากเราเปรียบโลกนี้กับเกมๆหนึ่ง และมนุษย์เป็นผู้เล่นที่อยู่ในเกม เราจะเห็นได้ว่า เพื่อให้เกม/โลกดำเนินต่อไปเรื่อยๆ อย่างปกติสุข สมาชิก/ผู้เล่นทุกคนต้องร่วมมือร่วมแรงกันในการที่จะทำให้เกมที่ตนเองเล่น/อาศัยอยู่นั้นไหลลื่นต่อไปในฐานะผู้เล่น ไม่ใช่ผู้แข่งขัน

จากการอธิบายหรือแสดงทัศนะเกี่ยวกับการเล่นข้างต้น จะเห็นว่า ทั้งฮูซิงกาและโคลอยส์มองการเล่นเป็นเหมือนกิจกรรมหนึ่งที่ไม่มีความเคร่งเครียด การเล่นสามารถเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ได้อย่างง่ายดาย ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือสาระใดมากไปกว่าการสร้างเสียงหัวเราะ การนิยามหรือการแสดงทัศนะการเล่นของทั้งสองท่านดังกล่าวทำให้เรามองข้ามการเล่นในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางปรัชญาอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เรามักจะเข้าใจการเล่นว่าเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นความสนุกสนาน ไม่เคร่งเครียด จริงจัง และไม่สามารถเป็นกิจกรรมทางปรัชญาได้ เนื่องจากการเล่น (play) มักถูกนำไปพิจารณารวมกับการเล่นเกมและความบันเทิง ซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องกับมุมมองโลกหรือการนำเสนอความคิดใดๆ ขณะที่การเล่นในทัศนะของกาดาเมอร์สามารถสะท้อนทัศนะและโลกทัศน์ของผู้เล่นได้ แม้การเล่นในทางปรัชญาบางอย่างจะมีเป้าหมายเพื่อการเอาชนะ เช่น การเล่นเกมส์ทางตรรกะ เพื่อโต้แย้งอีกฝ่าย เป็นต้น เช่นเดียวกัน การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มิใช่การเล่นที่มุ่งเน้นสร้างความบันเทิงเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการเล่นที่มุ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อเอง กล่าวคือ การเล่นของจวงจื่อเป็นกิจกรรมที่ตัวการเล่นนั่นเองเป็นเป้าหมาย มุ่งให้การเล่นสามารถดำเนินต่อไปเรื่อยๆอย่างไร้รูปแบบ ไร้จุดหมาย ไม่มีจุดประสงค์ที่แน่นอน การเล่นที่มีลักษณะ

²⁴ Mattice, "Philosophy Activity as Play." p.48.

ดำเนินต่อไปเรื่อยๆอย่างมีอิสระนี้เองที่สะท้อนถึง “อิสรภาพ” อันเป็นเป้าหมายสำคัญของโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อ ดังนั้น การเล่นจึงสามารถเป็นกิจกรรมทางปรัชญาได้ และทำให้เราเข้าใจได้ว่าทำไมจวงจื่อถึงทำปรัชญาด้วยการเล่น นั่นเพราะนอกจากการเล่นจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์ และสามารถอธิบายถึงความเข้าใจของมนุษย์ที่มีต่อโลกและสรรพสิ่งได้แล้ว การเล่นยังเป็นกิจกรรมทางปรัชญาอย่างหนึ่งที่มีเป้าหมายเพื่อหาคำตอบ/คำอธิบายที่เหมาะสมกับแต่ละคน แต่ละสถานการณ์ โดยไม่ได้มุ่งหวังเพื่อเอาชนะความคิดอื่น หรือมองว่าความคิดของตนเองนั้นเหนือกว่า อีกทั้งการเล่นยังเป็นท่าทีที่ช่วยให้เราสามารถเข้าใจแนวความคิดบางอย่างได้โดยละทิ้งความเคร่งเครียด จริงจัง การเล่นจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการอธิบายแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องอิสรภาพ ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

การเล่นในคัมภีร์จวงจื่อ

วู กวาง-หมิง (Wu Kuang-Ming) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อว่า “การเล่น” อาจมีความหมายตรงกับคำว่า “You 遊” (อ่านว่า “โยว”) ที่หมายถึง “การท่องเที่ยวหรือ wandering” การเล่นจึงเป็นการเล่นหรือท่องเที่ยวอย่างมีอิสระ (free play) ซึ่งไม่ได้หมายถึงการเล่นธรรมดาเหมือนที่เด็กๆ เล่นกันเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเล่นที่แฝงนัยของการเป็นอิสระ ไม่ถูกควบคุม และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตที่เป็นอยู่เหมือนดังเช่นลมที่ไหลไปตามอากาศ หรือปลาที่ว่ายน้ำอย่างมีความสุข การเล่นในคัมภีร์จวงจื่อจึงมีลักษณะของการเคลื่อนไหวหรือแปรเปลี่ยน ลื่นไหล ซึ่งผู้เล่นหรือผู้ท่องเที่ยวอยู่ในภาวะของความพึงพอใจตัวเอง และได้เติมเต็มตัวเองด้วยการเล่นนั้น (A self-satisfying movement that fulfills itself.)²⁵

การเล่นที่แสดงออกถึงนัยของการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำให้เห็นถึงอิสรภาพตามความหมายทางปรัชญาของจวงจื่อเท่านั้น การเล่นหรือการท่องเที่ยวอย่างมีอิสระยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทางปรัชญาที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของจวงจื่อ นั่นก็คือ แนวคิดเรื่องการแปรเปลี่ยน (Transformation) โดยสะท้อนผ่านท่าทีของปราชญ์หรือมนุษย์ในฐานะผู้เล่นที่เข้าใจสภาวะความเป็นจริงของโลกและ

²⁵ Alan Levinovitz, "The Zhuangzi and You 遊: Defining and Ideal without Contradiction " *Dao: A Journal of Comparative Philosophy* December 2012, no. 4 (11). pp. 479-496

สรรพสิ่ง (Reality) ว่ามีรูปแบบหรือลักษณะที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ซึ่งในประเด็นนี้ ไมเคิล แครนเดลล์ (Michel Crandell) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับ “การเล่น” ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* โดยนำมโนทัศน์การเล่นของฮานส์-จอร์จ กาดาเมอร์ (Hans-Georg Gadamer, 1900 –2002) ทั้ง 3 มิติ คือ มิติ รูปแบบของการเล่น มิติประสบการณ์ของการเล่น และมิติเชิงสัญลักษณ์ของการเล่น มาอธิบายลักษณะการเล่นที่จวงจื่อใช้เป็นกลวิธีในการอธิบายปรัชญาของตน โดยพิจารณาจากตัวบท*คัมภีร์จวงจื่อ* ภาคสมุตินเป็นสำคัญ แครนเดลล์ตั้งข้อสังเกตว่า แม้การทำความเข้าใจ*คัมภีร์จวงจื่อ* จะทำได้ยาก เพราะจวงจื่อใช้วิธีการเล่าเรื่องอย่างพิสดาร ดูไร้สาระ ไร้เวลา น่าผิดหวัง แต่วิธีการเล่าเรื่องแบบนี้เองที่ทำให้ผู้คนสนใจ และดูเหมือน “เข้าใจยาก” ในเวลาเดียวกัน ปัญหาสำคัญของการไม่เข้าใจบทต่างๆ ในคัมภีร์ดังกล่าวก็คือ การหาเอกภาพที่แน่นอนทั้งหมดใน*คัมภีร์จวงจื่อ* และทำความเข้าใจกับเอกภาพนั้นทั้งหมดอย่างสอดคล้อง สิ่งหนึ่งที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาและแนวคิดของจวงจื่อก็คือ การเข้าใจกระบวนการคิดทางปรัชญาซึ่งสะท้อนผ่าน “การเล่น” แครนเดลล์มองว่า จวงจื่อใช้การเล่นเพื่อช่วยทำให้มนุษย์/ผู้อ่านเข้าใจถึงความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งมากขึ้น ซึ่งหากเปรียบโลกนี้กับเกมๆ หนึ่งก็เหมือนเกมแห่งการแปรเปลี่ยน (Game of Transformation) ที่มีมนุษย์เปรียบเหมือนผู้เล่นที่อยู่ในเกมที่ไม่มีที่สิ้นสุด อีกทั้งผู้เล่นแต่ละคนยังต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เล่นคนอื่นๆ (ผู้ร่วมเล่น หรือ playmate ในที่นี้รวมถึง สัตว์ สิ่งของ และแนวคิดต่างๆ เป็นต้น) อย่างมีอิสระและกลมกลืน คือยอมรับในสถานการณ์หรือสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นบนโลก/เกมที่ตนเองกำลังดำเนินอยู่ จะเห็นได้ว่า ไม่เพียงการเล่นจะแสดงให้เห็นถึงความจริงบนโลกเท่านั้น การเล่นยังแสดงให้เห็นถึงประสบการณ์หรือพฤติกรรมที่ติดตัวมากับมนุษย์ ทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่น เพื่อรักษาหรือผดุงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์โลก และสรรพสิ่ง²⁶

จากทัศนะดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การเล่นในมุมมองของทั้ง วู ควง-หมิง และแครนเดลล์ มิใช่ทัศนะที่มองว่า การเล่นเป็นกิจกรรมเพื่อสร้างความบันเทิง สนุกสนานเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเล่นที่เกี่ยวข้องกับการมองโลกและการสัมพันธ์กับโลก กล่าวคือ การเล่นเป็นเหมือนกิจกรรมทางปรัชญาที่แฝงนัยของการเป็นอิสระ ไม่ถูกควบคุม และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตมนุษย์ ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้เล่นเพียงฝ่ายเดียวที่จะเข้าใจโลกและสัมพันธ์ไปกับโลก แต่รวมถึงผู้ร่วมเล่นด้วย เพื่อให้เกม/โลกนั้น

²⁶ Crandell, "On Walking without Touching the Ground: "Play" in the Inner Chapter of the Chuang-Tzu." pp. 101-124.

สามารถดำเนินต่อเนื่องไป ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*เองก็ปรากฏลักษณะของการเล่นอันสะท้อนให้เห็นถึงความ เป็นอิสระ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญต่อการเข้าใจอารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ* ดังนี้

ประการแรก การเล่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ*มีแนวคิดเรื่องการแปรเปลี่ยน (Transformation) เป็น ฐานคิดที่สำคัญ การเล่นไม่เพียงแต่จะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านการเล่าเรื่องของตัวละครต่างๆ ที่ กระจัดกระจายอยู่ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*เท่านั้น นัยหนึ่งการเล่นยังเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความจริงของ โลกและสรรพสิ่งที่เคลื่อนไหว แปรเปลี่ยนในลักษณะเป็นจังหวะ ต่อเนื่องกันไป ไม่หยุดนิ่งอยู่กับ สถานะใดสถานะหนึ่ง การแปรเปลี่ยนที่ต่อเนื่องนี้ อาจรวมไปถึงกิจกรรมหรือความคิดที่เกิดขึ้นใน ชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ การไหลต่อเนื่องกันไปก็ยิ่งอาจรวมถึงการแปรเปลี่ยนที่เป็นวงจร หมุนเวียน ไปไม่รู้จบ ด้วยเหตุนี้ การไหลต่อเนื่องกันไปจึงมีนัยของการเริ่มใหม่และทำซ้ำ สำหรับจวงจื่อ แนวคิด เรื่องการแปรเปลี่ยนมีความสำคัญต่อการเข้าใจเป้าหมายทางปรัชญาของจวงจื่อที่มุ่งปลดปล่อยมนุษย์ สู่อิสรภาพ อีกทั้งยังต้องการแสดงถึงหลักความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งที่มีการแปรเปลี่ยนอยู่ ตลอดเวลา กล่าวคือ จวงจื่อไม่ได้ต้องการให้มนุษย์ยึดติดอยู่กับการแปรเปลี่ยนนั้น ตรงกันข้าม มนุษย์ ควรจะยอมรับและเข้าใจกระบวนการแปรเปลี่ยนดังกล่าว การเล่นที่มีลักษณะเป็นจังหวะที่ไหล ต่อเนื่องกันไปของจวงจื่อ นัยหนึ่งจึงเพื่อเชิญชวนหรือกระตุ้นให้หันกลับมามองโลกและความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งเสียใหม่ รู้จักริเริ่มรรมย์กับการแปรเปลี่ยนต่างๆ ของชีวิตที่เกิดขึ้น โดยมอง เหมือนกับภาวะหรือจังหวะการแปรเปลี่ยนเหล่านั้นเป็นกระบวนการที่ตัวเราเองก็สามารถเข้าไปร่วม เล่นด้วยอย่างมีอิสระ สามารถทอและร่วมทอไปกับสรรพสิ่งได้

การเชิญชวนหรือการกระตุ้นให้มนุษย์หันกลับมามองโลกในลักษณะดังกล่าว สะท้อนผ่าน เรื่องเล่าและบทสนทนาต่างๆ ที่จวงจื่อเข้าไปแห่เล่น เช่น ขงจื่อ เหยียนหุย หรือฮู่จื่อ เป็นต้น ตัวบท ใน*คัมภีร์จวงจื่อ*ที่สะท้อนให้เห็นถึงการแห่เล่น เพื่อเชิญชวนให้คู่สนทนาเล่นกับการแปรเปลี่ยน หรือ เพื่อเปลี่ยนกรอบคิดการมองโลกเสียใหม่ เช่น *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 ตอนที่ฮู่จื่อเล่าเรื่องน้ำเต้ายักษ์ ให้แก่จวงจื่อฟัง ความว่า

“เว่ยหวังได้มอบเมล็ดพันธุ์น้ำเต้าแก่ข้า และข้าก็นำมาปลูกจนเติบโตใหญ่ ออกดอกผลใหญ่ ยักษ์ได้ห้าหาบ ข้าพยายามใช้มันเป็นภาชนะบรรจุน้ำ แต่ก็หนักเกินจะยกไหว จึงได้ผ่ามันเป็นสอง ซีกทำเป็นกระบวย แต่ก็ยังใหญ่เกินกว่าจะดักสิ่งใดขึ้นมา มิใช่เพราะความใหญ่ของน้ำเต้ามัน แต่ เพราะข้าคิดว่ามันไม่มีประโยชน์จึงทุบมันแตกแหลกเป็นเศษเสี้ยว”

จวงจื่อกล่าวพลางแล้วว่า “ท่านดูจะไม่ถนัดในการใช้สอยสิ่งใหญ่เสียจริง ในแคว้นซึ่งมีชายคนหนึ่งมีสูตรทำยาซีฝิ่งป้องกันมือแตกในฤดูหนาว คนในตระกูลของเขาใช้ซีฝิ่งทำมือฟอกเส้นไหมยังชีพ เมื่อชายนักเดินทางคนหนึ่งได้ยินเรื่องนี้จึงขอสสูตรยาซีฝิ่งด้วยร่ำยค่าลึง ชายหัวหน้าครอบครัวจึงได้ปรึกษากับสมาชิกในบ้าน พลางพูดว่า ในตระกูลเราฟอกไหมมาหลายชั่วคนแต่ก็ไม่เคยได้มากกว่าสองสามค่าลึง ดังนั้นหากยอมขายสูตรยานี้ไปก็จะได้เงินร่ำยค่าลึงมาในข้ามคืน” ดังนั้น ชายนักเดินทางจึงได้สูตรยามา แล้วนำไปถวายกษัตริย์อู่หวัง ซึ่งอยู่ในช่วงทำสงคราม ชายผู้นี้ได้ถูกส่งไปเป็นแม่ทัพ ด้วยอาณิสสรของซีฝิ่งที่ช่วยให้ทหารถืออาวุธได้มั่นคง นักเดินทางจึงได้บำเหน็จรางวัลเป็นที่ดินคักดินา

“ซีฝิ่งตัวเดียวกันนี้ มีสรรพคุณรักษาเฉกเช่นกัน แต่คนหนึ่งได้ประโยชน์จากมันเป็นที่ดินคักดินา ขณะที่อีกคนไม่เคยได้ประโยชน์จากมันมากไปกว่ายังชีพ พวกเขาได้ใช้ซีฝิ่งในทางที่แตกต่างกัน บัดนี้ท่านมีน้ำเต้าใส่จุได้ถึงห้าหาบ เหตุใดจึงไม่คิดนำไปสร้างเป็นเรือลำน้อยล่องท่องเที่ยวไปตามหัวหนองคลองบึงให้สำราญ กลับมาทุกซำค่าลึงใจว่าทรัพย์ของตนไร้ประโยชน์ จิตของท่านช่างปล่อยใจให้ชพชกคลุมจิตใจเพียงนี้”²⁷

จากบทสนทนาข้างต้น จะเห็นได้ว่า จวงจื่อได้เข้าไปเล่นกับσύจื่อผู้ยึดมั่นในหลักตรรกวิทยา กล่าวคือ ด้วยความที่σύจื่อเชื่อว่า น้ำเต้ายักษ์คงไม่สามารถทำประโยชน์อื่นใดได้นอกจากการนำมาทำเป็นภาชนะใส่น้ำ ครั้นเมื่อน้ำเต้ายักษ์ไม่สามารถเป็นภาชนะตักน้ำได้ อีกทั้งยังมองเป็นภาระ เขาจึงคิดว่า น้ำเต้านั้นไร้ประโยชน์ และทุบทำลายมันเสีย เมื่อจวงจื่อได้ยินเช่นนั้น จวงจื่อจึงเข้าไปเล่นกับσύจื่อโดยการเล่าเรื่องชายนักเดินทางให้ฟัง ทั้งนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดทางความคิดของσύจื่อที่ติดอยู่กับเกณฑ์ตัดสินการให้คุณค่าของน้ำเต้า จนสุดท้ายσύจื่อเองที่ต้องสูญเสียผลน้ำเต้าที่ตนเองอุตสาหะเลี้ยงดูให้เติบโตใหญ่ไป และช่วยให้σύจื่อได้รู้จักปรับเปลี่ยนความคิดเสียใหม่ ยิ่งไปกว่านั้น จวงจื่อยังเข้าไปเล่นด้วยการเสนอให้เห็นถึงประโยชน์ของขนาดใหญ่ยักษ์ของน้ำเต้าที่σύจื่อคิดว่าเป็นปัญหาและไม่มีประโยชน์ โดยการนำไปทำเรือลำน้อยล่องเที่ยวไปในที่ต่างๆ ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อกำลังปลดปล่อยความคิดของσύจื่อให้เป็นอิสระโดยเล่นกับตรรกะ การแบ่งแยกประโยชน์และความไร้ประโยชน์ และแสดงให้เห็นว่าการไม่ยึดติดกับการแบ่งแยกดังกล่าว ทำให้น้ำเต้ายักษ์กลายเป็นสิ่งที่σύจื่อสามารถเล่นกับมันได้อย่างอิสระ โดยทำเป็นเรือ แทนที่จะทุบทำลายทิ้ง

²⁷ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 101-102.

จะเห็นได้ว่า จวงจื่อเข้าไปแห่เล่นและออกมา โดยจะไม่เข้าไปตำหนิหรือเยาะเย้ยโดยตรง แต่จะเป็นการเข้าไปเล่นเพื่อกระตุ้นให้คู่สนทนาหรืออีกฝ่ายหนึ่งได้ตระหนักถึงสิ่งที่จวงจื่อกำลังเสนอ และกำลังทำให้ผู้ร่วมเล่น/คู่สนทนาอยู่ในเกมแห่งการแปรเปลี่ยนนั้น นอกจากนี้จวงจื่อจะทำให้เห็นว่าการเล่นอยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยนของโลกแล้ว จวงจื่อยังมองการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้นไม่ใช่ภาระหนักที่ต้องมีขึ้นทุกวัน แต่เป็นปรากฏการณ์ที่มนุษย์สามารถเข้าไปเล่นหรือเป็นส่วนหนึ่งกับการแปรเปลี่ยนดังกล่าวได้อย่างปกติสุข กล่าวคือ การที่โลกเต็มไปด้วยกระแสของความแปรเปลี่ยนที่สิ้นไหล ไม่สิ้นสุด การเล่นหรือการท่องไปกับการแปรเปลี่ยนนั้นจึงเป็นท่าทีที่เหมาะสม แม้ผู้เล่นจะอยู่ในสถานะที่เป็นทุกข์หรือไม่เป็นไปตามปกติ เมื่อมนุษย์เข้าใจถึงความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งว่าการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา พวกเขา ก็จะเข้าใจ พร้อมทั้งสามารถอยู่กับสถานะเป็นทุกข์นั้นได้ แม้กระทั่งภาวะแห่งความตายหรือความป่วยไข้ ยกตัวอย่างเช่น *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 6 ตอนสหายทั้งสี่ คือ จื่อซื่อ จื่ออีวี จื่อหลี และจื่อไหลสนทนากัน ความว่า

“ผู้ใดหนอที่จะถือความไร้เป็นศิระชะ ถือชีวิตเป็นแผ่นหลัง ถือความตายเป็นบันท้ายของเขา?” พลังกล่าวต่อไปว่า “ผู้ที่รู้ว่าชีวิตและความตาย การดำรงอยู่และการดับสลาย ล้วนเป็นสิ่งเดียวกัน ข้าก็จะเป็สหายกับเขา” ทั้งสี่ต่างมองหน้ากัน พลังยิ้ม พวกเขาล้วนมีใจตรงกัน และกลับกลายเป็นสหาย

ไม่นานจื่ออีวีได้ล้มป่วยลง จื่อซื่อเข้าไปถามอาการ “น่าอัศจรรย์แท้!” จื่ออีวีอุทานขึ้น “ผู้สร้างสรรพสิ่งได้ให้ร่างที่ประหลาด พิกลแก่ข้า แผ่นหลังองุ่นขึ้น และอวัยวะภายในทั้งห้ามา กองอยู่เบื้องบน คางหลบซุกอยู่ในช่องท้อง สองไหล่ยื่นทะลุสิ่งผูกเหนื่อศิระชะ ผมเปียชี้ขึ้นฟ้า จะต้องเกิดการแปรปรวนของอินและหยางเป็นแน่แท้” กระจนั้น จื่ออีวีก็ยังคงจิตใจสงบไร้ความวิตก ทุกข์ร้อนใดๆ เขากะโผลกกะเผลกไปยังบ่อน้ำ มองลงไปดูเงาของตัวเอง พุดขึ้นว่า “โอ! ผู้สร้างสรรพสิ่งให้รูปอันผิดประหลาดบิดเบี้ยวแก่ข้าเช่นนี้เอง”

“ท่านเสียใจหรือไม่?” จื่อซื่อถาม

“เสียใจหรือ ข้าจะเสียใจด้วยเรื่องอันใด? หากกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้ยังไม่จบสิ้น ต่อแต่นี้ไป บางทีผู้สร้างอาจทำให้แขนซ้ายของข้ากลับกลายเป็นไกโด้ง ถ้าเช่นนั้นข้าก็จะคอยจับขานโมงยามคำคืน หรือบางทีผู้สร้างก็อาจทำให้แขนขวาของข้ากลับกลายเป็นหน้าไม้ ถ้าเช่นนั้นข้าก็จะยิงนกฮูกเอามาอย่างกิน หรือบางทีผู้สร้างอาจทำให้ก้นของข้ากลับกลายเป็นธรรมา เมื่อนั้นด้วยจิตใจ

แห่งอาซา ก็จะเป็นขึ้นปั้งและขับช้อออกไปท่องเที่ยว เช่นนี้แล้ว ข้ายังจำเป็นต้องไปเสาะหารถม้าอีกหรือ?”

“ข้าได้รับชีวิต เมื่อกาลมาถึง และข้าก็จะสูญเสียมันไป เมื่อกระบวนการแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่งหมุนเวียนมาถึง จงยินดีกับกาลเวลาที่มาถึงนี้และพักพิงอยู่ในความแปรเปลี่ยน เช่นนี้แล้วไม่ว่าความโคกเคี้ยวหรือความสุขสรรหา ก็ไม่อาจล้ากรายท่าน เมื่อครั้งโบราณเรียกสิ่งนี้ว่า ‘การปลดปล่อยจากพันธนาการ’ มีผู้คนที่มิอาจปลดปล่อยตัวเอง เนื่องจากพวกเขาถูกผูกมัดด้วยสิ่งต่างๆ แต่ไม่มีสิ่งใดที่อาจชนะฟ้า มันย่อมเป็นเช่นนั้น มีอะไรที่ข้าต้องเสียใจ?”

จู่จื่อไหลก็มาล่อมปวยลง หอบฮักๆ ลมหายใจถี่กระชั้น ราวจะสิ้นลมสู่ปรโลก ภรรยาและลูกๆ เข้ามาห้อมล้อมสะอื้นไห้ จื่อหลิวซึ่งเดินทางมาเยี่ยมเยือน จึงเอ่ยปากไล่ “จงออกไปซะ อย่าได้มารบกวนกระบวนการแปรเปลี่ยน” จากนั้นเขาก็เอนตัวพิงบานประตู คู่กับจื่อไหล “โอ! ผู้สร้างสรรพสิ่งช่างยิ่งใหญ่เสียจริง ผู้สร้างจะทำให้ท่านกลายเป็นอะไรในเวลาต่อไป? จะส่งท่านไปยังแห่งไหน? จะทำให้ท่านกลับเป็นตบหนู หรือจะทำให้ท่านกลายเป็นขาแมลงหรือไม่?”

จื่อไหลพูดขึ้นว่า “บุตรที่เชื่อฟังบิดามารดา ย่อมมุ่งไปยังทุกแห่งหนที่พวกเขาบอกให้ไปไม่ว่าจะวันออกหรือตะวันตก เหนือหรือใต้ เช่นนี้แล้วอินและหยิงจะทรงความสำคัญต่อมนุษย์มากยิ่งกว่าบิดามารดาเพียงไร ขณะนี้มันได้นำมาสู่ปากเหวแห่งความตาย หากข้าไม่เชื่อฟังยอมคล้อยตาม ก็จะกลายเป็นความต้อร้อน สิ่งเหล่านี้มีความผิดที่ตรงไหนหรือ? ‘ก้อนดินใหญ่’ มอบรูปกายให้เป็นภาระแก่ข้า มอบชีวิตให้ข้ารับใช้ดูแล ผ่อนคลายข้าในวัยชรา และพำนักข้าไว้ในความตาย ดังนั้นหากข้าถือชีวิตเป็นสิ่งดี ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ ข้าก็ควรถือความตายเป็นสิ่งดีเช่นกัน เมื่อช่างเหล็กมือฉมังหล่อหลอมโลหะ หากโลหะนั้นทะยานขึ้นมาพลาญพูดว่า ‘ท่านต้องหล่อหลอมข้าให้เป็นมั่วเหยีย (กระเป๋)’ เขาก็จะถือมันเป็นโลหะที่อัปมงคลสิ้นดี บัดนี้เมื่อได้รับรูปของมนุษย์แล้วครั้งหนึ่ง หากข้ายังกล่าวว่า ‘ข้าไม่ต้องการเป็นอะไรทั้งสิ้น นอกจากมนุษย์ มนุษย์เท่านั้น!’ ผู้สร้างสรรพสิ่งก็จะถือว่าข้านั้นช่างเป็นคนอัปมงคลที่สุด ดังนั้นจึงถือว่าฟ้าและดินเป็นดังเตาหลอมใหญ่ ผู้สร้างสรรพสิ่งเป็นดังช่างตีเหล็กผู้สามารถ เขาจะส่งข้าไปสู่แห่งหนใด มิเป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้วหรือ? ข้าจะหลบอย่างสบายและก็จะตื่นขึ้นมาอีกครั้ง”²⁸

จากท่าทีของปราชญ์เต๋าทั้งสี่ท่านข้างต้น อาการหัวเราะในภาวะที่เพื่อนกำลังจะตาย นอกจากจะเป็นการปลดปล่อยความเศร้าออกมาเพื่อปรับสมดุลของชีวิต ซึ่งเป็นลักษณะของปราชญ์ที่เข้าใจชีวิตแล้ว นัยหนึ่ง ยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างท่าทีของปราชญ์ผู้เข้าใจความเป็นจริงของ

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169-171.

โลกกับผู้ที่ยังยึดติดกับความคิดที่เชื่อว่า ความตายเป็นสิ่งเลวร้าย เป็นภาวะของการสูญเสีย อันแสดงถึงท่าทีของผู้ที่ยังไม่เป็นอิสระจากความคิด ในขณะที่จื่อหลี่ผู้เป็นสหายกลับเอนกายพิงบานประตูสนทนากับจื่อไหลถึงภาวะการแปรเปลี่ยนที่กำลังเกิดขึ้นกับสหาย ซึ่งไม่มีผู้ใดทราบล่วงหน้าได้ ทั้งยังพูดแหย่เล่นกับจื่อไหลว่า “ผู้สร้างจะทำให้ท่านกลายเป็นด้บหนู หรือจะทำให้ท่านกลายเป็นขาแมลงหรือไม่?” ท่าทีดังกล่าวของจื่อหลี่ แสดงให้เห็นว่า จื่อหลี่มองการตายเป็นภาวะการแปรเปลี่ยนจากสถานะหนึ่งไปอีกสถานะหนึ่ง อันเป็นท่าทีของปราชญ์ที่เข้าใจความจริงของโลก ไม่ได้มองการตายว่าเป็นการสูญเสียแต่อย่างใด ขณะที่ตัวจื่อไหลเองผู้กำลังอยู่ในช่วงเวลาแห่งการแปรเปลี่ยนก็ยอมรับชะตากรรมที่เกิดขึ้น อันแสดงถึงการเข้าใจความเป็นจริงของโลกเช่นกัน ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า ไม่เพียงการเล่นจะเป็นการแสดงออกถึงความเป็นอิสระจากความคิดแล้ว การเล่นยังสามารถบ่งบอกถึงลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้เล่นกับผู้ร่วมเล่นอีกด้วย ในที่นี้หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน

ประการที่สอง การเล่นที่ปรากฏใน **คัมภีร์จวงจื่อ** ไม่ใช่การเล่นที่มีเป้าหมายบางอย่าง เช่น ชัยชนะ ความสำเร็จ แต่เป็นการเล่นที่เป็นอิสระ ไร้รูปแบบตายตัว ไร้จุดหมาย ทั้งนี้เพราะฐานคิดของจวงจื่อที่มองโลกว่าเป็นกระแสของความแปรเปลี่ยน การเล่นที่เป็นอิสระ ไร้รูปแบบตายตัว หมายถึงการเข้าไปเล่นกับลักษณะของการแปรเปลี่ยนที่ไม่เป็นไปตามรูปแบบที่ควรจะเป็น หรือเป็นไปตามที่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจกัน เราสามารถเข้าใจการเล่นที่ไร้รูปแบบตายตัวนี้มากขึ้นจากตัวบท **คัมภีร์จวงจื่อ** ที่พูดถึงลักษณะของการแปรเปลี่ยนทางร่างกายของมนุษย์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะต่างๆ อย่างไรรูปแบบ ไรทิศทาง เพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งอย่างแท้จริง ตัวบทดังกล่าว ได้แก่ **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 4 ความว่า

“ชายพิการซู ผู้มีคางยื่นยาวฝังลงไปถึงช่องท้อง สองไหล่ทะลุสูงขึ้นไปเหนือศีรษะ หางเปียชี้ขึ้นฟ้า อวัยวะทั้งห้ากองกระจุกอยู่ด้านบน สะโพกทั้งสองเบียดอัดเข้าไปในกระดูกซี่โครง เพียงการรับจ้างเก็บผ้า เขาก็มีรายได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงปากท้อง เพียงการรับจ้างฝัดข้าวร้อน เมล็ดธัญพืช เขาก็ได้รับค่าจ้างมากพอที่จะเลี้ยงผู้คนสิบคน เมื่อเจ้าหน้าที่ออกคัดเลือกเกณฑ์ทหาร เขาก็ได้เป็นผู้หนึ่งในกลุ่มคนที่ยื่นโบกมืออำลาเหล่าทหารเกณฑ์ เมื่อเจ้าหน้าที่ออกกระดมเกณฑ์แรงงาน เขาก็จะถูกมองข้ามไปเนื่องจากความพิกลพิการ และเมื่อทางการแจ้งจ่ายอาหารแก่ผู้ประสบทุกข์ภัยทุพพลภาพ เขาก็ได้รับข้าวถึงสามถังใหญ่ และพืนอีกสิบมัด ด้วยร่างกายที่พิกล

พิการเขายังสามารถดูแลตัวเอง และดำรงอยู่ถึงอายุขัยที่ฟ้าประทานให้ และคงจะประเสริฐเลิศยิ่ง หากเขาได้มีคุณธรรมของผู้พิการอีกด้วย”²⁹

จากตัวบทข้างต้น จะเห็นได้ว่า จวงจื่อได้เข้าไปเล่นกับจินตนาการของผู้อ่านด้วยการสร้างเนื้อเรื่องให้เหนือธรรมชาติ เกินจริง และยากที่จะคาดเดาได้ เมื่อการเล่นดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของการแปรเปลี่ยน จวงจื่อก็เล่นกับการแปรเปลี่ยนนั้น โดยให้สรรพสิ่งสามารถเปลี่ยนไปในลักษณะใดก็ได้ หรือเป็นอะไรก็ได้ ไม่เว้นแม้กระทั่งร่างกายมนุษย์ที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดก็ได้เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับบทเปิดฉากของ *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่ปลาคุนกลายเป็นนกเหิง เหตุนี้เอง จึงทำให้การแปรเปลี่ยนของจวงจื่อแตกต่างจากเหล่าจื่อที่แสดงนัยของทวินิยม หรือขั้วตรงกันข้าม สำหรับจวงจื่อปราศัญเต้าหรือมนุษย์ที่เข้าใจความเป็นจริงของโลกสามารถใช้ชีวิตอย่างปกติสุขได้ท่ามกลางการแปรเปลี่ยนที่ไร้รูปแบบดังกล่าว โดยร่วมเล่นไปกับการแปรเปลี่ยนนั้นๆ

ส่วนการเล่นที่ไร้จุดหมาย เราสามารถเข้าใจนัยของการเล่นประเภทนี้ใน 2 แง่มุม คือ แง่มุมของกิจกรรมการเล่น และสิ่งที่เล่นด้วย ในแง่มุมแรก หมายถึง ตัวการเล่นเองเป็นเป้าหมายสำคัญ เพื่อให้การเล่นนั้นดำเนินต่อไปได้ แง่มุมที่สอง หมายถึง สรรพสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้เล่นสามารถนำมาเล่นด้วยได้อย่างไร้เงื่อนไข ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นมีส่วนร่วมกับการเล่นนั้น ผู้วิจัยมองว่า การเล่นที่ไร้จุดหมายสำหรับจวงจื่อสามารถมองได้ทั้ง 2 แง่มุม คือ ทั้งตัวการเล่นเองและสิ่งที่จวงจื่อกำลังเล่นด้วยต่างมีนัยสำคัญต่อแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อที่มุ่งให้มนุษย์มีอิสรภาพ โดยเฉพาะอิสรภาพทางความคิด อันหมายถึง การที่มนุษย์สามารถเข้าไปร่วมเล่น ร่วมทำความเข้าใจ หรือเปิดรับกรอบแนวคิดอื่น ๆ ไม่ติดอยู่แค่เพียงความคิด/ความรู้ของตนเองเท่านั้น การเล่นด้วยตัวมันเองจึงเป็นกิจกรรมสำคัญที่ทำให้มนุษย์ได้มีส่วนร่วมไปกับสรรพสิ่งอื่น ซึ่งเป็นสิ่งที่เราเล่นด้วย และตัวการเล่นเองก็ทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิต/เล่นไปกับสิ่งต่างๆ รอบข้างได้ ตัวอย่างตัวบทที่แสดงถึงการเล่นที่ไร้จุดหมาย ได้แก่ *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 2 ความว่า

“ครั้งหนึ่งจวงจื่อฝันไปว่าตนเป็นผีเสื้อ ขยับกระพือปีกบินไปรอบๆ อย่างสุขสำราญใจ เริงเล่นไปตามใจปรารถนา มันหารู้ไม่ว่า มันคือจวงจื่อ พลันเมื่อตื่นขึ้นและพบว่าตัวเองเป็นจวงจื่ออย่างแน่แท้ แต่เขากลับไม่แน่ใจว่าเป็นจวงจื่อที่ฝันไปว่าตัวเองเป็นผีเสื้อ หรือว่าเป็นผีเสื้อที่ฝันเป็น

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146-147.

จวงจื่อกันแน่ ระหว่างจวงจื่อและผีเสื้อ จะต้องมีความแตกต่างบางอย่าง นี่เรียกว่าการแปรเปลี่ยน
ของสรรพสิ่ง”³⁰

จากบทจวงจื่อฝันเป็นผีเสื้อ การสร้างความไม่แน่ใจว่า “เป็นจวงจื่อที่ฝันไปว่าตัวเองเป็นผีเสื้อ หรือว่าเป็นผีเสื้อที่ฝันเป็นจวงจื่อกันแน่” เป็นการเล่นอย่างหนึ่งของจวงจื่อที่มีลักษณะไร้จุดหมาย ไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด ผ่านการใช้ภาษาที่สร้างความสับสน งุนงง ทั้งนี้เพื่อคลายความเชื่อมั่นของมนุษย์ โดยชี้ให้เห็นว่า ไม่มีสิ่งใดแน่นอน ทุกสิ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ แม้กระทั่งกับชีวิตมนุษย์ที่มักเชื่อใจใน ประสบการณ์หรือความรู้ทางผัสสะของตนว่าเป็นสิ่งจริงแท้ ในที่นี้หมายถึง “การตื่น” ซึ่งจวงจื่อเล่น กับความเชื่อดังกล่าว ด้วยการใช้ “ความฝัน” เป็นตัวทำให้มนุษย์เกิดความไม่แน่ใจในสิ่งที่ตนเอง เชื่อ นัยนี้เอง ที่ทำให้ตัวการเล่นเป็นเหมือนกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับสรรพสิ่ง อื่นหรือกรอบความคิดอื่น ในแง่ของสิ่งที่เล่นด้วย นอกจากจวงจื่อจะเข้าไปเล่นกับชีวิตมนุษย์อัน หมายถึง การตื่นและการฝันแล้ว จวงจื่อยังเข้าไปเล่นกับมุมมองสรรพชีวิตอื่นอย่างผีเสื้อ ซึ่งมีความ แตกต่างจากมนุษย์ นัยนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมนุษย์มีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น และทุกอย่างก็ แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จึงไม่อาจสามารถตัดสินความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ด้วยเช่นกัน

ประการที่สาม การเล่นที่ปรากฏใน*คัมภีร์จวงจื่อ* เป็นการเล่นที่เน้นการมีประสบการณ์หลอม รวมการเล่นให้เป็นส่วนหนึ่งกับชีวิตมนุษย์ กล่าวคือ การเล่นเป็นกิจกรรมที่ตัวการเล่นเองเป็น เป้าหมายหลักให้มนุษย์ได้มีส่วนร่วมกับการเล่นและมีประสบการณ์การเล่นโดยมี “การลืมตัวตน” (forgetting oneself” or “losing oneself)³¹ การที่ปัจเจกบุคคลไม่ได้คิดถึงหรือยึดติดกับความรู้/ ความคิดของตนเองเพียงอย่างเดียว แต่หลอมรวมตัวเองให้เป็นหนึ่งเดียวกันอย่างกลมกลืนกับโลกและ สรรพสิ่ง สะท้อนว่ามีประสบการณ์หลอมรวมกับการเล่น การเล่นจึงไม่เป็นการกระทำที่ฝัน หรือ ขัดแย้งกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ตรงกันข้าม ผู้เล่นที่ลืมตัวตนและหลอมรวมไปกับการเล่นกลับ รู้สึกเหมือนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นปกติ เช่นเดียวกับการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับบรรดาปราชญ์เต๋า ทั้งหลาย ที่แม้พวกเขาจะมีสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงไป หรือผิดปกติ แต่ก็สามารถใช้ชีวิตได้อย่าง เป็นสุข และรื่นรมย์กับชีวิตหรือความทุกข์นั้น นั่นเป็นเพราะพวกเขาได้ลืมสภาพร่างกายที่ผิดปกติและ ความเจ็บปวดของตนเองไปแล้ว มนุษย์ผู้เข้าใจโลกเหล่านั้นไม่มีความเคร่งเครียด จริงจัง แม้จะอยู่ใน

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

³¹ Mattice, "Philosophy Activity as Play." p. 48.

สภาวะที่ย่ำแย่ พิกการ อปลักษณ์ พวกเขาที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข เราสามารถเข้าใจ การเล่นที่ลืมหืมตัวตนได้จากตัวบทที่แสดงถึงท่าทีของปราชญ์เต๋าผู้พิการต่างๆ อาทิเช่น ชายชาเดียวนาม โย่วซือ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 3 ความว่า

เมื่อกงเหวินเซวียนพบเห็นโย่วซือ ก็ถึงกับตะลึงงัน “นี่...เป็นคนเยี่ยงไรหรือ โฉนจึงมีเพียงขา เดียว? เป็นเพราะฟ้า หรือเป็นเพราะคนกันแน่?”

“นี่เป็นเพราะฟ้า มิใช่เพราะคน” โย่วซือตอบ “เมื่อฟ้าให้ชีวิตแก่ข้า ก็ดูเหมือนจะลิขิตให้ข้า มีขาเดียว ด้วยรูปลักษณ์ของมนุษย์ได้ถูกกำหนดไว้ ข้ารู้ว่านี่คือผลงานของฟ้า หากใช้ของมนุษย์ ไก่ฟ้าต้องเดินไปไกลลิบกว่าจึงจะจิกกินเมล็ดพืช และต้องเดินไปไกลกว่าอีกร้อยก้าว จึงได้จิกกินน้ำ อีกหนึ่ง กระนั้นมันก็ไม่ต้องการอยู่ในกรงทอง แม้จะมีอาหารน้ำท่าพร้อมให้กินดื่มราวราชา ด้วย จิตใจเสรีของมันหาได้พึงพอใจไม่”³²

ท่าทีของโย่วซือ ชายพิการผู้มีขาเดียว แสดงให้เห็นว่า ความพิการของเขาไม่ได้เป็นอุปสรรค ของการดำรงชีวิตแต่อย่างใด ตรงกันข้าม โย่วซือกลับสามารถใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติและยอมรับใน ชะตากรรมชีวิตของตนที่ฟ้ากำหนดมาให้ ในแง่นี้ ตัวโย่วซือเองก็ปรารถนาจะมีชีวิตที่เป็นอิสระเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากการที่เขาเปรียบเทียบให้เห็นถึงชีวิตของไก่ฟ้าที่แม้มันจะมีชีวิตลำบากเพียงใด หรือมี ข้าวปลาอาหารที่ขาดแคลน ไก่ฟ้าก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติ และปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ อย่างอิสระนอกกรงทอง มากกว่ามีชีวิตที่อึดหน้าสำราญแต่ต้องติดอยู่ในกรง ไม่สามารถท่องเที่ยวไปโลก กว้างได้ ท่าทีดังกล่าวของโย่วซือ เป็นท่าทีของปราชญ์ที่เข้าใจความเป็นจริงของโลกที่มีอาจหลีกเลี่ยง ชะตากรรมฟ้าลิขิตได้ อีกทั้งยังสามารถใช้ชีวิตหรือท่องเที่ยวไปกับโลกนี้ได้โดยมีอิสระเสรีอีกด้วย

นอกจากนี้ การเล่นที่เน้นการมีประสบการณ์หลอมรวมให้ผู้เล่นมีส่วนร่วมไปกับการเล่นด้วย นั้น ยังสามารถมองในแง่ที่ว่าการเล่นเป็นเหมือนสิ่งช่วยผดุงชีวิตมนุษย์ให้สามารถดำเนินต่อไปได้ เรื่อยๆ โดยอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งว่ามีการแปรเปลี่ยน ตลอดเวลา เมื่อมนุษย์เข้าใจความจริงดังกล่าว พวกเขาก็จะสามารถปรับเปลี่ยนความคิดเพื่อให้ สัมพันธ์กับโลกด้วยการเข้าไปเล่นหรือร่วมเล่นกับสรรพสิ่งรอบกาย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

³² สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 127.

ตัวบทที่สะท้อนให้เห็นถึงการหลอมรวมการเล่นให้เป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต ได้แก่ บทพ่อครัวตึง ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 3 ความว่า

“พ่อครัวตึงฆ่าและวัวให้แก่เหวินฮู่จวิน ทุกท่วงท่าในการขยับมือ เหมือนไหลลื่น เคลื่อนสองเท้า เขยิบเข้า จรดมีดกรีดเฉือนอย่างมีจังหวะจะโคน” ราวกับการแสดงระบำแห่งชั้นหลิน หรือการคลอไปตามท่วงทำนองแห่งจิงโล่ว

“ช่างยอดเยี่ยมเหลือเกิน ! ฝีมือช่างสูงล้ำยิ่ง” เหวินฮู่จวิน กล่าววูทาน

พ่อครัวตึงวางมีดลง พลาจตอบ “ข้าเพียงคำนึงถึงแต่ซึ่งเหนือกว่าความเชี่ยวชาญ ครั้งแรกที่ฆ่าฆ่าและวัว สิ่งที่น่าประหลาดต่อสายตาข้า คือร่างวัว หลังจากนั้นสามปี ข้าก็ไม่เห็นร่างวัวอีกต่อไป ทว่าบัดนี้ ข้าใช้เพียงจิต ไม่ใช่สายตาในการเพ่งมอง สัมผัส รับรู้ และเข้าใจล้วนสะกดหยุดลงสิ้น ปล่อยจิตเคลื่อนไปตามความปรารถนา ข้าเคลื่อนไหวไปตามวิถีทางของธรรมชาติ ข้าแรกสู่ช่องว่าง จรดมีดกรีดผ่านไปตามช่องเปิดใหญ่ เลื่อนไหลลื่นไปตามหนทางที่อำนวยการ ดังนี้ ข้าจึงไม่เคยกระทบ ถูกพังผืดหรือเส้นเอ็น อย่าวุ่นวายแต่ข้อต่อกระดูกเลย

พ่อครัวฝีมือดี เปลี่ยนมีดปีละครั้งเพราะการตัด พ่อครัวฝีมือพอใช้ เปลี่ยนมีดเดือนละครั้ง เพราะลับ ข้าได้ใช้มีดเล่มนี้มานานถึงสิบเก้าปี และใช้มันฆ่าและวัวมาแล้วกว่าพันตัว กระนั้นใบมีดก็ยังคงคมกริบราวกับเพิ่งลับคมจากหินลับมีด มีช่องว่างตามข้อต่างๆและใบมีดก็ไร้ความหนา หากท่านสอดสิ่งทีไรความหนาเข้าไปตามช่องว่างเหล่านั้น ก็ยังเหลือพื้นที่ว่างมากมายให้ใบมีดได้เคลื่อนไหว นี่คือนิสัยที่ผิดของข้ายังคงความคมกริบเช่นเดียวกับเมื่อลับคมจากหินครั้งแรก

“อย่างไรก็ดี เมื่อมาถึงจุดที่ยุงยากข้าก็จะยังมีมือ เฟิงพินิจระแวดระวัง เผื่อมองการกระทำของตน และค่อยๆกระทำอย่างแผ่วเบา ขยับมีดอย่างเบาเมื่อที่สุด กระทั่ง ผลัวะ! ทุกสิ่งขาดแยกจากกันราวกับก้อนดินแตกร่วงลงสู่พื้น ข้ายืนนิ่งอยู่กับที่ ถือนิยามมั่นแลมองไปรอบๆ อิ่มอกอิ่มใจ และไม่อยากขยับเขยื้อน จากนั้นก็เช็ดใบมีด เก็บไว้ในที่”

“ยอดเยี่ยม” เหวินฮู่จวินกล่าว “ข้าได้ฟังคำของพ่อครัวตึง และได้เรียนรู้ถึงการผดุงชีวิต”³³

จากบทพ่อครัวตึงข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์สามารถเข้าใจและผดุงชีวิตของตนเองได้ โดยผ่านการเล่น กล่าวคือ ก่อนที่มนุษย์จะเข้าใจหรือตระหนักได้ว่าตนเองกำลังดำเนินชีวิตหรือท่องเที่ยวอยู่

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-127.

ในโลกซึ่งเปรียบเสมือนเกมๆ หนึ่งที่มีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา และได้รับประสบการณ์ต่างๆ ผ่านการเล่นอย่างเข้าใจได้นั้น พวกเขาต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาตนเอง ในที่นี้หมายถึง มนุษย์/ผู้เล่นมองโลกที่ตนเองกำลังดำเนินอยู่เหมือนเกมที่มีสิ่งต่างๆ รอบกายเป็นผู้ร่วมเล่น ขณะเดียวกัน ตัวผู้เล่นเองก็ได้เห็นถึงวิธีการหรือหลักปฏิบัติที่ตนเองพึงกระทำเมื่อดำรงอยู่ในโลกแห่งการแปรเปลี่ยนนั้น โดยไม่ยึดติดอยู่กับหลักปฏิบัติใดปฏิบัติหนึ่งจนมองข้ามหลักเกณฑ์อื่น ปฏิบัติตนให้สอดคล้อง สัมพันธ์กับโลก ในแง่นี้เราจะเห็นว่า มนุษย์ผู้เข้าใจโลกและสรรพสิ่งจะสามารถดำเนินชีวิตหรือผดุงชีวิตให้เป็นปกติได้ แม้ในยามเจ็บป่วย พวกเขาจะเข้าใจโลกและปฏิบัติตนเองให้สัมพันธ์กับโลก คือรู้ว่าตนเองควรใช้ชีวิตอย่างไรให้เหมาะสมกับตัวเองด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป เช่นเดียวกับพ่อครัวตึงผู้สามารถขยับร่างกายราวกับกำลังเต้นรำอยู่เพื่อลงมีดฆ่าหละวัว ทั้งๆ ที่เขาใช้มีดเล่มเดิมในการฆ่าหละวัวมาแล้วกว่าพันตัว และนานกว่าสิบเก้าปี ไม่เคยเปลี่ยนมีด จากท่าที่ของพ่อครัวตึงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พ่อครัวตึงมองสิ่งต่างๆ รอบกายอย่างสัมพันธ์กันและรื่นรมย์กับสิ่งที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ขณะนั้น คือการใช้มีดฆ่าหละวัวโดยเคลื่อนไหวไปตามช่องว่างระหว่างเส้นเอ็น ข้อกระดูกของวัวอย่างเป็นธรรมชาตินั้น ไม่เพียงแต่แสดงถึงทักษะในอาชีพเท่านั้น นัยหนึ่งยังแสดงให้เห็นว่า พ่อครัวตึงเข้าใจในธรรมชาติของวัวและมีดอันเป็นสิ่งที่ตัวเองกำลังมีปฏิสัมพันธ์ด้วย และหลอมรวมตัวตนไปกับวัวและมีดนั้นจนสามารถ “เล่น” ไปกับมีดและร่างวัว ตึงจะเห็นได้จากท่วงท่าการฆ่าหละที่ราวกับการเต้นระบำ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หากมองในแง่ของการหลอมรวมเป็นหนึ่งในเดียวกับธรรมชาติดังที่บรรดาปราชญ์ผู้เข้าใจในโลกแห่งการแปรเปลี่ยน นัยหนึ่งเราจะเห็นการตัดความกังวลหรือความทุกข์อันเนื่องมาจากความเจ็บปวดนั้นเพราะพวกเขาไม่ต้องการที่จะให้ความทุกข์ดังกล่าวมาทำให้ชีวิตของตนนั้นต้องเหน็ดเหนื่อยไปกับความพยายามที่จะต้องใช้ชีวิตผินทวนไปกับความเจ็บปวดนั้น ในทางตรงกันข้าม พวกเขา กลับรื่นรมย์ไปกับสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่ โดยไม่ต้องผินทวน และใช้ความพยายามมากนัก ดังนั้น ในแง่มุมหนึ่งการเล่นจึงมิใช่การครุ่นคิด เพื่อบรรลุเป้าหมาย แต่การเล่นคือ กระบวนการที่สะท้อนการมีอิสรภาพของมนุษย์ โดยทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นได้หลอมรวมไปกับการเล่นนั้นๆ จนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ในขณะที่เดียวกันพวกเขาก็ลิ้มตนเองจนสามารถดำรงชีวิต/ท่องไปกับโลกได้

ประการที่สี่ การเล่นที่ปรากฏใน*คัมภีร์จวงจื่อ*เป็นการเล่นที่เน้นการเปิดกว้างให้เกิดการมีส่วนร่วมอันหมายถึง การที่ทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นต่างเปิดโอกาสให้อีกฝ่ายหนึ่ง ในที่นี้อาจหมายรวมถึง

บุคคล สัตว์ สิ่งของ ความคิด หรือแม้กระทั่งตัวผู้เล่นเอง ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกระทำ การคิด หรือแสดงความคิดเห็นต่อกรอบแนวคิดอื่นที่นอกเหนือจากขอบเขตความรู้ของตนเอง และร่วมเล่น หรือเข้าใจไปกับแนวความคิดดังกล่าว จนเป็นหนึ่งเดียว และมีประสบการณ์ร่วมไปกับผู้เล่นอีกฝ่ายหนึ่ง สำหรับจวงจื่อ การเล่นไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงผู้เล่นกับผู้ร่วมเล่นเท่านั้น แต่ยังเปิดกว้างไปถึงการ ได้ร่วมเล่นไปกับสรรพสิ่งอื่นรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นมุมมองชีวิตของสัตว์อื่น หรือสิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งนี้ก็ เพื่อให้มนุษย์ได้รู้จักปลดปล่อยตัวเองให้เป็นอิสระ ไม่ติดกับความคิดใดความคิดหนึ่งหรือความรู้ใด ความรู้หนึ่ง ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากการที่ทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นต่างได้รับ ประสบการณ์การเล่นหรือเข้าใจโลกแห่งการแปรเปลี่ยนอันส่งผลต่อลักษณะความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่าย ต่างมีต่อกันและกัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ลักษณะความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายมีความสำคัญไม่น้อยต่อการ อธิบายปรัชญาของจวงจื่อ กล่าวคือ การเล่นที่ดำเนินไปในลักษณะสั้นไหล ต่อเนื่องกันนั้น ไม่ว่าจะผู้เล่น จะมีสิ่งมาร่วมเล่นด้วยหรือเล่นคนเดียวตามลำพังก็ตาม การเล่นนั้นจะได้รับการตอบสนองเสมอ คือ มีการเล่นกับ (play with) บางสิ่งเสมอ ตัวบทที่แสดงให้เห็นถึงการเปิดกว้างให้ผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นได้ มีส่วนร่วมในการเล่นและการมีประสบการณ์การเล่นก็คือ **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 17 ว่าด้วยเรื่อง อุทกภัยในฤดูใบไม้ร่วง (Autumn Floods) ที่เป็นบทสนทนาระหว่างจวงจื่อกับฮู่จื่อ ฉ ริมน้ำเหา โดยจวงจื่อกล่าวขึ้นว่า

“ดูนั่นสิ ฝูงปลากำลังแหวกว่ายเล่นน้ำอย่างมีความสุขอะไรเช่นนั้น”

ฮู่จื่อ กล่าวว่า “ท่านไม่ใช่ปลา ท่านรู้อย่างไรว่าปลามีความสุข”

จวงจื่อได้ตอบว่า “ท่านไม่ใช่ข้า ท่านรู้อย่างไรว่าข้าไม่รู้ว่าปลามีความสุข”

ฮู่จื่อกล่าวว่า “ข้าไม่ใช่ท่าน ดังนั้น ข้าจึงไม่รู้ในสิ่งที่ท่านรู้ เช่นเดียวกัน ท่านก็ไม่ใช่ปลา นั้น ก็พิสูจน์ว่าท่านไม่รู้ว่าปลามีความสุข”

จวงจื่อกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้นเรากลับไปหาคำถามแรกของท่านที่ถามข้าว่า รู้อย่างไรว่า ปลา มีความสุข ดังนั้น ท่านย่อมรู้ตั้งแต่แรกแล้วว่าข้ารู้ เมื่อท่านได้ตั้งคำถามแก่ข้า ข้ารู้เพราะยืนอยู่ข้าง น้ำเท่านั้น”³⁴

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 306-307.

จากตัวบทข้างต้น จะเห็นว่า จวงจื่อกำลังชี้ชวนให้ฮู่จื่อร่วมเล่นกับมูมมองชีวิตของปลาอันเป็นการเปิดกว้างทางจินตนาการ โดยจวงจื่อกำลังพยายามให้ฮู่จื่อเห็นถึงความสุขของปลาที่กำลังแหวกว่ายอยู่ในน้ำ และรื่นรมย์ไปกับการหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับสภาพแวดล้อมที่ปลากำลังเป็นอยู่ในขณะเดียวกันจวงจื่อก็ปรารถนาให้ฮู่จื่อร่วมเล่นหรือรื่นรมย์ไปกับความสุขของจวงจื่อที่เห็นปลาว่ายน้ำอย่างมีความสุขด้วย ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อไม่ได้ต้องการให้ฮู่จื่อหลอมรวมไปกับมูมมองชีวิตของปลาหรือมูมมองของจวงจื่อเองเท่านั้น แต่จวงจื่อต้องการให้ฮู่จื่อหลอมรวมไปกับสรรพสิ่งรอบข้าง คือ รื่นรมย์ไปกับโลกที่มีมูมมองชีวิตต่างๆมากมายให้เราได้สามารถเข้าไปเล่นด้วยได้ เหมือนดังที่จวงจื่อเข้าไปเล่นกับมูมมองชีวิต/ความสุขของปลา เป็นต้น นอกจากนี้ การเล่นของจวงจื่อที่เล่นกับฮู่จื่อนั้นยังเป็นไปในลักษณะของเพื่อนที่สามารถหย่อนเล่นกันได้ โดยจวงจื่อมีเป้าหมายเพื่อให้ฮู่จื่อได้หลุดออกจากแนวคิดทางตรรกะที่ฮู่จื่อยึดติดอยู่ และสามารถเล่นไปกับแนวคิดอื่นๆได้อย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากการที่ทั้งจวงจื่อและฮู่จื่อได้มีการถกเถียง โต้แย้ง หรือตั้งคำถามไปมาด้วยกันตลอดเวลา

นอกจากนี้ หากพิจารณาถึง “ผู้ร่วมเล่น” ที่จวงจื่อพยายามเล่นด้วยนั้น ก็สามารถทำให้เราเห็นถึงแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อที่ต้องการปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ อาทิเช่น การเล่นกับบรรดาเหล่าขุนนางผู้ถืออำนาจ หน้าที่ และบรรดาศักดิ์ที่สำคัญ เล่นกับฮู่จื่อผู้ชอบใช้ตรรกะวิธีในการตัดสินความจริงต่างๆ หรือแม้กระทั่ง เล่นกับความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อความตายว่าเป็นสิ่งเลวร้าย เป็นต้น จะเห็นได้ว่า จวงจื่อแสดงปรัชญาของตนเองด้วยการเล่นกับสิ่งต่างๆรอบข้าง ไม่ว่าจะเป็นการเล่นกับมนุษย์ผู้ยึดติดกับกฎเกณฑ์ เล่นกับกรอบความคิด เล่นกับกระบวนการคิดที่มนุษย์ใช้ในการพิจารณาหรือตัดสินสรรพสิ่งอื่น รวมไปถึงการเล่นกับตัวผู้เล่นเองหรือความคิดของตัวเองด้วย ทั้งนี้ทั้งนั้น การเล่นดังกล่าว ผู้เล่นต้องรู้สึกตัวหรือรู้ว่า ตนเองกำลังเล่น/ทำอะไรรออยู่ แม้ผู้เล่นจะไม่มีคู่เล่นเป็นบุคคลหรือสิ่งของ แต่เขาก็มีตัวเอง (ความคิดของตัวเอง) เป็นผู้ร่วมเล่นด้วย

การเล่นกับอารมณ์ขันในคัมภีร์จวงจื่อ

จากการวิเคราะห์ลักษณะการเล่นในคัมภีร์จวงจื่อข้างต้น นำไปสู่การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการเล่นกับอารมณ์ขันในคัมภีร์จวงจื่อ 2 ลักษณะ คือ *ประการแรก* อารมณ์ขันในฐานะเป็น

กลวิธีสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ อันหมายถึง วิธีการที่จงจื่อใช้ในการแสดงแนวความคิดทางปรัชญาของตนเอง ผ่านการเล่นที่ถือเป็นกิจกรรมทางปรัชญาอย่างหนึ่งที่ไม่เพียงแต่จะก่อให้เกิดความเพลิดเพลินในการอ่านหรือทำความเข้าใจกับปรัชญาของจงจื่อเท่านั้น แต่การเล่นยังสามารถนำไปสู่การเปิดรับความรู้ใหม่ๆ ที่นอกเหนือจากความรู้เดิมของมนุษย์ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จงจื่อต้องการให้มนุษย์/ผู้อ่านละทิ้งความรู้เดิม หรือเชื่อมั่นในความรู้ใหม่ เพียงแต่จงจื่อต้องการให้มนุษย์รู้จักพิจารณาแนวความคิดต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย ไม่ติดอยู่กับความคิดใดความคิดหนึ่ง ลักษณะที่สำคัญของอารมณชั้นในฐานะที่เป็นกลวิธีปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ ได้แก่ อารมณชั้นที่เล่นกับความมีเหตุผล เล่นกับภาษา ขนบจารีต หรือกรอบความคิดของมนุษย์ ไปพร้อมๆ กับการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความงุนงง สงสัย อีกทั้งยังมีการเสียดสีประชดประชัน เพื่อวิพากษ์แนวคิดของจงจื่อ ประการที่สอง อารมณชั้นในฐานะเป็นเครื่องแสดงอิสรภาพของมนุษย์ หมายถึง อารมณชั้นที่แสดงออกถึงท่าทีของผู้มีอิสระหรือหลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆ แล้ว และสามารถใช้ชีวิตหรือท่องเที่ยวไปกับโลกได้อย่างเป็นปกติ เป็นท่าทีของปราชญ์ที่เข้าใจความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่ง จากความสัมพันธ์ระหว่างอารมณชั้นและการเล่นในสองลักษณะดังกล่าว ทำให้เข้าใจลักษณะของอารมณชั้นที่ปรากฏใน*คัมภีร์จงจื่อ* ดังนี้

ประการแรก อารมณชั้นใน*คัมภีร์จงจื่อ* มุ่งคลายความยึดมั่นในความหมาย เกณฑ์การตัดสินวิธีการทางตรรกะ และความมีเหตุผลของมนุษย์ จงจื่อมองว่า ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสังคมล้วนมาจากการนิยาม หรือการกำหนดความหมายของมนุษย์ที่พยายามเอาเกณฑ์การตัดสินของตนเองเป็นศูนย์กลางไปตัดสินเกณฑ์อื่น ทั้งที่สรรพสิ่งมีวิถีธรรมชาติและการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันไป มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ไม่มีความสามารถพอที่จะใช้ความรู้ที่ตนเองมีอยู่เพียงน้อยนิดมาตัดสินเกณฑ์ความถูกต้องของสิ่งอื่นได้ กล่าวคือ การที่มนุษย์ใช้ความคิดของตนเองเป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างนิยาม ความหมาย กฎเกณฑ์ ความเชื่อ ระบบคิด และสัญลักษณ์ต่างๆ ขึ้นนั้นหมายถึง มนุษย์กำลังใช้ความเป็นมนุษย์เป็นมาตรวัดความจริงบนโลก โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่าความคิดของตนที่สร้างขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหนือกว่าระบบคิดอื่น ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงเชื่อมั่นว่าตนเองมีอำนาจที่จะสามารถตัดสินความถูกต้องของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ได้ นอกจากใช้ความคิดของตนเองเป็นศูนย์กลางแล้ว มนุษย์ยังใช้ความคิดของตนเองเป็นสิ่งยืนยันการมีอยู่ของตนภายใต้ระบบสังคม องค์กร

และวัฒนธรรมของตนเป็นหลัก ซึ่งเกณฑ์ที่มนุษย์ตั้งขึ้นก็มีลักษณะสัมพัทธ์³⁵ ไปตามสภาพชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น เกณฑ์ดังกล่าวจึงไม่สามารถใช้ตัดสินสภาพชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่นได้ และเกณฑ์ต่างๆของมนุษย์ก็ไม่ได้มีคุณค่ามากกว่าเกณฑ์สิ่งมีชีวิตอื่นด้วยเช่นกัน แต่สรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าเท่ากัน คือ แต่ละเกณฑ์ต่างดำรงอยู่ในเงื่อนไขแห่งชีวิตของตน ไม่มีกฎเกณฑ์ใดสามารถตัดสินกฎเกณฑ์อื่นใดได้

มรรควิธีแห่งเต๋าเพื่อที่จะปลดแอกมนุษย์ให้พ้นจากโลกสมมุติหรือโลกที่มนุษย์เองเป็นผู้สร้างขึ้นนั้น จวงจื่อได้เสนอให้มนุษย์ละทิ้งความยึดมั่นในกฎเกณฑ์ของตน อันเกิดขึ้นจากภาษา กล่าวคือ เนื่องจากภาษาถือเป็นสิ่งหนึ่งที่ยังจื่อมองว่า มีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของของวิถึที่แท้ และใช้ภาษาในการสั่งสอนให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติตามจารีตและขัดเกลาคุณธรรม ภาษาจึงเป็นเครื่องชี้แนะทางความประพฤติของมนุษย์ ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นกฎข้อบังคับที่มนุษย์หรือคนในสังคมต้องปฏิบัติตาม เพื่อให้ความหมายของนามนั้นชัดเจนขึ้น และสามารถสืบทอดขนบจารีตนั้นต่อไป ในแง่นี้ เราจะเห็นว่า การทำนามให้เพียง สำหรับขงจื้อนั้นสำคัญมากเพียงใด แต่จวงจื่อกลับมองว่า แท้จริงแล้วภาษาเป็นเพียงสิ่งที่มนุษย์สมมุติขึ้นเพื่อกำหนดความหมาย เกณฑ์การตัดสินคุณค่า มาตรฐานระบบคิด รวมไปถึงวัฒนธรรมต่างๆ จนมองข้ามข้อจำกัดของภาษาไป กล่าวคือ ภาษาถือเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดขึ้น โดยมักมีลักษณะหรือรูปแบบที่แน่นอนตายตัว ชัดเจน และมีการแบ่งแยกสรรพสิ่งออกจากกันด้วยการกำหนดนิยามของสิ่งนั้น สิ่งนี้ ผ่านการอธิบายลักษณะจำเพาะ (attribute) เช่น ปลาเป็นสัตว์น้ำ นกเป็นสัตว์ปีก เป็นต้น การนิยามสิ่งต่างๆของมนุษย์นั้นยึดติดอยู่กับกฎเกณฑ์บางอย่างที่ผ่านประสบการณ์หรือผัสสะของพวกเขา ในขณะที่ความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่ง (ตามทัศนะของจวงจื่อ) มีลักษณะที่ผันแปรอยู่ตลอดเวลา ดังที่ปลาสามารถกลายร่างเป็นนกผิงได้ เป็นต้น ดังนั้น สำหรับจวงจื่อภาษาจึงสามารถแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลาเช่นกัน เพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากภาษา หรือการยึดมั่นในนิยาม ความหมายที่อยู่บนพื้นฐานของเกณฑ์การแบ่งแยกสรรพสิ่งอย่างชัดเจน แทนที่จวงจื่อจะใช้การอธิบายเชิงเหตุผล จวงจื่อกลับใช้อารมณ์ขันด้วยการเข้าไปเล่นกับภาษาและตั้งคำถามต่อความเชื่อมั่นที่ว่าภาษาสะท้อนความจริงได้ ดังเช่น ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 2 ความว่า

³⁵ สุวรรณ ภาสอานันท์, กระจ่างปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจ และจารีต(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2556). หน้า 201.

“คำพูดไม่ได้เป็นเพียงลม คำพูดนั้นมีบางสิ่งที่จะบอกเล่า แต่หากสิ่งที่พูดนั้นเลื่อนลอย เช่นนี้ แล้ว กล่าวได้ว่าพวกเขาได้พูดสิ่งใด หรือว่าไม่ได้พูดสิ่งใด? ผู้คนมักคิดว่าคำพูดนั้นต่างจากเสียงร้องของนก แต่มันแตกต่างกันจริงหรือ หรือว่ามีได้แตกต่างกัน? แต่นั่นอิงอาศัยสิ่งใดหรือ เราจึงมีความจริงและความลวง? คำพูดนั้นอิงอาศัยสิ่งใดหรือ เราจึงมีความถูกต้องและความผิด? เต่าเลือนหายไปได้อย่างไร? เหตุใดคำพูดจึงดำรงอยู่ ทว่าไม่ได้รับการยอมรับ? เมื่อเต่าตั้งอยู่บนความเข้าใจอันน้อยนิด และคำพูดตั้งอยู่บนการแสดงออกที่ว่างเปล่า เราจึงมีความถูกต้อง ความผิดของสำนักคิดทรูและสำนักคิดมั่ว สิ่งที่เราบอกว่าเป็นถูก ผู้อื่นกลับบอกว่าเป็นผิด สิ่งที่เราบอกว่าเป็นผิด ผู้อื่นกลับว่าเป็นถูก แต่ถ้าวัดต้องการกลับผิดเป็นถูก กลับถูกเป็นผิด สิ่งที่ดีที่สุดคือใช้ความกระจ่าง”³⁶

จากตัวบทข้างต้น จวงจื๊อตั้งคำถามเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสงสัยในความเชื่อมั่นที่มีต่อนิยามทางภาษาว่า หากความจริงมีความแน่นอนชัดเจนและภาษาสามารถสะท้อนถึงความจริงที่แน่นอนได้ เหตุใดจึงมีการโต้แย้ง ความถูกต้อง/ผิดระหว่างสำนักขงจื๊อกับสำนักมั่วจื๊อ โดยสำนักหนึ่งบอกว่า “ถูก” อีกสำนักหนึ่งบอกว่า “ผิด” สิ่งที่สำนักหนึ่งบอกว่า “ผิด” อีกสำนักกลับบอกว่า “ถูก” ทั้งที่ไม่มีเกณฑ์การตัดสินของฝ่ายใดดีกว่าฝ่ายใด เนื่องจากแต่ละชีวิตมีฐานทางความคิดที่จำกัด แล้วเหตุใดจึงเชื่อมั่นว่าภาษาหรือเกณฑ์ของตนเองสะท้อนความจริงได้ดีกว่า ถูกต้องกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งๆที่ทั้งสองฝ่ายรวมถึงฝ่ายอื่นๆ ต่างไม่สามารถสะท้อนความจริงที่ไม่คงที่ด้วยกันทั้งสิ้น ไม่เพียงเท่านั้น จวงจื๊อยังมองว่า การใช้ลักษณะจำเพาะหรือการกำหนดนามนั้น สามารถอธิบายได้ในแง่ของมโนทัศน์เท่านั้น (ผ่านประสบการณ์หรือความเชื่อทางผัสสะของมนุษย์) แต่ภาษาไม่สามารถอธิบายการมีอยู่จริงของ “สิ่งนี้” “สิ่งนั้น” ในแง่ภววิทยา (ontology) ได้ หรือที่จวงจื๊อใช้คำว่า “ความกระจ่าง” ดังเช่น *คัมภีร์จวงจื๊อ* ในบทเดียวกันที่กล่าวว่า “การใช้ ‘ลักษณะจำเพาะ’ มาอธิบายว่า ‘ลักษณะจำเพาะ’ นั้นไม่ใช่ ‘ลักษณะจำเพาะ’ มีอาจสูการนำ ‘สิ่งที่ไร้ลักษณะจำเพาะ’ มาอธิบายว่า ‘ลักษณะจำเพาะ’ นั้นไม่ใช่ ‘ลักษณะจำเพาะ’ การนำ ‘ม้า’ มาอธิบาย ‘ม้าไม่ใช่ม้า’ มีอาจสูการนำ ‘สิ่งที่ไม่ใช่ม้า’ มาอธิบายว่า ‘ม้าไม่ใช่ม้า’ ฟ้าดินเป็นหนึ่งเดียว สรรพสิ่งคือม้าตัวเดียว”³⁷

จากตัวบทข้างต้น ไม่เพียงจวงจื๊อจะไม่เห็นด้วยกับการยึดมั่นในนิยามทางภาษาของมนุษย์ จวงจื๊อยังมองว่า สรรพสิ่งมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน และไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากการที่ใช้สรรพสิ่งอื่น (สิ่งที่ไร้ลักษณะจำเพาะ หรือสิ่งที่ไม่ใช่ม้า) มาอธิบายอีก

³⁶ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื๊อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 109-110.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 111.

สิ่งหนึ่ง (สิ่งที่มีลักษณะจำเพาะ หรือสิ่งที่เรียกว่า “ม้า”) กล่าวอีกอย่างก็คือ สิ่งหนึ่งอาจสามารถอธิบายการเป็น (being) ของอีกสิ่งหนึ่งได้ดีกว่านามของมันเอง หรือลักษณะจำเพาะของมันเอง ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงไม่ควรยึดติดอยู่กับนิยามใดนิยามหนึ่ง จนมองข้ามการอธิบายอื่นไป ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อไม่ได้ปฏิเสธภาษาอย่างสิ้นเชิง แต่ให้มองว่า ภาษาเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัว ภาษาสามารถแปรเปลี่ยนได้ ซึ่งในประเด็นนี้ ตรงกับความเห็นของฟรอสเซที่ว่า จวงจื่อไม่ได้ปฏิเสธภาษาโดยสิ้นเชิง หรือรังเกียจภาษา เพียงแต่จวงจื่อมองว่า ภาษาเป็นเพียงตัวอธิบายความสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ไม่ใช่ตัวกำหนด (identify) สิ่งต่างๆ กล่าวคือ ถ้ามนุษย์ไม่มีภาษา มนุษย์ก็ไม่สามารถรับรู้ หรือเข้าใจโลกทัศน์ (perspective) อื่นได้³⁸ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความเห็นของฟรอสเซที่มองว่า จวงจื่อไม่ได้ปฏิเสธภาษาโดยสิ้นเชิง อีกทั้งยังเป็นระบบหนึ่งที่ไม่ควรละทิ้งเสียทีเดียว แต่ก็ไม่ควรยึดติดกับมันมากเกินไป เพราะภาษาอาจทำให้เรามองข้ามความเป็นจริงบางอย่างที่เกี่ยวกับโลกไป นอกจากนี้ ภาษายังไม่สามารถยืนยันความรู้/ความจริงได้ทั้งหมด ดังนั้น เพื่อไม่ให้ภาษามาเป็นตัวกักขังให้มนุษย์ขาดอิสรภาพ แทนที่มนุษย์จะเคร่งเครียด จริงจัง หรือติดอยู่กับนิยามความหมายทางภาษาดังกล่าว มนุษย์พึงหลอมรวมและรื่นรมย์ไปกับนิยามทางภาษาเหล่านั้น เราสามารถเข้าใจบุคคลที่สามารถร่วมเล่นไปกับการแปรเปลี่ยนของภาษา และไม่ยึดติดกับนิยาม ความหมายที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทเดียวกัน ที่ว่าด้วยเรื่อง “เข้าสาม”³⁹ เป็นเรื่องของคนเลี้ยงลิง เขาได้กำหนดว่าจะให้ผลโอ๊กแก่ลิงสามผลในตอนเช้าและอีกสี่ผลในตอนเย็น แต่เมื่อพบว่าลิงไม่พอใจในเงื่อนไขของเขา คนเลี้ยงลิงจึงปรับเปลี่ยนโดยให้ลิงได้กินผลโอ๊กสี่ผลในตอนเช้าและสามผลในตอนเย็น ผลที่ตามมาคือลิงมีความพอใจมาก และคนเลี้ยงลิงก็ไม่ได้เสียผลโอ๊กเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด ในกรณีนี้ จวงจื่อใช้การอุปมาอุปไมย ด้วยการแสดงให้เห็นถึงท่าทีของมนุษย์ผู้ที่ไม่ยึดติดกับภาษา และยังสามารถร่วมเล่นไปกับลิงได้ โดยไม่ทำให้ลิงโกรธ ดังนั้น การปล่อยวางจากการยึดติดในนามหรือภาษาจึงมีความสำคัญ เพราะทำให้เราเข้าใจถึงข้อจำกัดของภาษามากขึ้น

อารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ* เป็นอารมณ์ขันที่เล่นกับความมีเหตุผล โดยผ่านการเล่าเรื่องที่ไร้สาระ (Absurd) ในที่นี้หมายถึงเรื่องเล่าที่มักจะขัดแย้งกับความเป็นจริงหรือความคิดของมนุษย์ที่อยู่บนฐานความมีเหตุผล บ้างก็เป็นเรื่องเล่าเชิงนิทาน มีตัวละครที่พิสดาร แปลกประหลาด เหนือจริง

³⁸ Froese, "Humour as the Playful Sidekick to Language in the Zhuangzi." p. 141.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

และใช้วิธีเล่าเรื่องในลักษณะของการกลายร่าง หรือ Metamorphosis เราสามารถเข้าใจอารมณ์ชั้นประเทภนี้ได้จากเรื่องเล่าใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 ที่เริ่มต้นด้วยการเล่าเรื่องราวแปลกพิสดารเกินจริงของการกลายร่างจาก “ปลาคุณ” ยักษ์ใหญ่เกินจินตนาการไปสู่การเป็น “นกเฟิง” ขนาดมหึมาที่พยายามมุ่งหน้าเดินทางไปสู่แดนใต้⁴⁰ ซึ่งสำหรับจวงจื่อ การเดินทางในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการออกเดินทางเพื่อแสวงหาความรู้ที่ผูกพันกับการร่ำเรียนเหมือนเช่นใน*คัมภีร์หลุนอิว* เล่มที่ 1 บทที่ 1 แต่เป็นการเดินทางแบบท่องตระเวนไปในจินตนาการ เพื่อออกจากกรอบความคิดของมนุษย์ ซึ่งไม่เพียงแสดงถึงนัยความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานเรื่องการแปรเปลี่ยนเท่านั้น การเล่าเรื่องในลักษณะของการกลายร่างยังแสดงถึงรูปแบบการแปรเปลี่ยนที่ไม่แน่นอนตายตัว แต่สามารถเปลี่ยนไปเป็นสิ่งใดก็ได้ แม้จะต่างสายพันธุ์ก็ตาม

ไม่เพียงอารมณ์ชั้นที่ใช้ความไร้สาระจะสามารถเป็นเครื่องชักจูงให้มนุษย์เล่นไปกับจินตนาการของตนเองได้อย่างเพลิดเพลิน จนบางครั้งหลุดออกจากความเป็นจริง และสามารถท่องเที่ยวกับเรื่องราวดังกล่าวได้อย่างอิสระ อารมณ์ชั้นที่ใช้ความไร้สาระยังเป็นการพลิกคุณค่าของสิ่งที่ไร้ประโยชน์ให้เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ได้ เช่น ประเด็นเรื่องเกณฑ์การตัดสิน “ประโยชน์” โดยทั่วไปมนุษย์มักมีแบบแผนหรือเกณฑ์การตัดสินประโยชน์ของสรรพสิ่งต่างๆ จากมุมมองการใช้ชีวิตของตนเอง และนำเกณฑ์ตัดสินดังกล่าวมาวัดคุณค่าของสรรพสิ่งอื่นไปด้วย ดังนั้น สิ่งของบางอย่างในมุมมองของมนุษย์จึงดูไร้ค่า ไร้ประโยชน์ ซึ่งจวงจื่อมองว่า เกณฑ์การตัดสินแบบนี้เองที่ทำให้มนุษย์ไร้ซึ่งอิสรภาพ คือไม่เปิดรับและร่วมเล่นไปกับเกณฑ์การตัดสินอื่นๆ วิธีการหนึ่งของจวงจื่อในการปลดแอกมนุษย์ออกจากเกณฑ์การตัดสินที่ตนเองคิดว่าถูกต้องที่สุดก็คือ การใช้คุณลักษณะไร้ประโยชน์ (useless characters) ของสรรพสิ่งต่างๆ ที่รวมไปถึงคุณลักษณะมนุษย์ด้วย ในการชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของความบกพร่อง ความผิดปกติเหล่านั้น เพื่อให้เห็นว่า แท้จริงแล้ว ไม่มีกฎเกณฑ์ใดสามารถตัดสินคุณค่าของสิ่งใดได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทั้งความมีสาระ มีประโยชน์ มีคุณค่าเท่ากับความไร้สาระ ไร้ประโยชน์นั่นเอง จวงจื่อได้ยกตัวอย่างประโยชน์ของความไร้ประโยชน์ไว้ในตัวบทต่างๆ อาทิเช่น *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 4 ตอนต้นโถงที่มีลำต้นคดงอได้ปรากฏในความฝันช่างไม้สี่พร้อมทั้งตัดพ้อต่อว่าช่างไม้สี่ที่นำตนเองไปเปรียบเทียบกับบรรดาต้นไม้ที่มีประโยชน์อื่นๆ โดยมองข้ามประโยชน์ของความคดงอของมันที่ทำให้มันอยู่รอดปลอดภัย กล่าวคือ ต้นไม้ที่มีรูปทรงคดโค้ง บิดงอ ผู้คนส่วนใหญ่ หรือ

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

แม้กระทั่งช่างไม้ผู้ชำนาญต่างมองข้ามประโยชน์ของมัน ไม่ตัดต้นไม้ไปใช้ประโยชน์ทำบ้านเรือนหรือเครื่องใช้ต่างๆ เพียงเพราะมันมีรูปร่างที่หงิกงอ ไม่ตรง หรือเหมาะสมจะนำมาทำประโยชน์ใดๆ แต่นี่เองที่ทำให้ต้นไม้ต้นนี้สามารถดำรงอยู่ได้และมีชีวิตที่ยืนยาว⁴¹

อารมณ์ขันที่จวงจื่อใช้ยังมีคุณลักษณะอีกอย่างที่ทำให้มนุษย์สามารถท่องเที่ยวไปกับโลกหรือใช้ชีวิตดำเนินต่อไปเรื่อยๆ ได้ นั่นก็คือ การไร้รูปแบบ ไร้เป้าหมายที่แน่นอน เพื่อให้มนุษย์ไม่ต้องติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเป็นข้อผูกมัดให้มนุษย์ไร้ซึ่งอิสรภาพ อารมณ์ขันที่ไร้รูปแบบ ไร้เป้าหมายนี้อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “Absurdist humor หรือ Surreal humor” ซึ่งหมายถึง อารมณ์ขันที่เป็นไปในลักษณะของความไร้สาระ ในที่นี้หมายถึง เรื่องราวที่ไม่มีความสมเหตุสมผลที่จะเกิดขึ้นจริงได้ เนื่องจากการกระทำดังกล่าว ขัดแย้งกับความคิดของคนทั่วไป อาทิเช่น การร้องรำทำเพลงของสหายในงานศพของจื่อซังอู๋⁴² การนุ่งลมห่มฟ้าของจิตรกรนิรนามผู้มาแข่งเขียนภาพให้กับช่งหยวนจวิน⁴³ เป็นต้น จากทั้ง 2 สถานการณ์ข้างต้น จวงจื่อใช้อารมณ์ขันผ่านการเล่าเรื่องเพื่อให้มนุษย์เห็นถึงประสบการณ์ที่โพร่งเบาของปราชญ์เต๋าที่เข้าใจการแปรเปลี่ยนของโลกและสรรพสิ่ง และสามารถหลอมรวมตนเองไปกับการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้น อันเป็นท่าทีของผู้เป็นอิสระแล้วจากข้อผูกมัดทางสังคม ในที่นี้คือ ขนบจารีต หรือ *หลี่* ตามแนวคิดสำนักขงจื่อที่มองอารมณ์ขันต่างออกไป กล่าวคือ สำหรับขงจื่อ อารมณ์ขันกลับเป็นเครื่องยืนยันชีวิตที่ดีทางจริยธรรมของมนุษย์ โดยมี *หลี่* เป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบศีลธรรม ขณะเดียวกัน ขนบจารีตก็เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์รู้จักรักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อตอบรับกับเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของขงจื่อที่มุ่งสร้างชุมชนผู้มีมนุษยธรรม หรือ *เหริน*

ประการที่สอง อารมณ์ขันที่มุ่งการเคารพสรรพชีวิตอื่นและมุ่งให้เกิดการเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วม ในที่นี้หมายถึง อารมณ์ขันที่มุ่งให้มนุษย์รู้จักการเปิดรับและเข้าไปเล่นหรือท่องเที่ยวไปกับแนวความคิดอื่นๆ ที่มีอยู่มากมายบนโลกนี้ การเปิดกว้างดังกล่าวนี้หนึ่งแสดงให้เห็นว่า จวงจื่อให้ความสำคัญกับสรรพสิ่งอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งรวมไปถึงแนวความคิดหรือเกณฑ์การตัดสินคุณค่าต่างๆ เนื่องจาก จวงจื่อเห็นว่า ทุกสิ่งมีคุณค่าเท่าเทียมกัน การจะตัดสินว่าสิ่งใด “มีค่า” หรือ “ไม่มีค่า”

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143-145.

⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 171-173.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 358-359.

สิ่งใด “ถูก” หรือ “ผิด” นั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละคน แต่ละชีวิตที่ต้องผันแปรไปตาม การแปรเปลี่ยนอย่างเข้าใจและสัมพันธ์กับโลก สัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบกาย ด้วยเหตุนี้ แต่ละบุคคลจึง อาจเข้าไปมีส่วนร่วม/เล่นไปกับสรรพสิ่งรอบกายของตนเองอย่างแตกต่างกัน ท่าทีของปัจเจกที่ร่วม เล่นไปกับสรรพสิ่งและผันแปรไปตามการแปรเปลี่ยนนั้นๆ ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของผู้ มองโลกอย่างมีอารมณ์ขันเท่านั้น นัยหนึ่งยังแสดงให้เห็นถึงวิธีการมองโลกอย่างเข้าใจในฐานะผู้เป็น อิสระจากข้อผูกมัดต่างๆ คือ ยอมรับและเข้าใจความเป็นจริงของโลกที่แปรเปลี่ยนตลอดเวลา ในขณะที่เดียวกันก็รู้จักเปิดรับแนวความคิดเห็นอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากความคิดของตนเอง หรือ ความคิดที่มนุษย์มักใช้ตนเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินสิ่งมีชีวิตอื่น พร้อมกับสามารถท่องไปกับ แนวความคิดเหล่านั้นได้อย่างอิสระ ไม่ยึดติดอยู่กับความคิดใดความคิดหนึ่ง หรือเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งในแง่นี้ สังเกตได้ว่า ไม่เพียงแต่จงจื่อจะใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับกรอบความคิดหรือความรู้ของมนุษย์ เท่านั้น จงจื่อยังใช้อารมณ์ขันในการสะท้อนให้เห็นถึงข้อเสียหรือข้อจำกัดของการยึดติดอยู่กับโลก ทัศนอันคับแคบของตน ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากมนุษย์มักใช้เพียงธรรมชาติและมาตรฐานของตนเองเป็น เกณฑ์ในการตัดสินการกระทำของผู้อื่น จนทำให้มองข้ามความจริงบางอย่างไป จงจื่อใช้อารมณ์ขัน ในการสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดของการยึดติดอยู่กับโลกทัศน์ของตนเองด้วยการเล่าเรื่อง ผ่านตัวละครอย่างจ๊กจันและนกเขาดำน้อยที่ประสานเสียงหัวเราะร่วน พลังคุยจื่อ ‘เมื่อเรารวบรวมกำลังโผบิน ก็ไปได้ไกลเพียงเกาะกิ่งต้นอีวีและต้นฝาง บางครั้งโผบินได้เพียงครึ่งค่อนทางก็โรยแรง ร่วงหล่นสู่พื้น และจะโผบินไปไกลถึงเก้าหมื่นลี้จนถึงแดนใต้เพื่อสิ่งใด’ หากท่านเดินทางสู่ป่าเขียวชอุ่มใกล้หมู่บ้าน เพียงตระเตรียมอาหารสามมื้อนำติดไปด้วย ก็สามารถเดินทางกลับมาถึงบ้านโดยที่กระเพาะยังอิม่พอง หากเดินทางไกลร้อยลี้ ก็ต้องตระเตรียมเพิ่มในคืนก่อนออกเดินทาง และหากเดินทางไกลถึงพันลี้ ก็ต้องลงมือตระเตรียมเสบียงกรังล่วงหน้าถึงสามเดือน เจ้าสัตว์น้อยสองตัวจะมีปัญญาเข้าใจถึงสิ่งนี้ได้อย่างไร ‘ความรู้อันน้อยนิด’ ไม่อาจบรรลุถึง ‘ความรู้อันยิ่งใหญ่’ ‘ชีวิตอันแสนสั้น’ ไม่อาจเข้าถึง ‘ชีวิตที่ยืนยาว’⁴⁴

หากเทียบกับแนวคิดทางปรัชญาของขงจื่อ จะเห็นได้ว่า อารมณ์ขันของขงจื่อไม่ได้เปิดกว้างให้มนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมกับแนวความคิดอื่นๆ อย่างเท่าเทียมกัน ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากปรัชญาขงจื่อค่อนข้างมีกรอบที่ชัดเจน นั่นก็คือ ขนบจารีตหรือหลี่ อันหมายรวมถึงพิธีกรรม มารยาท

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 96.

พฤติกรรมทางจริยธรรม และวัฒนธรรม เหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบศีลธรรม หลัจึงเปรียบเสมือนเข็มทิศชี้หน้า วิธีการ ขอบเขต รวมไปถึงการแสดงออกที่เป็นที่ยอมรับในสังคมหนึ่งๆ⁴⁵ หากบุคคลใดไม่ปฏิบัติตามขนบจารีตที่สังคมได้กำหนดไว้ เขาจะได้รับการตำหนิ นอกจากนี้ ขงจื๊อยังให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า ขงจื๊อแยกแยะมนุษย์ออกจากโลก ธรรมชาติ และสรรพสิ่ง ต่างจากจวงจื๊อที่พยายามมุ่งให้มนุษย์หลอมรวมไปกับโลก และสรรพสิ่งอย่างกลมกลืนและสัมพันธ์กัน

กลวิธีที่จวงจื๊อใช้แสดงถึงการมุ่งเคารพสรรพชีวิตอื่น และมุ่งให้เกิดการเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมร่วมกับแนวคิดอื่น ๆ ก็คือ การใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับความรู้ของมนุษย์ด้วยวิธีการแบบ Skeptic หรือการตั้งคำถามกับเกณฑ์มาตรฐานที่มนุษย์ตั้งขึ้นว่า แท้จริงแล้ว ข้อสรุปหรือเกณฑ์ที่มนุษย์ใช้ตัดสินคุณค่าของสรรพสิ่งอื่นนั้นถูกต้องหรือไม่? การตั้งคำถามจึงไม่เพียงจะทำให้คู่สนทนาได้คิดถึงประเด็นที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการจะนำเสนอ อันเป็นการเปิดกว้างไปสู่แนวความคิดอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากความคิดของตนเองเท่านั้น การตั้งข้อสงสัยยังทำให้ให้มนุษย์ได้เห็นถึงขีดจำกัดความรู้/ความสามารถของตนเองในการเข้าใจวิถีชีวิตของสรรพสัตว์อื่นที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตของตนเอง คือ เมื่อแต่ละเกณฑ์ต่างล้วนมาจากสภาพชีวิตที่แตกต่างกันไป สภาพชีวิตที่ต่างกันมาจากธรรมชาติของแต่ละสิ่งที่แตกต่างกัน ธรรมชาติของสิ่งที่ย่อมมีเงื่อนไขปัจจัยแห่งความดี ความงาม ความถูกต้องที่แตกต่างกันไปด้วย เราสามารถเข้าใจอารมณ์ขันประเภทนี้ได้จาก *คัมภีร์จวงจื๊อ* บทที่ 2 ตอน เนี่ยเขยียสนทนา กับหวังหนีถึง “ความถูกต้องเหมาะสม” ความว่า

เนี่ยเขยียถามหวังหนีว่า “อะไรคือสิ่งที่ทุกสิ่งถือว่าถูกต้องเหมาะสม?”

“ข้าจะล่วงรู้ได้อย่างไร” หวังหนีตอบ

“ข้าจะรู้ได้อย่างไร”

“เช่นนั้นแล้ว สิ่งต่างๆ ก็ไม่รู้อะไรเลยอย่างนั้นหรือ?”

“ข้าจะรู้ได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม เมื่อข้าพยายามกล่าวถึงอะไรบางอย่าง ข้าจะรู้ได้อย่างไรว่าเมื่อข้าพูดว่าข้ารู้อะไรบางอย่าง กลับเป็นว่าข้าไม่ได้รู้จักมันอย่างแท้จริง หรือข้าจะรู้ได้อย่างไรว่าเมื่อข้าพูดว่าข้าไม่รู้อะไรบางอย่าง แต่ที่จริงแล้วข้ากลับรู้จักมัน ข้าขอถามเจ้า เมื่อคนนอนอยู่ใน

⁴⁵ สถาอานันท์, หลุนอี่วี่: ขงจื๊อสนทนา. หน้า 72-74.

สถานที่ขึ้นและกระทั่งหลังเจ็บปวด ร่างกายอ่อนเปลี้ยอ่อนแรง แต่ปลาหมูจะเป็นเยี่ยงนี้ด้วยหรือ? หากคนไปอยู่บนต้นไม้ ก็กลัวตัวลั่นนั่งงก แต่ฝูงลิงค่างจะเป็นเยี่ยงนี้หรือ? สัตว์ทั้งสามนี้ใครคือผู้รู้จัก เลือกสถานที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม? คนกินเนื้อสัตว์นานาชนิด กวางกินหญ้า ตะขาบโปรดปราน เนื้องู นกเค้าแมวและเหยี่ยวต่างชอบรสชาติหนู สัตว์โลกทั้งสี่นี้ใครคือผู้รู้ว่าอาหารควรมีรสชาติเยี่ยงไร? ลิงยอมเข้าพวกกับฝูงลิง กวางโลดแล่นไปกับฝูงกวาง ปลายอมแหวกว่ายกับฝูงปลา

“มนุษย์ต่างยกย่องเหมาเฉียงและสัว่วามเลิศ แต่เมื่อฝูงปลาเห็นอาจต้องดำน้ำหนีลงสู่ท้องทะเล หากพวกนกเห็นก็ต้องบินหนีหายไป และหากกวางเห็นก็ต้องแตกตื่นเตลิดหนี สัตว์ทั้งสี่เหล่านี้ ใครคือผู้รู้มาตรฐานของโลก? ตามความเห็นของข้า (หวังหนี)หลักแห่งมนุษยธรรมและความถูกต้องดีงาม และมาตรฐานความถูกต้องและความผิด ล้วนแล้วยุ่งเหยิงสับสน ข้าจะรู้สิ่งใดเกี่ยวกับการแบ่งแยกเหล่านี้”

เนี่ยเขยี้กกล่าวว่า “หากท่านไม่รู้ว่สิ่งใดเป็นคุณหรือโทษ ดั่งนั้นมนุษย์ที่แท้ก็ยอมไม่รู้สิ่งใดด้วยหรือ?”

หวังหนีตอบว่า “มนุษย์ที่แท้เหมือนเทพเทวดา แม้ไฟเผาก็ไม่มอดไหม้ ลำน้ำใหญ่เยือกเย็นก็ไม่เหน็บหนาวมีฟ้าผ่า มรสุมกระหน่ำก็ไม่อาจเป็นอันตรายได้ มนุษย์เยี่ยงนี้ชี้เมฆหมอกเอนกายบน ตะวันจันทร์ ท้องเที่ยวไปทั้งสี่ทิศ ชีวิตและความตายก็ไม่อาจกระทบกระเทือนจิตใจได้ นับประสาอะไรกับเรื่องคุณโทษ”⁴⁶

การเข้าไปเล่นกับความรู้อื่นนอกเหนือจากขีดความสามารถของมนุษย์ ไม่เพียงแต่ทำให้เราคลายความเชื่อมั่นในตัวเองเท่านั้น ยังส่งผลให้มนุษย์เห็นถึงความสามารถของสรรพชีวิตอื่น อันเป็นการเคารพสิ่งมีชีวิตอื่น ในที่นี้รวมไปถึงการตัดสินความถูกต้อง/ผิดของการกระทำต่างๆของสรรพชีวิตเหล่านั้นด้วย เราสามารถเข้าใจอารมณ์ขันที่มุ่งการเคารพสรรพชีวิตอื่นในฐานะเป็นเครื่องแสดงอิสรภาพของมนุษย์ได้จาก **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 20 ความว่า

“จวงจื่อสวมเสื้อผ้าเนื้อหยาบเต็มไปด้วยเศษผ้าปะชุน รองเท้าที่สวมใส่นั้นก็ต้องใช้เชือกป่านผูกมัดไว้มิให้หลุดออกจากกัน เขาเดินทางไปหาเว่ยหวัง ‘ชีวิตท่านดูเคร่งครัดยิ่งนัก!’ เว่ยหวังอุทานขึ้น

⁴⁶ สุริติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 117-119.

จงจื่อกล่าวตอบว่า ‘ข้าเพียงยากจนขัดสนเงินทอง แต่ชีวิตไม่ได้เศร้ารันทด เมื่อคนเราบรรลุถึงเต๋าและคุณธรรมของมัน แต่กลับไม่สามารถนำมาปฏิบัติได้นั้น จึงนับเป็นเรื่องน่าเศร้าสลด เมื่อเสื้อผ้าของเขาเก่าขาดมอมซอ และร้องเท้าชำรุดหลุดลุ่ย นี่คือการยากจน แต่ไม่ใช่เรื่องน่าเศร้าสลด นี่เรียกว่าการถือกำเนิดผิดยุคสมัย ท่านไม่เคยสังเกตฝูงลิงหรือ? เมื่อพวกมันปีนป่ายไปตามต้นสนสูงใหญ่ ต้นขิว หรือด้านการบูร ก็ลิงโลดห้อยโหนแกว่งโยนตัวอย่างคล่องแคล่วว่องไว แม้กระทั่งมือขมังธนูอย่างอีหรือฝางเหมิงก็ไม่อาจยิงถูกพวกมัน แต่เมื่ออยู่ในไม้พุ่มที่เต็มไปด้วยหนามแหลมอย่างต้นหม่อนป่า แบล็กเบอร์รี่ ต้นบ๊วย หรือมะจั่ว พวกมันก็จะเคลื่อนไหวอย่างระมัดระวัง มองซ้ายมองขวา ตัวสั่นเทาด้วยความหวาดกลัว

‘อาการดังกล่าวนี้มีใช่เพราะกระดูกหรือกล้ามเนื้อเส้นเอ็นของพวกมันตึงแข็งหรือสูญเสียความยืดหยุ่นไป แต่เป็นเพราะพวกมันตกอยู่ในสภาพที่ลำบากและเสียเปรียบ ซึ่งพวกมันไม่อาจใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ ดังนี้ หากข้ามีชีวิตอยู่ในยุคสมัยผู้ปกครองผู้มีเมตตาท่ามกลางหมู่ขุนนางทรราช เช่นนี้แล้วยังหวังที่จะหนีพ้นจากความทุกข์ยากได้อย่างไร ปีกันต้องถูกแหะออกควักหัวใจออกมา นี่แสดงให้เห็นถึงความซอมนี่’⁴⁷

บทสนทนาระหว่างจงจื่อกับเว่ยหวังข้างต้น ไม่เพียงแต่จงจื่อจะเสียดสีสภาพสังคมขณะนั้นที่ทำให้ประชาราษฎร์อย่างจงจื่อต้องตกอยู่ในสภาพที่ยากจนข้นแค้น ใส่เสื้อผ้าขาดวินมอมซอ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากสังคมมีผู้ปกครองที่ขาดคุณธรรม ไร้ความสามารถในการควบคุมดูแลขุนนางผู้อยู่ใต้ปกครองของตน เห็นผิดเป็นชอบ ส่งผลให้บ้านเมืองต้องระส่ำระสายจนประชาราษฎร์ไม่อาจหลีกเลี่ยงความทุกข์ดังกล่าวได้ การที่จงจื่อยากจนเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่า จงจื่อเป็นทุกข์หรือเศร้ารันทด ตรงกันข้าม จงจื่อกลับมองว่า ความยากไร้เป็นเพียงเรื่องการขัดสนเงินทอง หาใช่ความทุกข์ไม่ จงจื่อแสดงท่าทีของผู้ที่เข้าใจสภาพความยากจนที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ เป็นอิสระ และสามารถดำเนินชีวิตหรือท่องเที่ยวไปทั่วโลกได้ด้วยการเข้าไปเล่นกับสภาพความขัดสนนั้น โดยมองว่าทุกสรรพชีวิตล้วนมีความสามารถหรือวิถีชีวิตในแบบของตนเอง เราไม่สามารถตัดสินสรรพชีวิตอื่นโดยใช้เกณฑ์การตัดสินของตนเองเป็นเกณฑ์ตัดสินผู้อื่น จงจื่อได้ยกตัวอย่างพฤติกรรมของลิงที่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติสุข เมื่อลิงอาศัยอยู่บนต้นไม้ที่สูงใหญ่ สามารถห้อยโหนตัวเองได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว แต่เมื่ออยู่บนต้นไม้พุ่มเตี้ย มันกลับไม่สามารถห้อยโหนตัวเองได้สะดวกโดนหนามเกี่ยวได้รับบาดเจ็บ การที่ลิงโดนหนามเกี่ยวจากไม้พุ่มเตี้ย ไม่ใช่ความผิดของลิงอันเกิดจากการสูญเสียความ

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 343-344.

ยึดหยุ่น แต่นั่นเป็นเพราะสภาพแวดล้อมที่ลึงอยู่นั้นไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของมัน เราจึงไม่สามารถตัดสินสภาพของลึงได้เพียงเพราะเชื่อในสิ่งที่เห็น เช่นเดียวกับการที่เว่ยหวังเห็นสภาพจวงจื่อยากจนข้นแค้น ใส่เสื้อผ้าขาดวิ่น และตัดสินไปว่าชีวิตจวงจื่อช่างน่ารังเกียจ เห็นได้ชัดว่า จวงจื่อพยายามชี้ให้เว่ยหวังรู้จักการเคารพผู้อื่น มิใช่เพียงเพราะใช้ตาของตนเองในการตัดสินเท่านั้น

ประการที่สาม อารมณ์ขันที่สะท้อนการหลอมรวมไปกับโลก อารมณ์ขันประเภทนี้เป็นอารมณ์ขันที่มุ่งให้เกิดการมีประสบการณ์ที่โปร่งเบา หลอมรวมไปกับโลก อันหมายถึง อารมณ์เบิกบานที่แสดงออกอย่างชัดเจน บางครั้งถึงกับร้องรำทำเพลง โดยไม่สนใจสิ่งรอบข้าง หรือขนบธรรมเนียม จารีต ดังจะเห็นได้จากท่าทีของปราชญ์เต๋าผู้มีอารมณ์ขันที่นอกจากจะสะท้อนว่า ได้หลุดพ้นจากข้อผูกมัดหรือพันธนาการต่างๆแล้ว ยังแสดงออกด้วยท่าทีของผู้ที่มีอิสระ แม้จะพบเจอกับความยากลำบากหรือความทุกข์ทรมาน พวกเขาก็สามารถอยู่หรือท่องเที่ยวไปกับโลกได้อย่างเป็นปกติ ด้วยเหตุนี้ อารมณ์ขันที่โปร่งเบาจึงมีนัยรวมถึงภาวะไร้ความตึงเครียด หลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆ ที่คอยทำให้ชีวิตมนุษย์ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ

นอกจาก อารมณ์ขันจะเป็นเครื่องแสดงอิสรภาพของมนุษย์แล้ว การท่องเที่ยวหรือเล่นไปในโลกอย่างเป็นอิสระยังสะท้อนให้เห็นถึงสถานะบางอย่างของอารมณ์ขันที่มีความสำคัญต่อการอธิบายแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อ กล่าวคือ อารมณ์ขันในฐานะที่เป็นท่าทีของปราชญ์เต๋าผู้เข้าใจโลกและเป็นอิสระจากพันธนาการต่างๆ เนื่องจากการเล่นหรือการท่องเที่ยวไปกับโลกเกิดขึ้นจากการเข้าใจความเป็นจริงของโลกว่ามีการแปรเปลี่ยนตลอดเวลา เมื่อทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นได้ตระหนักถึงความจริงดังกล่าว และสามารถกระทำหรือแสดงออกถึงความเข้าใจรูปแบบที่แท้จริงของโลกที่ตนเองกำลังดำเนินอยู่ได้ แม้โลกที่กำลังดำเนินอยู่นั้นจะมีความเคร่งเครียด ไม่เป็นไปตามที่คาดหวังก็ตาม การที่มนุษย์กลับสามารถดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางความเจ็บปวดทรมานเหล่านั้นได้อย่างไม่รู้สึกรู้ชาติขึ้นเป็นทุกข์ นั้นหมายความว่า พวกเขายอมรับการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นได้ โดยมองการแปรเปลี่ยนทั้งหลายเป็นเหมือนเกมๆหนึ่งที่มีการแปรผันตลอดเวลา บางครั้งก็หมุนเวียนกลับมาพบเจอกันอีกครั้ง มนุษย์เราเป็นเพียงผู้เล่นในเกมที่ต้องคอยรักษาและผดุงให้ชีวิต โลก และสรรพสิ่งให้ดำเนินต่อไป นอกจากนี้ ท่าทีแห่งการยอมรับและเข้าใจโลกดังกล่าว ยังแสดงถึงผู้ที่สามารถปฏิบัติหรือสร้างความกลมกลืนระหว่างตนเอง การกระทำ และโลกให้สัมพันธ์กันได้อย่างกลมกลืนเป็นธรรมชาติ ผ่านทักษะและลีลาแห่งการดำรงรักษาชีวิต โดยไม่ต้องใช้ความพยายาม แต่จะค่อยๆซึมซับ และค่อยๆมีอิทธิพล

ต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ดังนั้น อารมณ์ขันที่แสดงออกถึงการเข้าใจโลกและเป็นอิสระจึงไม่เพียงแต่ทำให้มนุษย์รู้ถึงความจริงบางอย่าง หรือได้รับประสบการณ์ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต อารมณ์ขันในท่าทีดังกล่าวยังได้สร้างกระบวนการขัดเกลามนุษย์แต่ละคนให้สามารถใช้ชีวิตและผจญชีวิตของตนเองได้อย่างกลมกลืนและสัมพันธ์กับธรรมชาติหรือโลกที่เขาอยู่ ดังที่*พ้อครวดี*⁴⁸ ได้สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์การเล่นหรือการท่องไปกับโลกที่ตนเองอยู่อย่างกลมกลืนและสัมพันธ์กัน

ประการที่สี่ อารมณ์ขันที่มุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ อารมณ์ขันประเภทนี้ชี้ให้เห็นว่า การที่มนุษย์มีความวิตกกังวล ไม่สบายใจ ไม่มีความสุข ส่วนหนึ่งก็มาจากความไม่เข้าใจความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่ง จวงจื่อจึงใช้อารมณ์ขันในการปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์เหล่านั้น ทั้งนี้มีได้หมายความว่า จวงจื่อใช้การหัวเราะหรือการเข้าไปเล่นเพื่อให้เกิดความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการใช้อารมณ์ขันในท่าทีของการยอมรับและเข้าใจถึงกระบวนการแปรเปลี่ยน (Transformation) ของสรรพสิ่งอย่างชื่นชม รวมไปถึงการใช้ความขบขันเพื่อเผชิญหน้ากับกระบวนการแปรเปลี่ยนของโลก ซึ่งนัยของการยอมรับอย่างเข้าใจต่อกระบวนการแปรเปลี่ยนดังกล่าว ยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณลักษณะพิเศษของการเล่นหรือการท่องไปกับโลกอีกอย่างคือ การซึมซับ (Absorption) หรือการรู้สึกเป็นปกติสุขกับเหตุการณ์หรือสภาวะการแปรเปลี่ยนนั้นๆ แม้การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะนำความเจ็บปวด ทุกข์ทรมานมาสู่เรามากน้อยเพียงใด แต่เราก็ยังคงสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข นั่นเพราะการเล่นนั้นค่อยๆ ปรับเปลี่ยนมุมมองความคิดของเราให้เข้าใจความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งว่า เป็นเหมือนเกมๆหนึ่งที่มีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา มนุษย์ในฐานะผู้เล่นก็ได้รับประสบการณ์ต่างๆ ผ่านการเล่นหรือการท่องโลก ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่ามนุษย์ค่อยๆเข้าไปเล่นกับกระบวนการแปรเปลี่ยนนั้นด้วย จนเป็นหนึ่งเดียวกับโลกและสรรพสิ่ง

นอกจากนี้ การเล่นเองด้วยตัวมันเองที่มีลักษณะอยู่บนพื้นฐานมโนทัศน์ที่ไร้รูปร่าง ไร้จุดหมาย มีความเป็นอิสระ จึงส่งผลให้ไม่เกิดความตึงเครียด อีกทั้ง การเล่นยังเป็นกิจกรรมที่ทำให้เราเคลื่อนไหวไปตามจังหวะของมันเองโดยไม่มีเป้าหมายหรือใช้ความพยายาม คือ ไม่มีกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขใดมาคอยบังคับ จึงยังส่งผลให้ความรู้สึกตึงเครียด เป็นทุกข์นั้นลดน้อยลง จนไม่รู้สึกรู้ว่าภาวะ

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 125-127.

ตั้งเครียดนั้นเป็นทุกข์อีกต่อไป ด้วยเหตุนี้เอง อารมณ์ขันที่สะท้อนให้เห็นถึงอิสรภาวะของมนุษย์อันเกิดขึ้นจากการเข้าไปเล่นและเผชิญหน้ากับกระบวนการแปรเปลี่ยน นัยหนึ่ง อาจมองได้ว่า อารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ* สามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้ โดยมุ่งให้มนุษย์ค่อยๆปรับเปลี่ยนโลกทัศน์อย่างเข้าใจ ตัวบทที่แสดงให้เห็นถึงการใช้อารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีเพื่อปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ได้แก่ *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 5 ซึ่งเป็นตอนที่ ฉงอ้อเอ๋ยถามขงจื่อถึงชายพิการนามหวังไถว่า “เป็นคนอย่างไรกันแน่?” ทั้งๆที่หวังไถสูญเสียขาข้างหนึ่งไป เขาก็ยังมีศรัทธาว่าครึ่งเมืองหลู่ ขงจื่อกล่าวตอบว่า “คนผู้นี้เป็นปราชญ์ ข้ามัวแต่เรื่องชั่ว และยังมีได้ไปคารวะ แต่หากได้คารวะเขาเป็นอาจารย์ จะมีผู้คนอีกมากเพียงใดที่หลังไหลติดตามเขาไป และไม่เพียงแต่บุคคลจากแคว้นหลู่เท่านั้น ข่าจะโน้มน้าวผู้คนทั่วหล้ามาเป็นศิษย์ของเขา” หลังจากนั้นฉงอ้อก็ถามต่อถึงวิธีการพิเศษในการใช้ใจของหวังไถ จนทำให้คนอย่างหวังไถสูงส่งกว่าบุคคลอื่น ขงจื่อกล่าวว่า “แม้ชีวิตและความตายจะนับเป็นเรื่องใหญ่ แต่หวังไถหาได้แปรผันไปตามสิ่งเหล่านี้ไม่ แม้นท้องฟ้าถล่ม แผ่นดินทลายลงสิ้น ก็ไม่อาจทำให้รู้สึกสูญเสียด้วยกระจ่างแจ้งในความจริงแท้ และไม่ถลำลุ่มหลงไปกับสิ่งต่างๆ เขายึดถือมั่นเป็นชะตาว่าสิ่งต่างๆ ล้วนเปลี่ยนแปลง และดำรงมั่นในต้นกำเนิดอันยิ่งใหญ่” “หากเจ้ามองสิ่งต่างๆ จากมุมมองของความแตกต่าง ก็มีดับ และถูกน้ำดี มีแคว้นฉู่และแคว้นเยว่ แต่หากมองจากแง่มุมของความเหมือน เมื่อนั้น สรรพสิ่งย่อมเป็นหนึ่งเดียว คนเช่นนี้ไม่ใส่ใจกับสิ่งที่หู่และตาชมชอบ ทว่าปล่อยจิตให้โลดแล่นไปในความกลมกลืนแห่งคุณธรรม เขามองสิ่งต่างๆ เป็นหนึ่งเดียว และไม่คิดว่ามีความสูญเสียใดๆ เขารู้สึกสูญเสียขาข้างหนึ่งเป็นเหมือนก้อนดินที่กระเด็นหลุดออกไปเท่านั้น” “...เขาสามารถครอบครองสรรพสิ่ง องค์เทพยพทั้งหกของเขาเป็นเพียงที่พำนักชั่วคราว หู่และตาเป็นเครื่องมือสำหรับรวบรวมความรู้ และจิตใจของเขาไม่เคยสัมผัสถึงความตาย ในไม่ช้าเขาจะเลือกเวลาที่จะจากไปไกลสู่เบื้องสูง แม้ผู้คนมากมายแห่แหนติดตามเขาไป แต่เขาจะยินดีเข้าไปวนวายกับสิ่งต่างๆหรือ?”⁴⁹

จากตัวบทข้างต้น สังเกตได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีในการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากความคิดที่เชื่อว่า การสูญเสียทางร่างกายเป็นสิ่งเลวร้าย ด้วยการเล่นกับการแปรเปลี่ยนการที่นามหวังไถถูกตัดขาข้างหนึ่ง และเขาก็ยังสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข อีกทั้งยังมีผู้คนมากมายมาขอเป็นศิษย์นั้น เป็นเพราะหวังไถมองความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งอย่างผันแปร คือมองการสูญเสียขาข้างหนึ่งไปว่าเป็นเพียงการแปรเปลี่ยนอย่างหนึ่งทางร่างกายเท่านั้น ไม่ใช่การ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 149-150.

สูญเสีย หรือสิ่งเลวร้ายอย่างที่คิด ในแง่นี้ จวงจื่อใช้การเปรียบเทียบการสูญเสียบางอย่างของมนุษย์ (หวังไถ) เป็นเพียงก้อนดินก้อนหนึ่งที่กระเด็นหลุดออกมา ซึ่งการเปรียบเทียบ “ขา” ที่เป็นอวัยวะสำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์กับ “ก้อนดิน” ที่ถือเป็นสิ่งธรรมดาสามัญ นัยหนึ่งจึงทำให้การสูญเสียดังกล่าวเป็นเรื่องปกติธรรมดาไปด้วย อีกทั้งยังมองร่างกายเป็นเพียงที่ “พักพิง” ของอวัยวะต่างๆ ซึ่งมีนัยของการแปรเปลี่ยน อันหมายถึง หากมองสรรพสิ่งแยกออกจากกัน ทุกอวัยวะสามารถหลุดกระเด็นออกไปได้เหมือนก้อนดิน และมีค่าเท่าเทียมกัน แต่หากมองทุกอย่างอย่างเป็นหนึ่งเดียว ไม่ว่าจะสูญเสียอวัยวะใดหรือไม่สูญเสียเลย ก็มีค่าเท่าเทียมกัน เห็นได้ชัดว่า จวงจื่อพยายามใช้อารมณ์ขันด้วยการเล่นกับการแปรเปลี่ยนทางร่างกายที่เกิดขึ้นกับหวังไถ และมุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ให้มองการสูญเสียบทวิภาคหรือความพินาศเป็นการแปรเปลี่ยนอย่างหนึ่งบนพื้นฐานความเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้ การสูญเสีย หรือความตายจึงมีค่าเท่าเทียมกับการมีชีวิตอยู่ด้วย

ส่วนอารมณ์ขันที่แสดงออกถึงท่าทีของผู้ที่เป็นอิสระจากความทุกข์ อันเนื่องมาจากได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ จนเข้าใจความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งว่ามีการแปรเปลี่ยนอยู่เสมอ และสามารถร่วมเล่นหรือท่องเที่ยวไปกับสรรพสิ่งต่างๆ รวมไปถึงภาวะของความตายที่ผู้มีอิสระมองว่าเป็นการแปรเปลี่ยนจากสถานะหนึ่งไปสู่อีกสถานะเท่านั้น หากใช้การสูญเสียไม่ เราสามารถเข้าใจอารมณ์ขันประเภทนี้ได้จากท่าทีของปราชญ์เต๋าที่เข้าใจโลก อาทิเช่น **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 6 ความว่า

“จื่อซังฮู่ เมิ่งจื่อฝ่าน จื่อฉินจั้ง สามสหายสนทนากัน ‘ผู้ใดเล่าที่สามารถเข้าร่วมกับผู้อื่น เสมือนมิได้เข้าร่วม ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างมิได้ร่วมมือ ผู้สามารถป่ายป็นสู่ฟ้าและลี้ภัยไปท่ามกลางทะเลหมอก ท่องไปในดินแดนที่ไร้ขอบเขตสิ้นสุด และลี้ชีวิตไปชั่วกาลนาน ชั่วกาลนาน’

ทั้งสามต่างมองหน้ากันและยิ้มหัว ด้วยใจที่พ้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พวกเขาจึงกลายเป็น สหาย

หลังจากนั้น จู่ๆ จื่อซังฮู่ก็เสียชีวิตลง ขณะที่ร่างกายของเขายังไม่ทันฝัง เมื่อขงจื่อได้ยินข่าวก็ส่งจื่อกงไปช่วยพิธีศพ เมื่อจื่อกงมาถึง ก็พบว่าสหายคนหนึ่งของผู้ตายกำลังถักสานกระดิ่งใส่หนอนไหมอยู่ ขณะที่อีกคนกำลังตีตีพิณวุ่นวาย พลาทประสานเสียงตะโกนร้องเพลง

‘อา เจ้าซังฮู่! อา เจ้าซังฮู่! ท่านได้กลับคืนสู่สัจรูปของท่านแล้ว ขณะที่พวกเรายังเป็นมนุษย์ อยู่ โอ!’

จื่อกั๊งถลันเข้าไปและถามว่า ‘ข้าขอละลาบละลั้งถาม นี่เป็นพิธีกรรมอะไรกัน การตะโกนร้องเพลงต่อหน้าศพเช่นนี้’ จื่อกั๊งกลับมาและเล่าสิ่งที่ประสบแก่ขงจื่อ ‘คนพวกนี้เป็นคนชนิดไหนกันแน่?’ เขาถามขึ้น ‘พวกเขาไม่แยแสต่อมารยาทอันเหมาะสม ไม่ใส่ใจต่อกิริยาภายนอก แม้สีหน้าก็ปราศจากความทุกข์โศก พวกมันตะโกนร้องเพลงต่อหน้าศพ ข้าไม่อาจสรรหาคำมาเรียกพวกเขาเป็นคนเยี่ยงไรหรือ?’

‘มนุษย์เยี่ยงพวกเหล่านี้’ ขงจื่อกล่าว ‘ท่องเทียวพเนจรอยู่เหนือโลก สำหรับมนุษย์เยี่ยงข้านี้ ยังวนเวียนอยู่ในโลก การอยู่เหนือโลกและในโลกนี้ไม่อาจมาบรรจบพบกัน ข้าช่างโง่เขลาที่ส่งเจ้าไปแสดงความอาลัย แม้ในบัดนี้พวกเขาก็ได้เป็นสหายกับผู้สร้างสรรพสิ่ง และบรรสานอยู่กับลมหายใจของฟ้าและดิน พวกเขาเห็นชีวิตเป็นเพียงเงื่องอก เป็นหูดตาปลาที่ปูดโปน และเห็นความตายเป็นดั่งผลและฝักของที่แตกออก’ ‘สำหรับมนุษย์เช่นพวกเหล่านี้ ปราศจากคำถามเรื่องจะเลือกเอาชีวิตหรือความตาย พวกเขาได้หยิบบัญชีมาจากสรรพสิ่งมาพันักในเรือนกาย พวกเขาล้มตบ ม้าม ลืมหุดา ลืมการหมุนเวียนหันเหียน ลิ้นสุดและเริ่มต้นอีกครั้ง ไม่รู้ว่าเริ่มต้นหรือสิ้นสุด ลัญจรไปอย่างเสรีเหนือฝุ่นธุลีของโลก และปลดปล่อยเป็นสุขอยู่ในอกรรม เหตุใดพวกเขาจะต้องมาวิตกุ่นวายกับพิธีกรรมอันไร้สาระของโลก และเสแสร้งแสดงเพื่อให้ดูดีต่อสายตาของผู้คนสามัญด้วยเล่า?’

จื่อกั๊งกล่าวว่า ‘ถ้าเช่นนั้นอาจารย์อยู่ในอาณาจักรใด?’

‘ข้าเป็นหนึ่งในผู้ที่ฟาลงทัณฑ์ กระนั้นก็ตามข้าก็จะอธิบายถึงสิ่งที่ข้ารู้’

‘ถ้าเช่นนั้น ขอสอบถามวิถีแห่งอาณาจักร?’ จื่อกั๊งเอ่ยถาม

ขงจื่อกล่าวว่า ‘ปลาจำเรียวเบิกบานในสายน้ำที่ มนุษย์จำเรียวเบิกบานในเต่า พวกที่จำเรียวในน้ำ เพียงขุดสระก็อาจค้นพบอาหารบำรุงเลี้ยงชีพอย่างเพียงพอ พวกที่จำเรียวในเต่า ไม่ต้องวิตกกังวล และชีวิตก็จะรอดปลอดภัย ดังนั้นจึงมีคำกล่าวว่า ปลาลี้มกันน้ำในสายน้ำ และมนุษย์ลี้มกันในวิถีแห่งเต่า’

จื่อกั๊ง ‘ข้าขอถามถึงมนุษย์ที่แปลกประหลาด?’

‘มนุษย์ที่แปลกประหลาดนั้น แปลกประหลาดเพียงเมื่ออยู่ร่วมกับผู้คน แต่เป็นสหายแห่งฟ้า
 ดังนั้นจึงมีคำกล่าวที่ว่า มนุษย์ผู้ต่ำต้อยของฟ้านั้นเป็นวิญญาณในหมู่คน วิญญาณในหมู่คนเป็นคนต่ำ
 ต้อยของฟ้า’⁵⁰

การเล่าเรื่องของจวงจื่อผ่านบทสนทาระหว่างจื่อกั๊งกับขงจื่อข้างต้น จะเห็นถึงท่าทีที่
 แตกต่างกันระหว่างผู้ที่ยังติดอยู่กับพันธนาการบางอย่างและผู้ที่ได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์แล้วอย่าง
 สหายของจื่อซังชู่ที่ร่วมร้องรำทำเพลงในงานศพของจื่อซังชู่ พร้อมกับกล่าวว่า “อา เจ้าซังชู่! อา
 เจ้าซังชู่! ท่านได้กลับคืนสู่สัจรูปของท่านแล้ว ขณะที่พวกเรายังเป็นมนุษย์อยู่ โอ!” การกล่าวเช่นนี้
 นอกจากจะแสดงให้เห็นว่า สหายของจื่อซังชู่มองความตายเป็นเพียงสัจภาวะที่แปรเปลี่ยนจากสภาวะ
 หนึ่งไปสู่สภาวะหนึ่ง พวกเขาจึงมองความตายเป็นการปลดปล่อยให้มนุษย์เป็นอิสระภาพอย่างแท้จริง
 จากการถูกผูกมัดกับสิ่งต่างๆในชีวิต ไม่ว่าจะเป็น กฎเกณฑ์ทางสังคม ครอบครัว ความคาดหวังต่างๆ
 เป็นต้น เหตุนี้เอง ปราชญ์เต๋าจึงไม่กลัวความตาย แต่กลับชื่นชมยินดีกับความตายด้วยการแสดงท่าที
 รื่นรมย์ไปกับการแปรเปลี่ยนนั้น ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่ง จื่อกั๊งผู้เป็นศิษย์ของขงจื่อกลับสงสัยในท่าที
 ของปราชญ์เต๋าที่ร้องรำทำเพลง ซึ่งขัดกับขนบจารีตของสำนักขงจื่อที่มนุษย์พึงแสดงกิริยาท่าทางที่
 เหมาะสมโดยเฉพาะเมื่ออยู่ในพิธีกรรม ความสงสัยและแคลงใจในท่าทีของสหายจื่อซังชู่ดังกล่าว
 แสดงให้เห็นว่า จื่อกั๊งยังยึดติดอยู่กับความคิดเดิมที่มีขนบจารีตเป็นสิ่งผูกมัด ในที่นี้อาจหมายถึงทั้ง
 ความเชื่อในเรื่องพิธีกรรมและทัศนคติเรื่องของการความตาย

ประการที่ห้า อารมณ์ขันที่มุ่งเสียดสี ประชดประชัน และทำทนายกับขนบจารีต แม้ใน *คัมภีร์*
จวงจื่อ จะไม่ได้กล่าวถึงหลักการปกครองบ้านเมือง หรือคุณสมบัติที่ดีของผู้ปกครองโดยตรงเหมือน
คัมภีร์หลุนฮิว หรือ *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง* แต่เมื่อพิจารณาจากตัวบท *คัมภีร์จวงจื่อ* จะเห็นได้ว่า จวงจื่อ
 ไม่ได้ละเลยถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว ตรงกันข้าม จวงจื่อกลับวิพากษ์วิจารณ์ระบบคุณค่าดั้งเดิมอัน
 หมายรวมถึงขนบจารีตทางสังคมกระแสหลักขณะนั้นด้วยการใช้ภาษาที่เป็นไปในลักษณะปฏิทรรศน์
 ใช้การโต้แย้งที่ทำลายความเชื่อถือในระบบตรรกะหรือการอ้างเหตุผลอย่างหนักแน่นของมนุษย์ที่มา
 จากการเชื่อมั่นและเอาจริงเอาจังกับระบบคุณค่าหรือกฎเกณฑ์ที่ตนเองตั้งขึ้น และกระตุ้นให้ผู้อ่าน
 ตระหนักถึงข้อจำกัดของแต่ละเงื่อนไขทางสังคมนั้นๆ ในวิทยานิพนธ์นี้ จะกล่าวถึง 2 ประเด็นหลักที่
 จวงจื่อโต้แย้งแนวคิดของขงจื่อ คือ ประเด็นเรื่องการเข้ารับใช้ราชการ และประเด็นของผู้ปกครอง

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 171-173.

ประเด็นแรก เรื่องการเข้ารับราชการซึ่งถือเป็นหน้าที่สำคัญของการเป็นวิญญูชนในชุมชนแห่งมนุษยธรรม อาจกล่าวได้ว่า สำหรับขงจื้อ การรับราชการมีนัยสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนสังคมด้วยการเมือง เหตุนี้เอง ขงจื้อจึงให้ความสำคัญอย่างจริงจัง และสนับสนุนให้รับราชการเพื่อหวังให้วิญญูชนเหล่านั้นสร้างชุมชนแห่งเทริน ตามเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของตนเอง ในขณะที่จวงจื๊อกลับมองหน้าที่นี้ต่างออกไป โดยเห็นว่า การรับราชการอาจไม่สามารถเปลี่ยนสังคมได้ อีกทั้งยังส่งเสริมให้มนุษย์แย่งชิงกันมากขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งชื่อเสียงเงินทอง ยิ่งทำให้มนุษย์ผูกติดกับพันธนาการเหล่านั้น บางครั้งก็นำความเดือดร้อนมาสู่ตัวผู้เข้ารับราชการเองถึงขั้นร่างกายได้รับการสูญเสีย เราสามารถเข้าใจท่าทีไม่เห็นด้วยของจวงจื๊อดังกล่าว ผ่านการเสียดสี ประชดประชัน ดังเช่น ใน *คัมภีร์จวงจื๊อ* บทที่ 5 ความว่า

“ณ แคว้นหลู่ มีชายผู้หนึ่งนามลูซันอูจื่อ ผู้ถูกตัดเท้าออกไป เขากะโผลกกะผลกไปพบขงจื้อ ‘เจ้าช่างไร้ความระมัดระวัง!’ ขงจื้อกล่าวต่าหนี ‘เจ้าได้ฝ่าฝืนกฎหมายและนำความเดือดร้อนมาสู่ตัวเองเช่นนี้ เจ้ายังคาดหวังสิ่งใดจากข้าอีกในตอนนี’

อูจื้อกล่าวว่า ‘ข้าเพียงแต่ไม่เข้าใจในหน้าที่และประมาทเกินไปต่อร่างกายของตนเอง ดังนั้นจึงสูญเสียเท้าข้างหนึ่ง แต่บัดนี้ ข้ามาที่นี่ด้วยมีสิ่งซึ่งมีค่ายิ่งกว่าเท้าของข้า และได้พยายามที่จะรักษามันไว้ มิมีสิ่งใดที่ฟ้าไม่อาจคุ้มครอง มิมีสิ่งใดที่แผ่นดินมิอาจโอบอุ้ม ข้าคิดว่าท่านเป็นดั่งฟ้าและดิน ไม่เคยคิดเลยว่าท่านจะปฏิบัติต่อข้าเช่นนี้’

‘ข้าช่างโง่เขลาหนัก’ ขงจื้อกล่าว ‘เชิญท่านเข้ามาเถิด ข้าจะอธิบายแก่ท่านถึงสิ่งที่ข้าได้เรียนรู้’

แต่อูจื้อกลับเดินจากไป ขงจื้อกล่าวว่า ‘จงหมั่นเพียรเถิดศิษย์ทั้งหลาย อูจื่อผู้ซึ่งถูกตัดขา ยังมุ่งมั่นเรียนรู้ เพื่อที่จะชดเชยความผิดพลาดในอดีต เช่นนี้แล้ว อย่าว่าแต่ผู้คนที่คุณธรรมเต็มเปี่ยมเลย’

อูจื่อเล่าเรื่องราวแก่เหล่าตัน ‘ขงจื้อยังไม่บรรลุถึงความเป็นมนุษย์ที่แท้ ใซหรือไม่? หมายความว่าอะไรที่เขาเดินทางร่อนเร่ไปทั่วทุกแห่งหน และพินอบพิเทาจะขอเรียนวิชาจากท่าน? เขาไล่ตามไขว่คว้ามาายาภาพแห่งชื่อเสียงและเกียรติยศ โดยไม่ล่วงรู้เลยว่ามนุษย์ที่แท้จริงมองสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงพันธนาการ และโซ่ตรวน’

เหล่าตันกล่าวว่ ‘เหตุใดท่านจึงไม่สอนเขาเล่าว่าชีวิตและความตายนั้นเป็นสิ่งเดียวกัน ทั้งสิ่งที่ยอมรับได้และสิ่งที่มีอาจยอมรับนั้นล้วนอยู่บนเชือกเส้นเดียวกัน ไม่ดีกว่าหรือที่จะ ปลดปล่อยเขาออกจากพันธนาการ และโซ่ตรวน’

อุจื่อกล่าวว่ ‘เมื่อฟ้าได้ลงทัณฑ์เขาแล้ว ท่านจะปลดปล่อยเขาได้อย่างไร?’⁵¹

การกล่าวตำหนิอุจื่ออย่างรุนแรงของขงจื่อ เมื่อครั้งเห็นอุจื่อต้องถูกตัดเท้าข้างหนึ่งไปอัน เนื่องมาจากการทำผิดกฎหมาย แสดงให้เห็นชัดว่ ขงจื่อให้ความสำคัญและจริงจังกับหน้าที่รับ ราชการมากน้อยเพียงใด ในขณะที่อุจื่อกลับมองว่ การสูญเสียเท้าดังกล่าวนั้นเกิดจากความประมาท ไม่เข้าใจในหน้าที่ของตนเอง และเขาก็ยอมรับในชะตากรรมนั้น นัยนี้ ดูเหมือนตัวอุจื่อเองก็รู้สึกสำนึก ในความผิดพลาดครั้งนั้น เขามาเพียงเพื่อหวังว่าจะได้รับการเรียนรู้จากปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่อย่างขงจื่อที่ น่าจะเข้าใจความผิดพลาดและการสูญเสียดังกล่าว แต่ขงจื่อกลับตำหนิและมองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งเลวร้าย ซึ่งอุจื่อรับไม่ได้จึงเดินทางกลับ และไปเล่าเรื่องนี้ให้เหล่าจื่อฟังถึงการยึดติดในขนบ จารีตแห่งการรับราชการที่ดีที่เหมาะสม จนบางครั้งขาดความเข้าใจชีวิตที่แท้จริงไป อุจื่อถึงกลับมอง ขงจื่อว่ยังเป็นมนุษย์ที่ถูกพันธนาการรัตรึงไว้ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความสำคัญกับหน้าที่รับราชการ หรือมองเรื่องการถูกตัดเท้าเป็นการสูญเสียอย่างหนึ่ง เหล่าจื่อแนะนำให้อุจื่อช่วยปลดปล่อยขงจื่อจาก พันธนาการเหล่านั้น อุจื่อกลับเห็นว่ การที่ขงจื่อเป็นเช่นนี้คงไม่มีทางปลดปล่อยเขาได้ เพราะเป็นสิ่ง ที่ฟ้าลงทัณฑ์เขาแล้ว จากการเล่าเรื่องผ่านทัศนะของอุจื่อข้างต้น แสดงให้เห็นว่ จวงจื่อต้องการเสียด สี ประชดประชันแนวคิดของขงจื่อที่ให้ความสำคัญกับการรับราชการมากจนเกินไป บางครั้งถึงกลับ มองข้ามความคิดของผู้อื่นไป ในที่นี้ก็คือความรู้สึกสำนึกและอยากขดเชยความผิดของอุจื่อ รวมไปถึง การเคร่งครัด จริงจังกับจารีตดังกล่าวจนไม่เข้าใจชีวิตและความเป็นจริงของโลก ซึ่งสำหรับปราชญ์เต๋า แล้ว การมีชีวิตกับการสูญเสียอวัยวะในร่างกายหรือความตายเป็นสิ่งเดียวกัน ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้อง จริงจังกับขนบจารีตแห่งการรับราชการดังกล่าว หรือมองเป็นภาระหนัก เป็นข้อผูกมัดของชีวิต ด้วย เหตุนี้เอง จวงจื่อจึงเลือกที่จะละทิ้งหน้าที่การรับราชการ และเลือกที่จะเป็นเต๋าที่ร่อนรมย์ในโคลนตม มากกว่า ดังจะเห็นได้ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 17 ความว่

“ครั้งหนึ่งจวงจื่อนั่งตกปลาอยู่ที่แม่น้ำฝู เจ้าแคว้นฉู่ได้ส่งเจ้าพนักงานมาแจ้งแก่เขาว่า ‘ข้าต้องการเชื้อเชิญให้ท่านรับตำแหน่งเสนาบดีในแผ่นดินของข้า’”

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 153-154.

จวงจื๋อยังคงตกปลาต่อไป และเอ่ยขึ้นโดยไม่หันหน้าไปมอง ‘ข้าได้ยินมาว่าแคว้นฉู่มีเต่าศักดิ์สิทธิ์ที่ตายมานานถึงสามพันปี เจ้าแคว้นเก็บมันไว้ในกล่องและห่อผ้าอย่างประณีต และวางไว้ในศาลบรรพชน บัดนี้เจ้าเต่าตัวนี้ควรตายและทิ้งกระดูกไว้ให้กราบไหว้บูชา หรือควรชีวิตอยู่ และกระดูกหางเล่นอยู่ในโคลนตม?’

‘มันควรมีชีวิตอยู่ และกระดูกหางในโคลนตม’ เจ้าพนักงานทั้งสองตอบ

จวงจื๋อจึงกล่าวว่า ‘ถ้าเช่นนั้นจงกลับไปเสีย ข้าต้องการกระดูกหางในโคลนตมเช่นกัน’⁵²

จากท่าทีปฏิเสธตำแหน่งเสนาบดีข้างต้นของจวงจื๋อ เห็นได้ชัดว่า จวงจื๋อเลือกที่จะเป็นปราชญ์เต่าผู้ร่ำรวยอยู่กับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายมากกว่าที่จะเป็นขุนนางผู้ยิ่งใหญ่ ใช้ชีวิตหรูหรา มีอำนาจ ทั้งนี้ก็เพราะว่า จวงจื๋อมองอำนาจหน้าที่ดังกล่าวเป็นเรื่องที่หนักหน่วง โดยเฉพาะกับแคว้นฉู่ที่มีผู้ปกครองไม่สนใจใยดีแคว้นของตน ถึงกับปล่อยละทิ้งให้ชนบจาริตซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการปกครองแผ่นดินของตนให้ต้องกลายเป็นเพียงกระดูกเต่าศักดิ์สิทธิ์ไว้กราบไหว้บูชาเท่านั้น ทั้งๆที่เจ้าแคว้นฉู่ควรนำชนบจาริตดังกล่าวมาใช้ในการปกครองบ้านเมืองของตนเองให้สงบสุข นัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่จวงจื๋อปฏิเสธตำแหน่งเสนาบดีไม่ได้หมายความว่า จวงจื๋อเกลียดรำน หรือกลัวงานหนัก แต่จวงจื๋อมองว่า คงจะเป็นการยากที่จะเข้าไปดูแลหรือฟื้นฟูแคว้นฉู่ให้สงบสุขได้ เพราะแม้กระทั่งตัวเจ้าผู้ปกครองนครเองก็ไม่ได้สนใจใยดีแผ่นดินของตน ไม่มีเหตุผลใดที่จวงจื๋อจะเข้าไปรับใช้ผู้ปกครองเช่นนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่เพียงจวงจื๋อจะปฏิเสธการรับราชการเท่านั้น เขายังปฏิเสธการทำงานร่วมกับเจ้าแคว้นฉู่อีกด้วย ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากจวงจื๋อไม่ไว้วางใจในมนุษย์ประเภทนี้ ที่ไม่รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองซึ่งฟ้าดินได้กำหนดชะตาชีวิตเขามาแล้ว แต่เขากลับเพิกเฉยและขัดขืนมัน หากพิจารณาจากตัวบท จะเห็นได้ว่า จวงจื๋อใช้อารมณ์ขันในลักษณะเสียดสีประชดประชัน โดยเฉพาะขุนนาง/ผู้ปกครองบ้านเมืองที่มีอำนาจในการใช้ชนบจาริต แต่กลับใช้สิ่งที่ตนเองมีอยู่ไม่เป็น ซึ่งก็เหมือนกระดูกเต่า ซากสัตว์ที่ตายแล้วไม่มีประโยชน์อันใดมากไปกว่าการเป็นเครื่องเคารพบูชา ดังนั้น จวงจื๋อจึงเลือกที่จะเป็นเต่าในโคลนตมที่กระดูกหางร่ำรวยกับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแสนสบายมากกว่า หรืออาจกล่าวได้ว่า จวงจื๋อปรารถนาที่จะมีประสบการณ์ที่โปร่งเบา หลอมรวมไปกับโลกรอบกายมากกว่า

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 305-306.

ประเด็นที่สอง ว่าด้วยเรื่องผู้ปกครอง จวงจื่อใช้อารมณ์ขันเชิงเสียดสี ประชดประชันเพื่อวิพากษ์สังคมการเมือง และผู้ปกครองในยุคขุนศึกที่อาจเป็นต้นเหตุให้ประชากรชาวจีนต้องเผชิญกับสถานะสงคราม อดอยาก และความตาย ทั้งนี้ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ปกครองที่ปรารถนาซึ่งอำนาจโดยไม่ใส่ใจความทุกข์ของประชาชนตัวอย่างของตัวบท เช่น **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 18 ตอนที่จวงจื่อสนทนากับห้วกะโหลก ความว่า

ระหว่างจวงจื่อเดินทางไปยังแคว้นฉู่ ก็ได้พบห้วกะโหลกเก่าๆ เขาใช้แล้แหยไปที่ห้วกะโหลกนั้น พลังเอ่ยถามว่า “เจ้าได้กระหายที่จะมีชีวิตอยู่จนหลงลืมเหตุผลหรือ จึงได้จบชีวิตลงเช่นนี้? หรือว่านครของเจ้าถูกยึดครองและถูกสังหารด้วยคมขวาน จึงได้จบชีวิตลงเช่นนี้? หรือได้กระทำในสิ่งชั่วช้า จนรู้สึกละอายที่นำความเสื่อมเสียมาสู่บิดามารดา และวงศ์ตระกูล จึงได้จบชีวิตลงเช่นนี้? หรือต้องทุกข์ทรมานกับความหนาวเหน็บและหิวโหย จึงได้จบชีวิตลงเช่นนี้? หรือว่าท่านห่วงหนักด้วยอายุชัย จึงได้จบชีวิตลงเช่นนี้?”

เมื่อกล่าวจบ จวงจื่อก็นำห้วกะโหลกนั้นมาหมุนศีรษะต่างหมอน ล้มตัวลงนอนและหลับไป

ในกลางดึกห้วกะโหลกมาหาในความฝันและพูดว่า “ท่านกล่าวได้ดีราวนักโหรา แต่สิ่งที่ท่านกล่าวมาทั้งหมดนั้นล้วนบ่งบอกถึงความวุ่นวายของโลกมนุษย์ ในโลกของผู้ตายนั้น หามีสิ่งเหล่านั้นไม่ ท่านอยากฟังเกี่ยวกับโลกของผู้ตายไหม?”

“แน่นอน” จวงจื่อตอบ

ห้วกะโหลกกล่าวต่อไปว่า “ในโลกของผู้ตายนั้นไร้ผู้ปกครองเบื้องบน ไร้ไพร่ฟ้าเบื้องล่างปราศจากการงานใดๆ ฤดูใบไม้ผลิและใบไม้ร่วงยาวนานไม่สิ้นสุดเช่นเดียวกับฟ้าและดิน แม้กษัตริย์ในโลกมนุษย์ก็ไม่อาจมีความสุขเสมอเหมือนพวกเรา”

จวงจื่อไม่อาจเชื่อถือนิ่งถามขึ้นว่า “หากข้ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถให้ร่างกายแก่เจ้าอีกครั้งสร้างกระดูกและเลือดเนื้อ พาเจ้ากลับไปพบบิดามารดาและครอบครัว กลับสู่บ้านเก่าและผองเพื่อน เจ้าจะต้องการหรือไม่?”

หวัะโหลกขุนเคื่องจนหน้านี้ว่า “เหตุใดข้าจะต้องละทิ้งความสุขยิ่งกว่ากษัตริย์บนบัลลังก์
และกลับสู่โลกแห่งความวุ่นวายของมนุษย์อีกเล่า”⁵³

บทสนทนาระหว่างจวงจื่อกับหวัะโหลกข้างต้น เป็นเหตุการณ์ที่ไม่ปกติธรรมดา เนื่องจากในสมัยโบราณ ร่างของผู้เสียชีวิตจะต้องถูกกลบฝัง อีกทั้งหวัะโหลกเป็นซากศพ มีความน่ากลัว น่าขยะแขยง แต่จวงจื่อกลับใช้แส้แห่เล่นอันแสดงถึงความสนใจใคร่รู้ในสาเหตุการตายและการไม่ได้รับบริการถูกกลบฝังตามจารีตของพิธีศพในสมัยนั้น การตั้งคำถามว่า “มีสาเหตุอันใดที่ทำให้หวัะโหลกเองเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ปรารถนาความตาย หรือหลงลืมเหตุผลที่จะมีชีวิตอยู่ ? เป็นเพราะศึกสงคราม อันเกิดจากผู้ปกครองนครไม่ใส่ใจหรือไม่? เป็นเพราะได้กระทำการอันชั่วช้า จนนำพาความเสื่อมเสีย มาสู่วงศ์ตระกูลหรือไม่? เป็นเพราะได้รับความทุกข์ทรมาน อดอยาก หิวโหยหรือไม่?” เหล่านี้ล้วนเป็นคำถามที่สะท้อนให้เห็นถึงความวุ่นวายของโลกมนุษย์ที่อาจเป็นสาเหตุการตายของหวัะโหลก ทั้งสงคราม อดอยาก และการฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหาชีวิตหรือความอดสู นัยหนึ่ง คำถามดังกล่าวจึงสะท้อนสภาพบ้านเมืองในยุคสมัยนั้น ที่ประชาราษฎร์ต้องเผชิญกับภัยสงคราม อดอยาก และเป็นทุกข์กับการดำเนินชีวิต ซึ่งสาเหตุหลักมาจากผู้ปกครองที่ไม่ใส่ใจดูแลประชาชน มุ่งแสวงหาอำนาจ ชื่อเสียง ความมั่งคั่งมากกว่าความสุขของประชาชน การที่หวัะโหลก มาเข้าฝันจวงจื่อและเล่าสภาพชีวิตหลังความตายที่น่าอภิมรณะเพราะไม่ต้องเผชิญกับความวุ่นวายของสังคม ไม่ต้องทำตามคำสั่งของผู้ปกครอง ไม่มีชนชั้น ไม่ต้องทำงานตามหน้าที่ หรืออยู่ภายใต้เงื่อนไขใดๆ เพื่อการมีชีวิตอยู่ แม้กระทั่ง เงื่อนไขที่ผูกมัดกับครอบครัว บิดามารดา เพื่อน หรือบุคคลอื่นเป็นที่รัก จึงเป็นการใช้อารมณ์ขันเสียดสีและประชดประชันโลกมนุษย์ที่ผู้คนมองว่าน่าพึงปรารถนาอย่างชัดเจน จะสังเกตได้ว่านอกจากจวงจื่อจะใช้แส้แห่หวัะโหลกเล่นแล้ว ยังนำหวัะโหลกมาหุยนอน ซึ่งอาจจะมองได้ว่าก่อนที่จวงจื่อจะได้สนทนากับหวัะโหลกในความฝัน จวงจื่อน่าจะมีได้เชื่อในชีวิตหลังความตาย จึงมิได้แสดงอาการเกลียดกลัว และไม่คาดคิดว่าหวัะโหลกจะมาเข้าฝันจนได้สนทนากัน เรื่องเล่านี้นอกจากจะแสดงการเสียดสี ประชดประชันแล้ว ยังเป็นการใช้อารมณ์ขันเพื่อคลายความยึดมั่นที่ว่าชีวิตในโลกมนุษย์เป็นชีวิตที่น่าพึงปรารถนาเท่านี้อีกด้วย

จากบทหวัะโหลก ผู้วิจัยเห็นว่า อารมณ์ขันเชิงเสียดสี ประชดประชันที่จวงจื่อใช้นั้นสามารถเป็นได้ทั้งอารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีและเครื่องสะท้อนผู้ที่เป็นอิสระจากอำนาจผู้ปกครอง ในแง่ของ

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 314-315.

กลวิธี จวงจื่อใช้อารมณ์ขันเสียดสี ประชดประชันผู้ปกครองผ่านการตั้งคำถามกับการตายของ หัวกะโหลกที่ผิดขนบจารีตในยุคสมัยนั้น คือ ตายอย่างไรพิถีพิถันศพ เป็นซากศพที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ ทั้งยัง หลงลืมตนเองเมื่อครั้งเป็นมนุษย์ รวบรวมว่าหัวกะโหลกตั้งใจหรือไม่อยากจดจำเหตุการณ์เมื่อครั้งอาศัย อยู่บนโลกมนุษย์ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย การแสดงออกดังกล่าวของหัวกะโหลก นัยหนึ่งบอกได้ว่า ในยุคสมัยที่หัวกะโหลกยังเป็นมนุษย์อยู่ สภาพสังคมขณะนั้นน่าจะวุ่นวาย ผู้คนอดอยาก หิวโหย อันเนื่องมาจากการเกิดศึกสงครามจนทำให้ประชากรราษฎร หรือหัวกะโหลกเองต้องตายอย่างน่าอดสู และไม่ปรารถนาเป็นมนุษย์อีก จวงจื่อใช้เหตุการณ์ที่น่าอดสูดังกล่าว เสียดสี ประชดประชันผู้ปกครอง ที่เป็นสาเหตุหลักให้บ้านเมืองเกิดสงคราม ประชากรราษฎรอดอยาก หิวโหย และตายโดยปราศจากพิธี ศพ อันเนื่องมาจากผู้ปกครองเองที่ขาดคุณธรรม ไม่ดูแลใส่ใจประชากรราษฎร

อารมณ์ขันที่ปรากฏใน*คัมภีร์จวงจื่อ*ทั้ง 5 ประเภท ได้แก่ อารมณ์ขันที่มุ่งคลายความยึดมั่นใน ความหมาย เกณฑ์การตัดสิน วิธีการทางตรรกะ และความมีเหตุผลของมนุษย์ อารมณ์ขันที่มุ่งการ เคารพสรรพชีวิตอื่นและมุ่งให้เกิดการเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วม อารมณ์ขันที่สะท้อนการหลอมรวม ไปกับโลก อารมณ์ขันที่มุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ และอารมณ์ขันที่มุ่งเสียดสี ประชดประชัน และทำ ทายกับขนบจารีต ข้างต้น แสดงให้เห็นชัดเจนว่าการเล่นเป็นกิจกรรมทางปรัชญาอย่างหนึ่งที่มี ความสำคัญมากต่อการแสดงแนวความคิดทางปรัชญาของจวงจื่อ ซึ่งไม่เพียงแต่การเล่นจะแสดงถึง คุณลักษณะของมนุษย์ผู้มีอิสรภาพ อันหมายถึง ผู้ที่สามารถท่อง (wander) หรือเล่นไปในโลกที่ตน ดำเนินอยู่ได้อย่างอิสระ (Free play) แล้ว การเล่นยังทำให้เข้าใจว่าจวงจื่อใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธี สำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาวะด้วยการเข้าไปเล่นกับสรรพสิ่งรอบข้าง รวมไปถึง แนวความคิดบางอย่างที่ทำให้มนุษย์เองถูกกับดักและติดอยู่กับความคิดเหล่านั้น เช่น การติดอยู่กับ ความหมาย เกณฑ์การตัดสิน หรือความมีเหตุผลของมนุษย์ เป็นต้น จวงจื่อเข้าไปเล่นโดยการทำให้ เห็นว่าสิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนมีการแปรเปลี่ยน ไม่แน่นอน ดังนั้น มนุษย์พึงก้าวข้ามแนวความคิดเหล่านี้ เพื่อที่จะได้ปลดปล่อยตนเองให้เป็นอิสระ และสามารถท่องไปในดินแดนความคิดอื่นได้

บทที่ 3

อารมณ์ขันกับอิสรภาพในคัมภีร์จวงจื่อ

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การใช้อารมณ์ขันของจวงจื่อในฐานะที่อารมณ์ขันเป็นทั้งเครื่องสะท้อนอิสรภาพของมนุษย์ และเป็นกลวิธีสำคัญที่จวงจื่อใช้ในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาวะใน 3 ประเด็น ได้แก่ ความเป็นอิสระจากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) จากกฎเกณฑ์ ขนบจารีตต่างๆ และอิสระจากความกลัวของมนุษย์ เช่น กลัวความเจ็บปวด พิกลพิการ กลัวความตาย เป็นต้น แต่ก่อนที่จะวิเคราะห์การใช้อารมณ์ขันของจวงจื่อกับอิสรภาพในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องเข้าใจก่อนถึงแนวคิดทางปรัชญาขงจื่ออันเป็นแนวคิดกระแสหลัก และมีบทบาทอย่างมากต่อกรอบคิดทั้งสามดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้เพราะจวงจื่อได้เข้าไปโต้แย้ง วิพากษ์ และแสดงความคิดเห็นทางปรัชญาโดยมุ่งไปที่ปรัชญาและวิธีแบบขงจื่อเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากตัวบทต่างๆในคัมภีร์จวงจื่อ ในที่นี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดทางปรัชญาของขงจื่อในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานกฎเกณฑ์ ขนบจารีตบางอย่างที่ขงจื่อให้ความสำคัญและมอบคุณค่าให้ รวมไปถึงทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับความกลัวของมนุษย์อย่างเรื่องความตาย ความพิกลพิการ เป็นต้น เท่านั้น

ปรัชญาขงจื่อโดยสังเขป

ในบริบทปรัชญาจีนยุคคลาสสิก ขงจื่อเป็นนักปรัชญาจีนที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของการเป็นมนุษย์ที่แท้ อันมีเป้าหมายหลักทางปรัชญา (Confucius's philosophical project)⁵⁴ อยู่ที่การมุ่งสร้างชุมชนแห่งมนุษยธรรม ปรัชญาขงจื่อมีพื้นฐานทางความคิดว่า การดำรงอยู่ของมนุษย์ (existence) เป็นรากฐานแห่งการแสวงหาความรู้ทางปรัชญาภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์หรือปัจเจกบุคคลสามารถที่จะเรียนรู้และแสวงหาความจริงผ่านกระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า ขนบจารีต หรือหลี่ (li) ซึ่งเป็นกระบวนการความคิดที่เกิดขึ้นภายใน

⁵⁴ สุวรรณา สถาอานันท์, หลุนอี่ว: ขงจื่อสนทนา. หน้า 24.

โครงข่ายชุดความสัมพันธ์ทั้ง 5 ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นชุดความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา พี่กับน้อง เพื่อนกับเพื่อน และผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง⁵⁵ ไม่เพียงมนุษย์พึงพัฒนาศักยภาพของตนเท่านั้น แต่พึงเป็นมนุษย์ที่สัมพันธ์กับผู้อื่น (relational being) ด้วย คือ รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองตามสถานภาพที่กำหนดไว้ในระบบความสัมพันธ์นั้นๆ อย่างถูกต้องเหมาะสมภายใต้กรอบขนบธรรมเนียมจารีตที่สืบทอดกัน ขงจื้อเชื่อว่า ขนบจารีตสามารถเป็นเครื่องมือใช้ขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ กล่าวคือ เพื่อสืบทอดระบบจารีตที่เคยมีมาแต่เดิมให้สามารถสืบทอดต่อไปได้ มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่จะสามารถรักษาภูมิปัญญาไว้ ซึ่งต้องปฏิบัติควบคู่ไปกับการเรียนรู้ การศึกษาเล่าเรียน รวมไปถึงการกล่อมเกลาจริยธรรม บุคลิกภาพ และแนวปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง โดยอาศัยแหล่งความรู้ตามจารีตประเพณี ดังนั้น จารีตจึงไม่ใช่เป็นเพียงพิธีกรรม มารยาททางสังคม หรือประเพณีโบราณที่ปราศจากระบบคิด ในทางกลับกัน จารีต คือ วิถีปฏิบัติระหว่างมนุษย์ อันทำให้การอยู่ร่วมกันของคนกลายเป็นชุมชนของมนุษย์⁵⁶ อาจกล่าวได้ว่า จารีตเป็นพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ของสังคมมนุษย์อย่างหนึ่งที่มีความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ดังเห็นได้จาก*คัมภีร์หลุนอวี่* เล่มที่ 3 บทที่ 17 อันเป็นตอนที่จื่อกงอยากให้เลิกใช้แกะเป็นเครื่องบูชาในพิธีทำขวัญในวันแรกของทุกเดือน แต่ขงจื้อกลับปฏิเสธ และเลือกที่จะรักษาพิธีทำขวัญเดือนต่อไป⁵⁷ สำหรับขงจื้อ กฎเกณฑ์แห่งจารีตประเพณีของราชวงศ์โจวถือเป็นสิ่งที่งดงามและสมบูรณ์ แต่ถึงกระนั้นก็ได้หมายความว่าขงจื้อจะยึดถือขนบจารีตแบบราชวงศ์โจวเคร่งครัด หากแต่ขงจื้อได้ปรับจารีตแห่งราชวงศ์โจวให้ร่วมสมัยอย่างถูกต้องเหมาะสม

การให้ความสำคัญกับมนุษย์ในปรัชญาขงจื้อ ไม่เพียงมนุษย์ต้องรู้จักจัดการ หรือทำความเข้าใจกับลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมต่างๆ เท่านั้น ขงจื้อยังมองว่า มนุษย์จะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ คุณสมบัติที่พวกเขาพึงมีก็คือ มนุษยธรรม หรือ*เหริน (ren)*⁵⁸ อันหมายถึง ปทัสถานกำหนดความ

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47-48.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 199. (3:17).

⁵⁸ มนุษยธรรม หรือ*เหริน* เป็นคำที่นักวิชาการปรัชญาจีนแปลแตกต่างกันออกไป ในที่นี้ผู้วิจัยใช้การแปลของ อ. สุวรรณา สถาอานันท์ ซึ่งครอบคลุมความหมายเชิงปทัสถานว่าด้วย “ธรรมะ” บ่งบอกความเป็นมนุษย์อันหมายถึง Humanity and Humaneness ไปพร้อมกัน. ดูเพิ่มเติมได้ใน สุวรรณา สถาอานันท์, หลุนอวี่: ขงจื้อสนทนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบ็อดี้, 2554). หน้า 48.

เป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าบางประการที่สามารถเป็นเครื่องบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นคน จนได้ชื่อว่าเป็น “วิญญาณหรือจิวินจื่อ” ผู้พร้อมด้วยคุณธรรม ซึ่งรวมไปถึงการเป็นมนุษย์ที่รักในการเรียนรู้ รู้จักพัฒนา/เพิ่มพูนศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ และนำความรู้ที่ได้ไปใช้/ปฏิบัติ ตลอดจนสามารถถ่ายทอดให้กับบุคคลรุ่นต่อไป อันเป็นผลดีต่อชุมชนและสังคม ในที่นี้หมายรวมถึงความรักมนุษย์ หรือ *ไอ้เหริน (airen)* ที่ชี้บ่งถึงคุณสมบัติของผู้ปกครอง ทั้งยังเกี่ยวข้องกับการขัดเกลาตนเอง ความกตัญญู มิตรภาพ มูลเหตุจูงใจของวิญญาณ และการเสียสละแม้กระทั่งชีวิต เหตุนี้เอง ขงจื่อจึงสนับสนุนให้วิญญาณรับใช้ราชการ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญมาก เนื่องจากขงจื่อมองว่า จิวินจื่อสามารถเป็นผู้ปกครองที่ดีได้ เมื่อมีผู้ปกครองที่ดี ย่อมนำไปสู่ชุมชนแห่งมนุษยธรรมต่อไป จะเห็นได้ว่า ขงจื่อไม่ได้แยกความหมายของ *เหริน* ออกจากชนชั้นปกครอง แต่กลับทำให้ความหมายของ *เหริน* เชื่อมโยงถึงคุณลักษณะอื่นในชุดความสัมพันธ์อื่นๆ ของมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มนุษยธรรมถือเป็นคุณธรรมชุดหนึ่งที่ใช้กำกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เป็นข้อปฏิบัติที่มนุษย์พึงกระทำต่อกัน และคุณธรรมเหล่านี้ก็มีพลังดึงดูดปฏิบัติที่ดึงดูดใจ คือ คนดีมีพลังดึงดูดให้มนุษย์อีกคนปฏิบัติดีตาม ทั้งนี้ทั้งนั้นคุณธรรมทั้งหลายย่อมต้องผ่านการกล่อมเกลาด้วยการเรียนรู้จึงจะมีประสิทธิภาพ เมื่อมนุษย์มีมนุษยธรรม พวกเขาจะสามารถ “รักและเกลียด” ผู้อื่นได้อย่างมีเหตุผล คือ รักในสิ่งที่พึงรัก เกลียดในสิ่งที่พึงเกลียด⁵⁹

การให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์เพื่อมนุษย์นี้เองที่ทำให้ขงจื่อถูกมองว่า แนวคิดมนุษยนิยมแบบขงจื่อจำกัดอยู่แค่เพียงในกรอบโลกทัศน์ทางวัฒนธรรม (the cultural world) อันมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่มนุษย์เท่านั้น กล่าวคือ สำหรับขงจื่อ การที่สังคมไร้ระเบียบ เสื่อมทราม เป็นเพราะมนุษย์ละทิ้งการดำเนินชีวิตตามแบบแผนและคุณค่าเดิม ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า ขงจื่อยึดหลักการปฏิบัติตามขนบเก่าทุกประการ ขงจื่อปรับเปลี่ยนความหมายของคำตามขนบ อีกทั้งขงจื่อยังเชื่อมั่นว่า มนุษย์มีศักยภาพในการขัดเกลาตนเอง โดยผ่านการเรียนรู้จากบทกวี ประวัติศาสตร์ จารีต ดนตรี และการคิดใคร่ครวญพิณิจ ผีกฝนจากสถานการณ์จริงต่างๆ ศาสตราจารย์เฮอริเบิร์ต ฟิงกาเร็ต (Herbert Fingarette) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า มรรควิธีของขงจื่อไม่ได้เสนอทางเลือกให้มนุษย์ (A Way Without A Crossroads) ซึ่งเขาได้อธิบายว่า ขงจื่อมองมรรควิธีของตนว่าเป็นหนทางอันถูกต้องเพียงหนทางเดียว มนุษย์อาจดำเนินตามมรรควิธีอย่างจริงจัง ขยันขันแข็ง หรือไม่มนุษย์ก็อาจหลงทาง หรือมีกำลัง

⁵⁹ สุวรรณ สภาอานันท์, หลุนอี่ว: ขงจื่อสนทนา. หน้า 62-63.

เข้มแข็งไม่พอที่จะเดินถึงเป้าหมาย หากมนุษย์ละทิ้งมรรควิธีนี้ พวกเขาจะประสบแต่ความวุ่นวาย สับสน⁶⁰ จากความเห็นของฟิงกาเร็ดข้างต้น ประกอบการพิจารณาเนื้อหาในปรัชญาขงจื้อ จะเห็นว่า ขงจื้อให้ความไว้วางใจและเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์เป็นอย่างมาก จนก่อให้เกิดความเชื่อมั่นใน ศักยภาพของมนุษย์ในการควบคุม ดูแลชีวิต และสังคมของตนเองด้วยจารีตที่มนุษย์เองเป็นผู้สร้างขึ้น เป็นสิ่งกำหนดวิถี หรือกรอบความคิดให้ปัจเจกบุคคล รวมไปถึงกลุ่มคนในสังคมมนุษย์ให้ปฏิบัติตาม แนวคิดของขงจื้อจึงได้ชื่อว่าเป็นแนวคิดแบบมนุษยนิยม ตามคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “มนุษย์สามารถ ทำให้เต้ายิ่งใหญ่ ไม่ใช่เต้าทำให้มนุษย์ยิ่งใหญ่อ”⁶¹

นอกจากมนุษย์สามารถที่จะเรียนรู้และแสวงหาความจริงผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม หรือ *หลี่* ซึ่งเป็นกระบวนการความคิดที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบตามชุดความสัมพันธ์แล้ว “ภาษา” ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่ขงจื้อมองว่ามีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของของวิถีที่แท้⁶² โดยหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นหลักในคำสอนที่เน้นการประพฤติปฏิบัติตามจารีตและขัดเกลาคุณธรรม ในประเด็นนี้ ศรีญา อรุณขจรศักดิ์ ได้อธิบายไว้ในบทความเรื่อง “ภาษาและความเป็นจริงใน *คัมภีร์ เต้าเต๋อจิง* และ *คัมภีร์จวงจื่อ*” ความว่า ขงจื้อมีท่าทีต่อภาษาและความเป็นจริงโดยสะท้อนออกมาใน ข้อเสนอ “การแก้ไขนามให้ถูกต้องหรือเจ้ิงหมิง (Rectification of Names)” ว่า นอกจากความเป็นจริงจะเป็นบุคคลหรือสิ่งต่างๆในโลกที่นามบ่งถึงแล้ว ยังรวมถึงจารีตคุณธรรมอีกด้วย วิญญูชนซึ่งได้รับการขัดเกลาจารีตคุณธรรมมาแล้ว จะเป็นผู้กำหนดนามและความหมายของนามเพื่อที่ภาษาจะได้ชี้ นำแนวทางความประพฤติ และสามารถสะท้อนสิ่งที่ เป็นจริงได้ ในขณะเดียวกัน การปฏิบัติตาม ข้อกำหนดของนามที่แก้ไขแล้ว ยังทำให้ความหมายของนามชัดเจนขึ้น และสามารถสืบทอดขนบจารีต ได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เอง สำหรับขงจื้อภาษาจึงสามารถเป็นแหล่งความรู้และเป็นเครื่องมือใน

⁶⁰ ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการหลายท่านออกมาโต้แย้งข้อเสนอของขงจื้อแตกต่างกันออกไป อาทิเช่น ทิมโมธี เฮฟเวน (Timothy Havens) ผู้เขียนบทความ “Confucianism as Humanism” ได้เสนอความคิดเห็นว่า ลัทธิขงจื้อ (Confucianism) ไม่ได้เป็นปรัชญาที่อยู่บนกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่เป็นปรัชญาที่อยู่บน ฐานแนวคิดทางจักรวาลวิทยาที่ประสานกลมกลืนกับมนุษย์ธรรมหรือเหรินของมนุษย์ หรือที่เรียกว่า “Anthropocosmic” เป็นต้น อ่านเพิ่มเติมได้ใน Timothy Havens, “Confucianism as Humanism,” *CLA Journal* 2013(1). pp. 33-41.

⁶¹ สุวรรณ สภาอนันท์, หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา. หน้า 328. (15:28).

⁶² A.C. Graham, *Disputers of the Tao: Philosophical Argument in Ancient China*. p.3.

การรู้จักมนุษย์ อันเป็นความรู้ที่แท้ในปรัชญาแห่งจารีตแบบขงจื้อ ทั้งยังเป็นเครื่องมือสำหรับผู้ปกครองในการปกครองประชาชนด้วย⁶³

จะเห็นได้ว่า ขงจื้อไม่ได้ให้ความสำคัญกับชนบจารีตเพียงแค่ว่าเป็นหลักปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แห่งพิธีกรรมหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เท่านั้น แต่ชนบจารีตที่ดียังต้องมีเหรินเป็นองค์ประกอบ เห็นได้จากการให้ความสำคัญกับความพอดีทางอารมณ์ความรู้สึก ทั้งในภาวะที่พวกเขายินดีและโศกเศร้า รวมไปถึงการแสดงความรู้สึกที่มีต่อกันอย่างเหมาะสม เช่นเรื่องของการตายของจื่อเสอให้มนุษย์รักษาระยะห่างเรื่องภูตผีวิญญาณไว้ และมุ่งปฏิบัติหน้าที่ที่มนุษย์พึงกระทำ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ผู้มีปัญญา⁶⁴ นั่นก็คือ การรักในการเรียนรู้ที่จะเป็นมนุษย์ที่แท้มากกว่าที่จะสนใจในเรื่องของอำนาจลึกลับเหล่านั้น ซึ่งพ้นไปจากชีวิตมนุษย์ เช่นเดียวกับเรื่องของความตายและชีวิตหลังความตายที่ขงจื้อพยายามเลี่ยงประเด็นนี้ออกไป ดังจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อตอบคำถามลูกศิษย์นามจื่อในคัมภีร์หลุนอิว เล่มที่ 11 บทที่ 11 ความว่า

จื่อถามถึงการบูชาภูตผีเทพเจ้า อาจารย์ตอบว่า “ยังไม่รู้จักรับใช้มนุษย์ จะรับใช้ผีได้อย่างไร” จื่อถามต่อว่า “แล้วเรื่องความตายเล่า?” อาจารย์ตอบว่า “ยังไม่รู้จักชีวิต จะรู้จักความตายได้อย่างไร”⁶⁵

จากคำสอนข้างต้น ดูเหมือนขงจื้อจะไม่ตอบคำถามที่ว่า “ความตายคืออะไร?” สิ่งที่ขงจื้อให้ความสำคัญก็คือ “ท่าทีและสิ่งที่มนุษย์ควรปฏิบัติตนอย่างไร?” เมื่อความตายมาถึง ดังนั้น มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายสำหรับขงจื้อจึงมีนัยของคุณธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง คือการรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองในฐานะที่เป็นมนุษย์

แนวคิดทางปรัชญาของขงจื้อที่อยู่บนพื้นฐานชีวิตมนุษย์ที่ต้องมีการสร้างนิยาม กำหนดกฎเกณฑ์ มาตรฐาน ระบบวิธีคิด ระบบสัญลักษณ์ รวมไปถึงชุดคุณค่าต่างๆขึ้น ไม่เว้นแม้กระทั่ง

⁶³ ศรีญา อรุณขจรศักดิ์, "ภาษาและความเป็นจริงในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงและคัมภีร์จวงจื่อ," in ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547). หน้า 440.

⁶⁴ สุวรรณ สดาอนันท์, หลุนอิว: ขงจื่อสนทนา. หน้า 226. (6:20).

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 274. (11:11).

การให้ความหมายกับความตาย ความอัปลักษณ์ พิกลพิการ เป็นต้น เพื่อความเป็นระบบระเบียบในสังคมดังกล่าว ไม่เพียงแต่สะท้อนว่าขงจื้อให้ความสำคัญกับมนุษย์ และมองมนุษย์มีความแตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่นเท่านั้น แนวคิดทางปรัชญาของขงจื้อยังแยกโลกของมนุษย์ออกจากโลกของธรรมชาติอย่างชัดเจน ดังที่ขงจื้อกล่าวกับจื่อลู่ว่า “นกกับสัตว์ป่าไม่สามารถไปอยู่ร่วมได้ หากเราไม่อยู่ร่วมกับมนุษย์ แล้วเราจะไปอยู่ร่วมกับใคร หากได้ฟ้ามีเต๋า เราก็คงไม่คิดจะเปลี่ยนแปลง”⁶⁶ การที่ขงจื้อกล่าวเช่นนี้ นอกจากขงจื้อจะยอมรับว่า ตนเป็นผู้ที่พยายามเปลี่ยนโลก เนื่องจากโลกปราศจากเต๋าแล้ว ขงจื้อยังเห็นว่า มีเพียงมนุษย์เท่านั้นที่จะแสวงหาเต๋าได้ เพื่อเปลี่ยนแปลงโลก และคนก็ต้องอยู่ร่วมกับคนอย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่ใช่อยู่ร่วมกับสรรพสัตว์อื่น เพื่อนำไปสู่ชุมชนแห่งเทริน นั่นคือ อาจมองได้ว่า ขงจื้อมองข้ามความสามารถของสรรพชีวิตและโลกในมุมมองอื่นที่ไม่ใช่โลกของมนุษย์ ซึ่งตรงกับแนวคิดทางปรัชญาที่เรียกว่า กรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หรือ Anthropocentrism เป็นแนวคิดที่มองว่า มนุษย์เป็นผู้แยกแยะโลกของมนุษย์ออกจากธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เชื่อว่า ตนเองมีความแตกต่างและเหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ทั้งยังถือว่า ชีวิตมนุษย์มีคุณค่าในตัวเอง (intrinsic value) ในขณะที่สรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ แร่ธาตุ หรือสิ่งแวดล้อมรอบข้างเป็นเพียงทรัพยากรหรือสมบัติที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์ (instrumental value) เชื่อว่า ตนเองมีอำนาจและสามารถควบคุมสิ่งอื่นได้ ทั้งยังมองข้ามความสามารถ คุณสมบัติ หรือเกณฑ์มาตรฐานชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น⁶⁷ ความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางจึงเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความคิดของมนุษย์โดยใช้ความเป็นมนุษย์ (human being) อาทิเช่น สติปัญญา (intelligence) สังคม (political life) วัฒนธรรม (cultures) ภาษา (language) ความชื่นชอบ การใช้ชีวิตแบบมนุษย์ เป็นต้น เป็นเกณฑ์ในการมองโลกหรือสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ ตัวอย่างเช่น การมองว่า “นกเงือกเป็นสัตว์รักเดียวใจเดียว” มนุษย์มองเช่นนี้เพราะมนุษย์ใช้ชีวิตสังคมของตัวเองเป็นกรอบในการให้สมญานามแก่สิ่งมีชีวิตอื่น เป็นต้น

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 353. (18:6).

⁶⁷ แนวคิด Anthropocentrism เป็นความเชื่อพื้นฐานที่ถูกปลูกฝังในปรัชญาและศาสนาทางตะวันตก โดยเฉพาะศาสนาฮินดู และศาสนาคริสต์ที่เชื่อว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของพระองค์ มีอำนาจหน้าที่ปกครองดูแลสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ภายใต้อำนาจที่ตนเองสร้างไว้ ในแง่นี้ มนุษย์จึงมีอำนาจเหนือสรรพสิ่งอื่น อ่านเพิ่มเติมได้ใน Panayot Butchvarov, *Anthropocentrism in Philosophy: Realism, Antirealism, Semirealism* (Berlin: Walter de Gruyter, 2015).

กรณีของขงจื้อ ผู้วิจัยมองว่า แนวความคิดขงจื้อเป็น Anthropocentrism ในแง่ที่ว่า ขงจื้อมองโลกของมนุษย์แยกออกจากสรรพสิ่งอื่น โดยมองว่ามนุษย์เท่านั้นที่จะสามารถสร้างชุมชนแห่งมนุษยธรรมได้ ผ่าน *หลี่* และ *เหริน* ซึ่งกลายเป็นตัวกำหนดคุณค่าหรือค่านิยมของสังคมในยุคนั้น (ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นนี้ในหัวข้ออารมณ์ขันกับการล้อเล่นและเสียดสีกฎเกณฑ์ ขนบจารีต คุณค่า หรือค่านิยมต่างๆ) ทั้งสองแนวคิดยังเป็นแนวคิดที่มนุษย์ใช้กำหนดและเป็นเกณฑ์ตัดสินสรรพสิ่งอื่นนั้นเพราะมนุษย์เชื่อมั่นและยึดติดอยู่เงื่อนไขทางสังคมดังกล่าว การที่มนุษย์ติดอยู่ในกรอบความคิดมาตรฐานที่แยกแยะโลกของตนเองออกจากโลกที่แท้จริงอื่นๆ หรือการมองมนุษย์เป็นศูนย์กลางนี้ ส่งผลให้มนุษย์มองว่า เกณฑ์ความคิดของตนเองเป็นสิ่งที่ดีสุดแห่งเกณฑ์ทั้งปวง และตัดสินความถูก/ผิดของเกณฑ์อื่นไปด้วย อย่างไรก็ตาม กรอบคิดแบบ Anthropocentrism ที่ขงจื้อมุ่งถอดถอนนี้ มิได้จำกัดเฉพาะความหมายที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาขงจื้อเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกรอบคิด หรือโลกทัศน์ที่มองมนุษย์อยู่เหนือหรือมีคุณค่าความสำคัญกว่าสรรพชีวิต กรอบคิดแบบ Anthropocentrism ยังส่งผลให้มนุษย์ขาดอิสรภาพ โดยเฉพาะอิสรภาพทางความคิด เนื่องจากมองว่าความคิดของตนเองถูกต้องที่สุด จึงปิดกั้นตนเองออกจากแนวความคิดอื่น และไม่สามารถร่วมเล่น/ท่องไปกับความรู้ต่างๆ ได้ ทั้งที่ความเป็นจริงแล้ว ทุกแนวความคิดต่างไม่สามารถใช้เกณฑ์ตัดสินของตนเองไปเป็นเกณฑ์ตัดสินผู้อื่นได้ เพื่อให้มนุษย์หลุดออกจากกรอบความคิดหรือพันธนาการดังกล่าว และเป็นอิสรภาพ (แบบเต๋า) อันหมายถึง การสามารถท่องไปในโลกแห่งการแปรเปลี่ยนและมุมมองความคิดอื่นที่นอกเหนือไปจากความคิดของมนุษย์เองอย่างแท้จริง ขงจื้อจึงให้ความสำคัญกับการปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ และการถอดถอนความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หรือ De-anthropocentrism ในแง่ที่ว่า มนุษย์ไม่ได้ยิ่งใหญ่หรือเหนือกว่าสรรพชีวิตอื่นบนโลกใบนี้ เนื่องจากทุกสรรพชีวิตต่างมีวิถีชีวิตเป็นของตนเอง แตกต่างกันไป ดังนั้น มนุษย์จึงไม่ควรเข้าไปก้าวก่ายหรือกำหนดคุณค่าของวิถีชีวิตอื่น โดยใช้เกณฑ์ตัดสินของตนเองเป็นหลัก ทางที่มนุษย์ควรที่จะใช้ชีวิตกลมกลืนและสัมพันธ์ไป กับโลก คือ สามารถร่วมเล่น/ท่องไปกับสรรพสิ่งรอบกาย รวมไปถึงแนวความคิดอื่นๆ ที่นอกเหนือจากมุมมองของมนุษย์ ซึ่งขงจื้อได้ใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการถอดถอนความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ดังจะกล่าวในหัวข้อถัดไป

อารมณ์ขันกับการเป็นอิสระจากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (De-anthropocentrism)

จงจ้อมองว่า ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสังคมล้วนมาจากการนิยาม หรือการกำหนดความหมายของมนุษย์ที่พยายามเอาเกณฑ์การตัดสินของตนเองเป็นศูนย์กลางไปตัดสินเกณฑ์อื่น ดังนั้นเพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นออกจากกรอบความคิดที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางดังกล่าว และเห็นว่าตนเองไม่ได้ยิ่งใหญ่หรือเหนือกว่าสรรพชีวิตอื่นแต่อย่างใด มีฐานะเท่าเทียมกับสรรพสัตว์ ในแง่ที่ว่าต่างเป็นสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลกใบนี้ มีวิถีธรรมชาติและการดำเนินชีวิตเป็นของตนเองแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขในการมองโลกของแต่ละชีวิต อันแสดงถึงการเข้าใจความจริงของโลกและสรรพสิ่ง แทนที่จงจ้อจะมีการเสนอข้อปฏิบัติหรือทฤษฎีในการอธิบายถึงผลที่ตามมาของการที่มนุษย์เข้าไปยุ่งหรือก้าวร้าวกับสรรพชีวิตอื่น จงจ้อกลับใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการถอดถอนความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยชี้ให้เห็นถึงต้นเหตุของปัญหาอันเกิดขึ้นจากการยึดติดกับสิ่งที่มนุษย์ใช้แยกแยะตนเองออกจากสรรพสิ่งและมองตนเองเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสามารถมองได้ใน 2 แง่มุม ดังนี้

ประการแรก มุมมองด้านญาณวิทยา เนื่องจากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หรือ Anthropocentrism เป็นแนวคิดที่มนุษย์มองตัวเองเหนือกว่าสรรพสิ่งอื่น เชื่อว่าตนเองมีอำนาจและสามารถควบคุมสิ่งอื่นได้ นั่นเพราะมนุษย์เชื่อมั่นในความรู้ ความสามารถของตนเอง จนเข้าใจว่ากรอบความคิดที่ได้มาจากกระบวนการรับรู้เชิงประจักษ์เป็นความจริงแท้ ทั้งที่จริงแล้ว ความรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัสหรือประสบการณ์นั้นไม่สามารถอธิบายความเป็นจริงได้ทั้งหมด จะเห็นได้ว่า มนุษย์ลืมนึกไปว่าตนอยู่ในฐานะเดียวกับสรรพชีวิตอื่น คือ มนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตที่เข้าถึงได้เฉพาะโลกของตนเองเท่านั้น ไม่สามารถเข้าถึงโลกของสิ่งมีชีวิตอื่น ด้วยเหตุนี้ ความคิดของมนุษย์จึงไม่สามารถนำมาตัดสินการกระทำหรือวิถีชีวิตของสรรพสัตว์อื่นได้ อาทิเช่น การที่งูต้องออกมาหากินในเวลากลางวัน เพราะงูมีดวงตาที่สามารถตรวจจับความร้อนได้ ซึ่งสามารถมองเห็นภาพเป็นเฉดสีที่แตกต่างกันตามความร้อนของสิ่งที่อยู่ตรงหน้า และเห็นชัดเจนในตอนกลางวัน ในขณะที่มนุษย์ไม่มีประสาทการรับรู้ดังกล่าวเช่นงู ทำให้การรับรู้โลกและการให้คุณค่าที่เชื่อมโยงกับการรับรู้ มีความแตกต่างกัน ปัญหาที่สำคัญคือ มนุษย์มักนำคุณค่าที่อิงกับความแตกต่างทางญาณวิทยาดังกล่าว ไปตัดสินสรรพชีวิตอื่น เช่น พฤติกรรมของสัตว์อย่างสุนัขหรือแมวที่มักใช้เท้าหน้ากวักสัมผัสเรา ขณะที่เรากำลังนั่งพักอยู่ และเราก็มักสรุปไปว่า สุนัขหรือแมวตัวนั้นกำลังขออาหารเรากิน ข้อสรุปดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่

มนุษย์ใช้การรับรู้ทางผัสสะผ่านการมองเห็น การเข้าใจที่ผ่านประสบการณ์ของมนุษย์เองมาเป็นกรอบในการตัดสินพฤติกรรมของสุนัขหรือแมวตัวนั้น ทั้งๆที่มันอาจจะแค่เข้ามาทักทายเราหรืออยากเล่นกับเรา เป็นต้น

จงจื่อตั้งใจที่จะให้มนุษย์หลุดออกจากเกณฑ์การตัดสินคุณค่าที่มนุษย์เองใช้เป็นหลักตัดสินสิ่งมีชีวิตอื่น และชักจูงให้มนุษย์มองเห็นคุณค่าของเกณฑ์สิ่งมีชีวิตอื่นอย่างเท่าเทียมกัน แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขของชีวิตแต่ละชีวิต กล่าวคือ มนุษย์อยู่ในฐานะเดียวกับสรรพชีวิตอื่น และเกณฑ์ที่มนุษย์ตั้งขึ้นก็สัมพันธ์ตามสภาพชีวิตของมนุษย์เช่นกัน เมื่อมนุษย์มีใช้ศูนย์กลางความหมายของโลกทั้งหมด เกณฑ์ต่างๆของมนุษย์ก็ได้มีคุณค่าไปกว่าเกณฑ์ของสัตว์ตัวเล็กอย่างนกกระจาบน้อยหรือจิ้งจกจิ้งในแง่ญาณวิทยา อาจกล่าวได้ว่า มนุษย์ไม่สามารถรู้ได้ว่า อะไรคือความถูกต้อง ดีงาม และใช้เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสินสรรพสิ่ง หรือแม้แต่มนุษย์ด้วยกันเอง เมื่อมนุษย์ถูกถอดถอนความคิดที่ตนเองเป็นศูนย์กลาง การกำหนดความหมาย หรือคุณค่าแก่โลกแล้ว สรรพสิ่งย่อมมีคุณค่าเท่าเทียมกันภายใต้ความแตกต่างอันหลากหลายของสรรพสิ่งบนโลก ซึ่งสรรพสิ่งเหล่านั้นต่างอยู่ในเงื่อนไขแห่งชีวิตของตนเอง นัยหนึ่งจึงแสดงให้เห็นว่า จงจื่อใช้อารมณ์ขันที่มุ่งการเคารพสรรพชีวิตอื่น และมุ่งให้เกิดการเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมระหว่างมนุษย์ สรรพสิ่งรอบข้าง และโลกอย่างสัมพันธ์กัน ยิ่งไปกว่านั้น จงจื่อยังมองเห็นถึงปัญหาของการใช้เกณฑ์ความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการตัดสินความถูก/ผิดของสรรพสัตว์อื่น และการมองข้ามความสามารถของสรรพชีวิตเหล่านั้น อันเนื่องมาจากมนุษย์ใช้เพียงประสบการณ์เชิงผัสสะของตนเองเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในแง่ของญาณวิทยา จงจื่อก็ถูกมองว่าเป็นผู้หนึ่งที่ยังคงติดอยู่กับกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งประเด็นนี้ ไอแวนโฮ (Philip J. Ivanhoe)⁶⁸ ได้โต้แย้งว่า การที่จงจื่อสงสัยใคร่รู้กับสิ่งต่างๆ (Skepticism) ไม่ได้หมายความว่า สิ่งเหล่านั้นจะไม่มีอยู่จริง โดยเฉพาะความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสหรือการรับรู้ทางอารมณ์ความรู้สึก (senses) ที่ส่งผลให้ตัวมนุษย์เองเกิดความเชื่อว่าสิ่งนั้นมีอยู่จริง/เกิดขึ้นจริง (facts) บนโลกใบนี้ คือไม่ว่าอย่างไร เราก็ไม่สามารถปฏิเสธความเป็นมนุษย์ของเราที่สามารถรับรู้สิ่งต่างๆได้ทางประสาทสัมผัส หรือ senses ของมนุษย์

⁶⁸ Philip J. Ivanhoe, "Zhuangzi on Skepticism, Skill, and the Ineffable Dao," *Journal of the American Academy of Religion* Winter 1993, no. 4 (61). pp. 639-654.

นอกเสียจากว่าสิ่งที่รับรู้มันอยู่นอกเหนือขอบเขตการรับรู้ของมนุษย์ เช่น กรณีของค้างคาว เนื่องจากค้างคาวมีลักษณะทางกายภาพหรือมีอวัยวะที่สามารถรับคลื่นเสียงความถี่สูงได้ ค้างคาวจึงสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ในระยะไกลและใช้ความสามารถดังกล่าวในการหาอาหารและล่าเหยื่อ ในขณะที่มนุษย์ไม่มีอวัยวะทางการรับรู้ดังกล่าวจึงไม่สามารถมองเห็นได้ในระยะไกลเหมือนเช่นค้างคาว เป็นต้น ในประเด็นนี้ หากจงใจเป็น Anthropocentrism ในแง่ของญาณวิทยาตามที่ไอแวนอ็อกกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า เราสามารถเข้าใจอารมณ์ขันได้ในฐานะที่เป็นกลวิธีสำคัญ เพื่อปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพในเชิงจินตนาการ คือช่วยให้มนุษย์เปิดโลกทัศน์ หรือเห็นมุมมองความคิดอื่นๆ ที่อาจเป็นไปได้ และร่วมท่องไปกับความคิดใหม่ๆ เหล่านั้น แม้ว่ามนุษย์จะไม่สามารถเป็นอิสระจากกรอบคิด หรือการมองโลกแบบมนุษย์ได้อย่างแท้จริงก็ตาม อาทิเช่น *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 ซึ่งเป็นตอนที่สัตว์ตัวน้อยอย่างจ๊กจั้นและนกเขาต่างพากันหัวเราะถึงการออกเดินทางของนกเฟิงพลางคุยจ้อว่า

“เมื่อรวบรวมกำลังโฉบบินขึ้น ก็ไปได้ไกลเพียงเกาะกิ่งต้นอีวีและต้นฝาง บางครั้งโฉบบินไปได้เพียงขึ้นค่อนทางก็โรยแรง ร่วงหล่นสู่พื้น และจะโฉบบินไปไกลถึงเก้าหมื่นลี้จนถึงแดนใต้ เพื่อสิ่งใด”

หากท่านเดินทางสู่ป่าเขียวชอุ่มใกล้หมู่บ้าน เพียงเตรียมอาหารสามมื้อนำติดไปด้วยก็สามารถเดินทางกลับมาถึงบ้านโดยที่กระเพาะยังอึดม่น้ำ หากเดินทางไกลร้อยลี้ ก็ต้องเตรียมอาหารเพิ่มในคืนก่อนออกเดินทาง และหากต้องเดินไกลถึงพันลี้ ก็ต้องลงมือเตรียมเสบียงกรังล่วงหน้าถึงสามเดือน เจ้าสัตว์น้อยสองตัวจะมีปัญหาเข้าใจสิ่งนี้ได้อย่างไร ‘ความรู้ันน้อยนิด’ ไม่อาจบรรลุถึง ‘ความรู้อันยิ่งใหญ่’ ‘ชีวิตอันแสนสั้น’ ไม่อาจเข้าถึง ‘ชีวิตที่ยืนยาว’⁶⁹

หากมองจากทฤษฎีอารมณ์ขันแบบ Superiority theory แล้ว ท่าทีของจ๊กจั้นและนกเขาที่หัวเราะเย้ยหยันนกเฟิง สะท้อนการมองตนเองว่าเหนือกว่า โดยใช้กรอบความคิดอันคับแคบของตนเองตัดสินผู้อื่น จ๊กจั้นและนกเขาเอาธรรมชาติและมาตรฐานชีวิตของตนเองที่แสนจะสั้น ตัวน้อยไร้เรี่ยวแรงโฉบบินเป็นเกณฑ์ไปตัดสินนกยักษ์ว่าเป็นไปไม่ได้ที่จะบินไปไกลขนาดนั้น โดยหารู้ไม่ว่าโลกทัศน์ของตนเองต่างหากที่คับแคบ กล่าวคือ แทนที่สัตว์ตัวน้อยทั้งสองจะใช้มาตรฐานชีวิตของนกเฟิงที่ตัวใหญ่มีมา มีชีวิตยืนยาวมาตัดสินการกระทำของนกเฟิง แต่จ๊กจั้นกับนกเขากลับใช้มาตรฐานของตนเองเป็นเกณฑ์ตัดสินนกเฟิงว่าไม่มีทางบินไปไกลถึงแดนใต้ได้ ทั้งที่นกเฟิงอาจมีเรี่ยวแรงมากพอจะไปไกลถึงแดนใต้ อาจกล่าวได้ว่า สัตว์ตัวน้อยทั้งสองมองเกณฑ์การตัดสินของตนเองถูกต้องเหมาะสม

⁶⁹ สุรติ ปรีชาธรรม, *จวงจื่อฉบับสมบูรณ์*: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 96.

กว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งแท้จริงแล้วไม่มีเกณฑ์การตัดสินใดหรือของใครถูกหรือผิด หากธรรมชาติของแต่ละชีวิต แต่ละสรรพสิ่งล้วนมีความแตกต่างกันไป และมีขีดจำกัด ดังนั้น เราจึงไม่สามารถนำเกณฑ์หนึ่งไปตัดสินอีกเกณฑ์หนึ่งได้ เพื่อให้สรรพชีวิตได้รู้จักการเรียนรู้รอบความคิดอื่น และไม่ติดอยู่กับโลกทัศน์อันคับแคบของตนเอง จวงจื่อจึงได้เสนอหนทางการหลุดพ้นดังกล่าวด้วยการถอดถอนความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในกรณีนี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อได้ใช้อารมณ์ขันที่มุ่งคลายความยึดมั่นในเกณฑ์การตัดสินของตนเอง โดยเข้าไปเล่นกับการยึดมั่นในความรู้อันคับแคบของจักจั่นและนกเขาที่ใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลางในการตัดสินผู้อื่น ใช้ความสามารถที่ตนเองมีอยู่เพียงน้อยนิดไปวัดค่าความสามารถอันยิ่งใหญ่ของสัตว์ขนาดมหึมาอย่างนกเหิง ผ่านการหัวเราะ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นถึงความน่าขันของสัตว์ทั้งสองที่ต่างหลงตัวเองและเชื่อมั่นในความรู้ของตน โดยหารู้ไม่ว่าตนเองมีโลกทัศน์ที่แสนจะคับแคบ นอกจากนี้ ยังเห็นได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันซ้อนกันสองชั้น คือ ไม่เพียงแต่จวงจื่อจะเข้าไปเล่นกับความยึดมั่นในความรู้อันคับแคบของจักจั่นและนกเขา จวงจื่อยังเข้าไปเล่นกับการหัวเราะของสัตว์ตัวน้อยทั้งสองที่แสดงออกมาว่า การขบขันผู้อื่นด้วยโลกทัศน์ที่คับแคบต่างหากที่น่าขบขัน ซึ่งในกรณีนี้ จะเห็นได้ว่า เป็นความน่าขบขันที่เกิดขึ้นในมุมมองของผู้มีอิสระแล้ว คือไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ของตนเองเพียงฝ่ายเดียว หรือความรู้ใดความรู้หนึ่ง และไม่นำความรู้ที่ตนเองเชื่อมั่นเหล่านั้นไปตัดสินผู้อื่น

วิธีการหนึ่งที่จวงจื่อใช้ถอดถอนแนวคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางก็คือ การใช้วิธีการแบบ Skeptic หรือ การตั้งคำถามกับเกณฑ์มาตรฐานชีวิตที่มนุษย์ตั้งขึ้น เพื่อให้พวกเขาให้ถูกคิดถึงสิ่งที่จวงจื่อกำลังเสนอ ตัวอย่างเช่น **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 2 ตอน เนี่ยเขยียสนทนากับหวังหนิงถึง “ความถูกต้องเหมาะสม” ความว่า

เนี่ยเขยียถามหวังหนิงว่า “อะไรคือสิ่งที่ทุกสิ่งถือว่าถูกต้องเหมาะสม?”

“ข้าจะล่วงรู้ได้อย่างไร” หวังหนิงตอบ

“ข้าจะรู้ได้อย่างไร”

“เช่นนั้นแล้ว สิ่งต่างๆก็ไม่ว่างอะไรเลยอย่างนั้นหรือ?”

“ข้าจะรู้ได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม เมื่อข้าพยายามกล่าวถึงอะไรบางอย่าง ข้าจะรู้ได้อย่างไรว่า เมื่อข้าพูดว่า ข้าจะรู้ได้อย่างไร กลับเป็นว่าข้าไม่ได้รู้จักมันอย่างแท้จริง หรือข้าจะรู้ได้อย่างไรว่า

เมื่อข้าพุดว่าข้าไม่รู้อะไรบางอย่าง แต่ที่จริงแล้วข้ากลับรู้จักมัน ข้าขอถามเจ้า เมื่อคนนอนอยู่ในสถานที่ที่ขึ้นและ กระทั่งหลังเจ็บปวด ร่างกายอ่อนเปลี้ยอ่อนแรง แต่ปลาหมูจะเป็นเหยียงนี้ด้วยหรือ? หากคนไปอยู่บนต้นไม้ ก็กลัวตัวลั่นงันงก แต่ฝูงลิงค่างจะเป็นเหยียงนี้หรือ? สัตว์ทั้งสามนี้ใครคือผู้รู้จัก เลือกสถานที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม? คนกินเนื้อสัตว์นานาชนิด กวางกินหญ้า ตะขาบโปรดปรานเนื้อ งู นกเค้าแมวและเหยี่ยวต่างชอบรสชาติหนู สัตว์โลกทั้งสี่นี้ใครคือผู้รู้ว่าอาหารควรมีรสชาติเหยียงไร? ลิงยอมเข้าพวกกับฝูงลิง กวางโลดแล่นไปกับฝูงกวาง ปลายอมแหวกว่ายกับฝูงปลา

“มนุษย์ต่างยกย่องเหมาเฉียงและลี้ว้างามเลิศ แต่เมื่อฝูงปลาเห็นอาจต้องดำน้ำหนีลงสู่ท้องทะเล หากพวกนกเห็นก็ต้องบินหนีหายไป และหากกวางเห็นก็ต้องแตกตื่นเตลิดหนี สัตว์ทั้งสี่เหล่านี้ใครคือผู้รู้มาตรฐานของโลก? ตามความเห็นของข้า (หวังหนี)หลักแห่งมนุษยธรรมและความถูกต้องดีงาม และมาตรฐานความถูกต้องและความผิด ล้วนแล้วยุ่งเหยิงสับสน ข้าจะรู้สิ่งใดเกี่ยวกับการแบ่งแยกเหล่านี้”

เนี่ยเขียวก้าวว่า “หากท่านไม่รู้ว่ามีสิ่งใดเป็นคุณหรือโทษ ดังนั้นมนุษย์ที่แท้ก็ย่อมไม่รู้สิ่งใดด้วยหรือ?”

หวังหนีตอบว่า “มนุษย์ที่แท้เหมือนเทพเทวดา แม้ไฟเผาก็ไม่มอดไหม้ ลำน้ำใหญ่เยือกเย็นก็ไม่เห็นหนาวมีฟ้าผ่า มรสุมกระหน่ำก็ไม่อาจเป็นอันตรายได้ มนุษย์เหยียงนี้ชี้เมฆหมอกเอนกายบนตะวันจันทร์รา ท่องเที่ยวไปทั้งสี่ทิศ ชีวิตและความตายก็ไม่อาจกระทบกระเทือนจิตใจได้ นับประสาอะไรกับเรื่องคุณโทษ”⁷⁰

หากสังเกตจากบทสนทนาทั้งสอง จะเห็นได้ว่า มีการตั้งคำถามกันไปมาตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นตอนเริ่มต้นของการสนทนาที่เนี่ยเขียวกถามหวังหนีว่า “อะไรคือสิ่งที่คุณคิดว่าถูกต้องเหมาะสม?” และหวังหนีก็ตอบว่า “ข้าจะล่วงรู้ได้อย่างไร?” จนถึงตอนสุดท้ายที่เนี่ยเขียวก้าวว่า “หากท่านไม่รู้ว่ามีสิ่งใดเป็นคุณหรือโทษ ดังนั้นมนุษย์ที่แท้ก็ย่อมไม่รู้สิ่งใดด้วยหรือ?” การตั้งคำถามตอบโต้กันไปมา นอกจากจะทำให้คู่สนทนา (ระหว่างเนี่ยเขียวกสนทนากับหวังหนี) ได้ถูกคิดถึงประเด็นที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องการจะนำเสนอ อันเป็นการเปิดกว้างไปสู่แนวความคิดอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากความคิดของตนเองเท่านั้นแล้ว การตั้งข้อสงสัยยังทำให้ให้มนุษย์/ผู้อ่านเกิดความไม่มั่นใจในสิ่งที่มนุษย์ใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินสรรพสิ่งอื่น อาจกล่าวได้ว่า จวงจื่อใช้การตั้งคำถามแบบ Sceptic เป็นใบเบิกทางในการเข้าไปเล่นกับความมั่นใจในความรู้ของมนุษย์ที่มีอยู่ด้วยการชี้ให้เห็นถึงขีดจำกัดความสามารถ

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117-119.

ของมนุษย์ กล่าวคือ จวงจื่อต้องการจะบอกว่า มนุษย์รู้ได้อย่างไรว่า บรรดาสัตว์อย่างปลาหมูนั้นไม่มีความสุข รู้สึกเจ็บปวดเมื่อยหลัง เมื่อนอนเล่นอยู่ในโคลนชื้นแฉะ? ลิงจะรู้สึกกลัวจนตัวสั่น เมื่ออยู่บนต้นไม้? หรือสัตว์ต่างๆ ควรจะชื่นชอบอาหารรสชาติอย่างไร? แบบไหน? ในเมื่อสรรพชีวิตล้วนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไป คำถามเหล่านี้ล้วนนอกเหนือขีดจำกัดความสามารถของมนุษย์ทั้งสิ้น การที่มนุษย์สามารถตัดสินความถูกต้อง/ผิด ความเหมาะสม/ไม่เหมาะสม ความอร่อย/ไม่อร่อย ความงาม/ไม่งาม หรือตัดสินคุณค่าต่างๆ ที่มีต่อสรรพชีวิตได้นั้น เพราะพวกเขามั่นใจในการใช้กรอบความรู้ หรือขอบเขตชีวิตของตนเองมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินสิ่งต่างๆ ดังนั้น เพื่อเป็นการคลายความเชื่อมั่นในตัวเองของมนุษย์ จวงจื่อจึงใช้การตั้งคำถามแบบ Skeptic ดังกล่าว และเข้าไปเล่นกับความเชื่อมั่นนั้นอย่างสนุกสนาน ผ่านการเล่าเรื่องที่เต็มไปด้วยวรรณศิลป์ คือ มีทั้งการตั้งคำถามกันไปมาระหว่างเนี่ยเซวียกับหวังหนี เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความสับสนงุนงงและเพลิดเพลิดไปในคราเดียวกัน มีการอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบถึงสิ่งที่สัตว์แต่ละชนิดชื่นชอบ/ถนัดด้วยการบรรยายให้เห็นถึงอากัปภิกิริยาหรือการแสดงท่าทางต่างๆ ของสรรพสัตว์ เพื่อแสดงถึงความแตกต่างอันหลากหลายของแต่ละวิถีชีวิต และปลดปล่อยมนุษย์หลุดออกจากความรู้เดิมๆ ที่ตนเคยมั่นใจมาโดยตลอด การสร้างความไม่แน่ใจยังทำให้มนุษย์/ผู้อ่านเกิดความสงสัยจนพวกเขาต้องนำกลับไปคิดหรือไตร่ตรองถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในที่นี้ ไม่ได้หมายความว่าจวงจื่อต้องการให้มนุษย์ยึดติดหรือเชื่อในแนวคิดทางปรัชญาที่จวงจื่อเสนอ เพียงแต่ต้องการให้มนุษย์รู้จักเข้าไปเล่นหรือท่องเที่ยวไปกับกรอบความรู้อื่น ไม่ติดกับความรู้ใดความรู้หนึ่งหรือเกณฑ์ตัดสินใดตัดสินหนึ่ง นัยนี้เองที่จะเห็นได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันเพื่อมุ่งให้มนุษย์รู้จักเคารพสรรพชีวิตอื่นด้วย โดยมุ่งให้มนุษย์เปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมระหว่างตนเองกับกรอบความรู้อื่นๆ

การชี้ให้เห็นถึงเหตุปัจจัยอื่นที่ทำให้สรรพชีวิต (อาจรวมไปถึงมนุษย์หรือบุคคลอื่นด้วย) มีลักษณะหรือท่าที/วิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากมนุษย์ เพื่อให้เห็นว่า แท้จริงแล้ว ไม่มีกฎเกณฑ์แห่งชีวิตใดสามารถตัดสินอีกชีวิตหนึ่งได้นั้น เป็นวิธีการอีกอย่างหนึ่งของจวงจื่อที่ใช้ในการปลดแอกมนุษย์ออกจากเกณฑ์การตัดสินที่ตนเองคิดว่าดี คิดว่าเหมาะสม ดังที่จวงจื่อได้ยกตัวอย่างบุคคลที่ใช้เกณฑ์การตัดสินชีวิตที่เกิดขึ้นจากการรับรู้/ประสบการณ์ทางผัสสะของตนเองมาตัดสินผู้อื่นไว้ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 20 ซึ่งเป็นตอนที่จวงจื่อสวมเสื้อผ้าเนื้อหยาบ ปะซุน รองเท้าเชือกปานผูกมัด ไปเยี่ยมหาเว่ยหวัง แต่เว่ยหวังกลับอุทานขึ้นว่า ‘ชีวิตท่านดูเศร้าร้ายหนักยิ่งนัก!’ หลังจากนั้น จวงจื่อจึงได้ยกตัวอย่างของลิงให้เว่ยหวังฟัง ลิงสามารถห้อยโหนโจนทะยานบนต้นไม้สูงใหญ่ได้อย่างคล่องแคล่ว แต่เมื่ออยู่บนต้นไม้

พุ่มเล็กมันกลับโดนหนามตำ ไม่สามารถห้อยโหนตัวเองได้สะดวก การที่ลิงเป็นเช่นนี้ ไม่ใช่ความผิดของลิงอันเกิดจากการสูญเสียความยืดหยุ่นของร่างกาย แต่เป็นเพราะสภาพแวดล้อมที่ลิงอยู่นั้นไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของมัน เราจึงไม่สามารถตัดสินสภาพของลิงเพียงเพราะเชื่อในสิ่งที่เห็น เช่นเดียวกับการที่เว่ยหวังเห็นสภาพจวงจื่อที่ใส่เสื้อผ้าชาดวัน และตัดสินไปว่าชีวิตจวงจื่อช่างน่ารังเกียจ⁷¹

จากท่าทีของจวงจื่อในดัวบทข้างต้น คำกล่าวที่ว่า “ท่านไม่เคยสังเกตฝูงลิงหรือ?” ดูเหมือนจะเป็นท่าทีเสียดสีเว่ยหวังผู้ยังคงติดอยู่กับกรอบคิดแบบ Anthropocentrism จวงจื่อจึงพยายามชี้ให้เว่ยหวังเห็นถึงปัญหาที่มาจากการยึดติดกับการคิดแยกแยะของมนุษย์ออกจากสิ่งอื่น ขณะเดียวกันจวงจื่อก็ทำให้เห็นถึงข้อจำกัดของการคิดแยกแยะดังกล่าว เพื่อที่จะก้าวข้ามและเป็นอิสระจากกรอบคิดอันคับแคบของตนเอง ผ่านการใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับเกณฑ์การตัดสินที่มนุษย์มั่นใจ และนำมาตัดสินผู้อื่น ในที่นี้ก็คือ ความมั่นใจในระบบผัสสะของตนเองผ่านประสาทสัมผัสอย่างการมองเห็น ซึ่งมนุษย์มักเชื่อมั่นกับการรับรู้ดังกล่าวเสมอ แทนที่จวงจื่อจะอธิบายถึงข้อเสียของการมั่นใจในเกณฑ์ดังกล่าวของมนุษย์แก่เว่ยหวังโดยตรง จวงจื่อกลับเล่าเรื่องผ่านวิถีชีวิตหรือธรรมชาติของลิงที่โลดโผนโจนทะยานให้แก่เว่ยหวังฟัง ด้วยการชี้ให้เห็นถึงเหตุปัจจัยอื่นที่อาจเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับชีวิตของสรรพสิ่งที่เรากำลังตัดสินอยู่ ในกรณีของลิงก็คือสถานที่ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตที่ลิงชื่นชอบ แต่มนุษย์กลับใช้สิ่งที่ตนเองเห็นหรือกรอบคิดของตนเองไปตัดสินพฤติกรรมของลิง อาจกล่าวได้ว่า ไม่เพียงจวงจื่อจะใช้อารมณ์ขันเพื่อคลายความยึดมั่นในหลักเกณฑ์การตัดสินของมนุษย์เอง จวงจื่อยังมุ่งให้มนุษย์ได้รู้จักเปิดกว้างไปกับแนวความคิดอื่นๆ เพื่อที่จะสามารถท่องไปบนโลกใบนี้ได้ อย่างปกติสุข การเล่าเรื่องดังกล่าวของจวงจื่อ นัยหนึ่งก็เพื่อให้เว่ยหวังได้หลุดออกจากกรอบความคิดที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางและความมั่นใจในผัสสะการมองเห็นของตนเอง รวมไปถึงต้องการให้เว่ยหวังได้ร่วมท่องไปกับกรอบความคิดอื่นๆ ที่อาจสัมพันธ์กัน และอาจเป็นสาเหตุให้เรามองความจริงผิดไป นอกจากนี้ การเล่าเรื่องของจวงจื่อยังมุ่งให้เว่ยหวังรู้จักการเคารพชีวิตผู้อื่น และร่วมเล่น/เข้าใจไปกับเหตุปัจจัยหรือเกณฑ์ตัดสินอื่นๆ และคลายความยึดมั่นในความหมายของการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์ ซึ่งมักหนีไม่พ้นเรื่องความร่ำรวยเงินทอง อันเป็นความสุขภายนอก หาใช่ความสุขภายในอย่างที่จวงจื่อปรารถนา หรือความสุขในแบบปราชญ์เฒ่า

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 343.

การยึดมั่นในความหมายหรือการนิยามชีวิตที่ดีตามที่คณะของเว่ยหวังเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ใช้นิยาม “การมีชีวิตที่ดีในแบบมนุษย์” ตามที่ตนเองเป็นผู้กำหนด เพื่อไปถึงเป้าหมายของการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ และใช้กรอบนิยามนั้นมาเป็นข้อกำหนด บีบบังคับให้ตนเองต้องมีชีวิตอยู่บนความสุขภายนอกที่ร่ำรวยเงินทอง ทั้งยังนำเกณฑ์ตัดสินดังกล่าวไปตัดสินผู้อื่น ดังนั้น เพื่อปลดปล่อยให้เว่ยหวังเข้าใจความจริงของโลกและชีวิตที่ไม่ควรยึดติดอยู่กับความคิดของตนเองเป็นสำคัญ จวงจื่อจึงได้เข้าไปเล่นกับการยึดมั่นในนิยามการมีชีวิตที่ดีของเว่ยหวัง โดยการชี้ให้เห็นว่า ชีวิตที่ดีมีอาจยืนยันได้ด้วยการนิยามความหมายในแบบมนุษย์ เพราะมีเพียงแต่ละชีวิตจะมีความแตกต่างกันแล้วความสุขดังกล่าวก็แปรผันไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับแต่ละบุคคล แต่ละชีวิตด้วย เช่นความสุขของลิงในการได้ปีนป่าย โลกโผนบนต้นไม้ ความสุขของจวงจื่อในการได้ท่องเที่ยวในโลกกว้าง มีใช้ร่ำรวยเงินทอง มีเสื้อผ้าสวยหรูใส่ตามที่เว่ยหวังเข้าใจ จวงจื่อจึงพยายามใช้อารมณ์ขันเชิงเสียดสีเย้ยหยันเว่ยหวังเพื่อให้เขาหลุดพ้นจากนิยามดังกล่าว ในกรณีนี้ แคททริน พรอเซก็ได้อ้างไว้เช่นกันว่าอารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ*สามารถช่วยปลดปล่อยมนุษย์ออกจากข้อผูกมัดทางภาษาที่คอยนิยามสรรพสิ่งต่างๆ รวมไปถึงการนิยามความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบด้วย ซึ่งการนิยามดังกล่าวเป็นต้นเหตุสำคัญที่ทำให้มนุษย์ต้องใช้ชีวิตที่ติดอยู่กับกฎเกณฑ์บางอย่างเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายนั้น เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ที่ตนเองกำหนดไว้ หรือหลุดจากแนวความคิดแบบ Anthropocentrism ที่ทำให้เราไม่สามารถใช้ชีวิตที่หลากหลายได้อย่างอิสระ จวงจื่อจึงใช้การหัวเราะและอารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการอธิบายโลกที่อยู่บนพื้นฐานการแปรเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ผ่านการเล่นคำ (wordplay) และการเล่าเรื่องที่พิสดาร (fantastic events) เช่น การเล่าเรื่องปลาคุนที่กลายเป็นนกเฟิงที่มีเป้าหมายเพื่อท่องเที่ยวไปในแดนใต้และโฉบบินไปอย่างอิสระ (flying away) หรือการเล่าเรื่องที่ผ่านบทสนทนาพูดคุยของสัตว์ต่างๆ พรอเซมองว่า จวงจื่อใช้กลวิธีเช่นนี้เพื่อต้องการที่จะให้เนื้อหาในปรัชญาจวงจื่อหนีพ้นไปจากเนื้อหาในแบบปรัชญาขงจื่อที่ให้ความสำคัญกับภาษามากจนเกินไป และมักมองว่าภาษาเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มองตนเองเหนือกว่าสรรพสิ่ง⁷² ในประเด็นนี้ ผู้วิจัยมองว่า ไม่เพียงจวงจื่อจะเล่นคำอย่างที่พรอเซกล่าว จวงจื่อยังเล่นกับจินตนาการของผู้อ่านด้วย เพราะนอกจากผู้อ่านจะได้สัมผัสกับคำ (ภาษา) หรือการเล่าเรื่องที่พิสดารแล้ว จินตนาการของมนุษย์ที่เกิดขึ้นหลังจากการรับรู้ดังกล่าวก็สำคัญไม่น้อยที่จะทำให้อารมณ์ขันใน*คัมภีร์จวงจื่อ*สามารถช่วย

⁷² Froese, "Humour as the Playful Sidekick to Language in the Zhuangzi." pp. 138-139.

ปลดปล่อยมนุษย์จากกรอบความคิดที่มีตนเองเป็นศูนย์กลาง และเข้าถึงเนื้อหาทางปรัชญาของจวงจื่อที่แท้จริง

ประการที่สอง มุมมองด้านจริยศาสตร์ สำหรับจวงจื่อ คือ การมีอิสรภาพ ในที่นี้หมายถึง การเป็นอิสระจากกรอบความคิดมาตรฐานที่มนุษย์ใช้แยกแยะโลกของตนเองออกจากธรรมชาติและจักรวาล จวงจื่อเห็นว่า พื้นฐานของปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสังคมนั้นมาจากการที่มนุษย์ยังคงยึดติดอยู่กับเกณฑ์มาตรฐานของการแยกแยะคุณค่าที่ใช้ตนเองเป็นศูนย์กลาง เชื่อมมั่นในเกณฑ์มาตรฐานของตนเอง และยังเห็นว่าเกณฑ์ของตนเองดีที่สุดกว่าเกณฑ์อื่นทั้งปวง ส่งผลให้มนุษย์เองที่ขาดอิสรภาพทางความคิดและไม่สามารถใช้ชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติได้ ดังนั้น เพื่อให้มนุษย์มีอิสรภาพและสามารถใช้ชีวิตได้อย่างกลมกลืนและสัมพันธ์กับโลก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปลดปล่อยให้มนุษย์เป็นอิสระจากข้อผูกมัดหรือพันธนาการเหล่านั้นที่มนุษย์เองเป็นผู้สร้างขึ้นและยึดติดเอาไว้เสียก่อน เพราะเมื่อใดที่พวกเขาเป็นอิสระ ไม่ถูกพันธนาการจากกรอบความคิดเดิมหรือกรอบความคิดใดความคิดหนึ่ง มนุษย์ย่อมสามารถเล่นหรือท่องไปกับกรอบความคิดอื่นๆ ได้ จวงจื่อจึงได้เสนอการถอดถอนความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางขึ้น โดยใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการถอดถอนมาตรฐานแห่งชีวิตที่มนุษย์ใช้แยกแยะโลกของตนเอง กล่าวคือ โดยทั่วไปมนุษย์มักมีแบบแผนหรือเกณฑ์การตัดสินชีวิตที่ดี ชีวิตที่มีความสุขจากมุมมองการใช้ชีวิตของตนเอง และนำเกณฑ์ตัดสินดังกล่าว มาวัดคุณค่าความเป็นอยู่ของผู้อื่นด้วย ดังนั้น สิ่งมีชีวิตบางรายในมุมมองของมนุษย์จึงดูเหมือนเป็นชีวิตที่ไม่มีความสุข ไม่ใช่ชีวิตที่ดีตามความหมายของมนุษย์ ซึ่งจวงจื่อมองว่าเกณฑ์การตัดสินแบบนี้เองที่ทำให้มนุษย์ขาดอิสรภาพ คือ ไม่เปิดรับและร่วมเล่นไปกับเกณฑ์การตัดสินหรือมุมมองโลกทัศน์ของสรรพชีวิตอื่น แทนที่จวงจื่อจะใช้การโต้แย้งที่แสดงการอ้างเหตุผลแข่งกับผู้อื่น แต่กลับใช้ข้อโต้แย้งที่แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของเกณฑ์ต่างๆ ผ่านการเล่าเรื่องที่นำขบขัน อาทิเช่น **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 20 ตอนจวงจื่อเดินเล่นในสวนเตียวหลิง ความว่า

“จวงจื่อเห็นนกประหลาดตัวหนึ่งบินมาจากทิศใต้ ปีกของมันใหญ่ถึงเจ็ดเชียว และมีนัยน์ตาใหญ่ถึงหนึ่งนิ้ว มันบินเฉียวศีรษะของจวงจื่อ และลงเกาะในหมู่ต้นเกาลัด “นั่นนกะอะไรกัน!” จวงจื่ออุทาน ปีกของมันออกใหญ่โต แต่บินได้สูงแค่นี้ ตาก็ใหญ่แต่มองไม่เห็น จวงจื่อรวบเสื้อผ้าให้กระชับ และก้าวออกไปขึ้นสายหน้าไม้ ตั้งท่าเล็งไปที่เหยื่อหมายยิง ขณะนั้นเอง เขาก็เห็นจ๊กจั่นกำลังเพลิดเพลินอยู่ใต้เงาไม้ ลืมทุกอย่างรอบตัว ด้านหลังของมันมีตึกแตงตัวหนึ่ง กำลังคืบคลานมา เหยียดงำขาหน้าเตรียมตะครุบจ๊กจั่น โดยที่มันเองก็หลงลืมตัวเองสิ้น ขณะที่กำลังจ้องเหยื่อ

ส่วนนกประหลาดก็แอบมาข้างหลัง ตั้งท่าพร้อมตะครุบตักแแตน จนลืมหันกลับหันไปเช่นกัน ขณะที่กำลังจับจ้องมุ่งหวัง จวงจื่อลั่นสะท้านต่อสิ่งที่ได้เห็นนี้ “อา ! สิ่งต่างๆไม่มีอะไรเลย นอกจากการทำลายล้างซึ่งกันและกัน!” เขาโยนหน้าไม้ทิ้ง หันหลังกลับ รีบเดินออกจากสวน แต่คนเฝ้าสวนวิ่งไล่มา พลองร้องตะโกนกล่าวหาว่า จวงจื่อขโมยล่าสัตว์

จวงจื่อกลับบ้าน นับจากนั้นเป็นเวลาสามเดือน เขาดูไม่มีความสุขเลย ลินเฉียนเอ๋ยถามขึ้นว่า “อาจารย์ เหตุใดช่วงนี้ท่านถึงดูไม่มีความสุข?”

จวงจื่อตอบว่า “ การยึดติดกับรูปร่างภายนอก ทำให้ข้าหลงลืมภายในตัวเอง การมัวจดจ้องน้ำที่ขุ่น ทำให้หลงผิดคิดไปว่า มันเป็นสระน้ำที่ใส ยิ่งไปกว่านี้ ข้ายังได้ยินอาจารย์ของข้ากล่าวว่า ‘เมื่อเข้าสู่ทางโลก ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของที่นี่’ ข้าไปยังสวนเดียวหลัง และลืมหันกลับที่แท้จริง นกประหลาดได้บินเฉี่ยวศีรษะข้าไปเกาะในหมู่ต้นเกาลัด และลืมหันกลับที่แท้จริง และคนเฝ้าสวนก็สร้างความอับอายแก่ข้าอย่างยิ่ง ด้วยเหตุว่า ข้าเป็นผู้บุกรุกล่าสัตว์ นี่คือนิสัยที่ทำให้ข้าไม่มีความสุข”⁷³

จากตัวบทข้างต้น จะเห็นได้ว่า แม้แต่ปราชญ์แต่อย่างจวงจื่อก็สามารถติดอยู่กับมาตรฐานเกณฑ์การตัดสินที่เขิตนเองเป็นศูนย์กลางได้เช่นกัน ซึ่งจากเหตุการณ์ในสวนเดียวหลัง ตัวจวงจื่อเองเป็นทั้งผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นในเวลาเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการที่จวงจื่อได้เข้าไปปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบกาย ทั้งสัตว์ต่างๆที่จวงจื่อเฝ้ามองอยู่ และเปลือยใช้เกณฑ์การตัดสินที่ติดอยู่กับรูปร่างภายนอกไปตัดสินพฤติกรรมของบรรดาสัตว์เหล่านั้นว่า ไม่มีอะไรเลย นอกจากต่างทำลายล้างซึ่งกันและกัน ในขณะที่จวงจื่อเองก็ถูกคนเฝ้าสวนกล่าวหาว่าเป็นคนมาขโมยล่าสัตว์ อันเนื่องจากคนเฝ้าสวนเห็นจวงจื่อถือหน้าไม้ จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับจวงจื่อทั้งในฐานะผู้เล่นและผู้ร่วมเล่นด้วยนั้น อาจกล่าวได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันเพื่อมุ่งคลายความยึดมั่นของมนุษย์ที่ไม่ว่าจะเข้าใจความจริงของโลกและสรรพสิ่งมากน้อยแค่ไหนยอมตกหลุมพรางของความยึดมั่นถ้อยมั่นในมุมมองความคิดของตนเอง ซึ่งจวงจื่อได้เข้าไปเล่นกับมุมมองหรือโลกทัศน์ (perspective) ดังกล่าวของมนุษย์ที่มีต่อสรรพชีวิตอื่นโดยชี้ให้เห็นว่า ไม่เพียงแต่เกณฑ์การตัดสินที่ตนเองใช้เป็นศูนย์กลางเท่านั้นที่ทำให้มนุษย์ขาดอิสรภาพ การติดอยู่กับมุมมองหรือโลกทัศน์ของตนเองก็เช่นกันที่สามารถผูกมัดมนุษย์ให้ไร้ซึ่งอิสรภาพ จวงจื่อได้พยายามเข้าไปเล่นกับโลกทัศน์ต่างๆ ของ “ผู้ล่า” “ผู้บุกรุก” และ “ผู้ถูกล่า” “ผู้ถูก

⁷³ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 346-347.

บุกรุก” กล่าวคือนอกจากจวงจื๊อจะเล่นกับการติดอยู่กับโลกทัศน์ของมนุษย์ในฐานะเป็นผู้ล่าแล้ว จวงจื๊อยังเล่นกับมุมมองของผู้ถูกล่าด้วยการให้ผู้ล่ากลายเป็นผู้ถูกล่า เช่น การให้ตั๊กแตนที่เป็นผู้ล่า กำลังจะจับจิ้งจกจิ้งกิ้งกลายเป็นผู้ถูกล่า เมื่อมีนกประหลาดกำลังจ้องมองอยู่ ในขณะที่นกประหลาด เป็นผู้ล่ากำลังจะจับกินตั๊กแตนก็กำลังกลายเป็นผู้ถูกล่า เมื่อครั้งจวงจื๊อเห็น หวังใช้หน้าไม้ยิงนกประหลาด เช่นเดียวกับที่จวงจื๊อต้องกลายเป็นผู้ถูกล่า เมื่อคนเฝ้าสวนมาเห็นและใช้ไม้ไล่ตี เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าโลกทัศน์ของผู้ล่าหรือผู้ถูกล่าก็ไม่สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินผู้อื่นได้ เนื่องจากผู้ล่าเองก็ยังสามารถกลายเป็นผู้ถูกล่าได้เลย เพราะต่างฝ่ายต่างใช้เกณฑ์ของตนเองตัดสินผู้อื่น

มนุษย์มักใช้วิธีการทางตรรกะที่อยู่บนพื้นฐานการรับรู้ของมนุษย์ในการอ้างเหตุผลสนับสนุนความคิดของตนเอง ซึ่งจวงจื๊อมองว่า วิธีการดังกล่าวอาจไม่เพียงพอต่อการเข้าใจเนื้อหาแนวคิดทางปรัชญาที่จวงจื๊อกำลังจะเสนอ ในแง่นี้ เราจะเห็นว่า จวงจื๊อเลือกใช้วิธีการทางวรรณคดีเพื่อแสดงแนวคิดทางปรัชญาของตนเองแทนการใช้วิธีการทางตรรกะ หากแต่มนุษย์ต้องใช้จินตนาการและปัญญาที่ตนเองมีอยู่ควบคู่กันไป ทั้งนี้เพื่อปลดปล่อยมนุษย์/ผู้อ่านออกจากกรอบความรู้เดิมๆที่ตนเองมั่นใจว่าสามารถใช้ตัดสินความถูก/ผิดของสรรพชีวิตอื่นได้ การที่จวงจื๊อไม่ใช้วิธีการทางตรรกะไม่ได้หมายความว่า จวงจื๊อเป็นพวกไร้เหตุผล (irrationalism) แต่เป็นนักปฏิเสธเหตุผล (anti-rationalism) มากกว่า เพราะจวงจื๊อไม่ได้ปฏิเสธการใช้เหตุผลโดยสิ้นเชิง เพียงแต่มองว่าวิธีการทางตรรกะเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะเข้าใจความจริงของโลกอันลึกซึ้งได้⁷⁴ จวงจื๊อไม่ได้เสนอให้เราละทิ้งการใช้ตรรกะในชีวิตประจำวัน เพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของกรอบวิธีคิดดังกล่าวและไม่ยึดติดกับมันจนนำไปใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินเกณฑ์อื่น ดังเช่น ใน*คัมภีร์จวงจื๊อ* บทที่ 17 ตอนจวงจื๊อสนทนากับฮู่จื๊อ ณ ริมแม่น้ำเหา⁷⁵ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่จวงจื๊อพยายามชี้ให้ฮู่จื๊อเห็นข้อจำกัดของการใช้ตรรกะของตนเองในการพิจารณา/ตัดสินชีวิตของปลาที่กำลังแหวกว่าย อยู่ในน้ำ โดยจวงจื๊อได้เข้าไปเล่นกับวิธีการทางตรรกะของฮู่จื๊อที่เขามั่นใจมาโดยตลอดว่าเป็นวิธีการที่สามารถหาคำตอบ/อธิบายความจริงบนโลกได้ จวงจื๊อใช้วิธีการการตั้งคำถามเพื่อให้ฮู่จื๊อได้หลุดออกจากแนวคิดทางตรรกะที่ตนเองยึดติดอยู่ และสามารถเล่นไปกับแนวคิดอื่นๆได้อย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้

⁷⁴ Graham, *Disputers of the Tao: Philosophical Argument in Ancient China*. p.30.

⁷⁵ สุรติ ปรัชชาธรรม, *จวงจื๊อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน*. หน้า 306-307.

จากการที่ทั้งจวงจื่อและฮู่จื่อได้มีการถกเถียง โต้แย้ง หรือตั้งคำถามไปมาด้วยกันตลอดเวลา อีกทั้งจวงจื่อยังอยากให้ฮู่จื่อได้ร่วมเล่นไปกับมุ่มมองชีวิตอื่นอย่างมุ่มมองชีวิตของปลาที่กำลังมีความสุข ขณะแหวกว่ายอยู่ในน้ำ นัยนี้อาจรวมไปถึงการเชื้อเชิญให้ฮู่จื่อร่วมเล่นไปกับมุ่มมองของจวงจื่อเองที่กำลังรื่นรมย์อยู่กับการได้เห็นปลาแหวกว่ายในน้ำอย่างมีความสุข อันเป็นการเปิดกว้างทางจินตนาการ เพื่อให้ฮู่จื่อได้ร่วมเล่นและหลอมรวมไปกับสรรพสิ่งรอบข้าง คือ รื่นรมย์ไปกับโลกที่มีมุ่มมองชีวิตต่างๆมากมายที่เราสามารถเข้าไปเล่นได้ เหมือนดังที่จวงจื่อเข้าไปเล่นกับมุ่มมองชีวิต/ความสุขของปลา เป็นต้น

อารมณ์ขันกับการล้อเล่นและเสียดสี ประชดประชันกฎเกณฑ์ ขนบจารีต คุณค่า หรือค่านิยมต่างๆ

ในบริบทปรัชญาจีนยุคคลาสสิก โดยเฉพาะปรัชญาขงจื่อมีพื้นฐานทางความคิดเชื่อว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์เป็นรากฐานแห่งการแสวงหาความรู้ทางปรัชญาภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์หรือปัจเจกบุคคลสามารถที่จะเรียนรู้และแสวงหาความจริงผ่านกระบวนการปลูกฝังทางวัฒนธรรมที่เรียกว่า ขนบจารีตหรือ *หลี่* ซึ่งเป็นกระบวนการความคิดที่เกิดขึ้นภายในโครงข่ายชุดความสัมพันธ์ทั้ง 5 กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่เพียงมนุษย์พึงมีศักยภาพเท่านั้น แต่พวกเขาพึงเป็นมนุษย์ที่สัมพันธ์กับผู้อื่น คือรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองตามสถานภาพที่กำหนดไว้ในระบบความสัมพันธ์นั้นๆ อย่างถูกต้อง เหมาะสม ภายใต้กรอบขนบจารีตที่สืบทอดกันมา สำหรับขงจื่อ การจะบรรลุถึงเป้าหมายโครงการทางปรัชญาอันหมายถึง การมีชุมชนมนุษย์ธรรมตามที่ตนเองได้ตั้งไว้ มนุษย์พึงอยู่ในกรอบของกระบวนการความคิดดังกล่าวอย่างเคร่งครัด จริงจัง ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเพียงแต่ขนบจารีตที่เกี่ยวข้องกับประเพณี พิธีกรรมเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงคุณค่า หรือค่านิยมบางอย่างที่มนุษย์ที่แท้พึงปฏิบัติ อันเป็นเครื่องแสดงการต่างตอบแทนอย่างหนึ่ง และขนบจารีตที่เกี่ยวข้องกับการเข้ารับราชการที่ถือเป็นหน้าที่สำคัญของการเป็นจวินจื่อ

ในขณะที่อีกฟากฝั่งของความคิดอย่างปรัชญาเต๋า โดยเฉพาะขงจื่อกลับมีเป้าหมายโครงการทางปรัชญาเพื่อปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพ เนื้อหาส่วนใหญ่ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* จึงมักกล่าวถึงมรรควิถีแห่งเต๋าในฐานะที่เป็นวิถีแห่งธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ เชื่อว่าสรรพสิ่งกำเนิดขึ้นและดำเนินไปในจักรวาลมองว่า การที่มนุษย์จะดำเนินชีวิตได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับเต๋านั้น มนุษย์ต้องเข้าใจความเป็น

จริงของวิถีธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกด้วย แต่ทั้งนี้ การเข้าถึงวิถีธรรมชาติและความสัมพันธ์ดังกล่าว ต้องเป็นไปอย่างไม่วิตติหรือปฏิเสธความคิดใดความคิดหนึ่งจึงจะเข้าถึงอิสรภาพอย่างแท้จริง ในที่นี้รวมไปถึงกฎเกณฑ์ ขนบธรรมเนียม จารีตต่างๆ ที่ขงจื้อให้ความสำคัญด้วย ดังนั้น การที่ขงจื้อหลีกเลี่ยงขนบจารีตจึงไม่ได้หมายความว่า ขงจื้อปฏิเสธขนบจารีตอย่างสิ้นเชิง แต่ขงจื้อเห็นว่า มนุษย์ไม่จำเป็นที่จะต้องยึดถือปฏิบัติขนบจารีตนั้นอย่างเคร่งเครียด จริงจังจนกลายเป็นเงื่อนไขหรือข้อผูกมัดชีวิตมนุษย์ จนบางครั้งบีบบังคับเราให้กระทำการบางอย่างที่เลวร้าย เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจหรือผลประโยชน์ อีกทั้งการยึดติดอยู่กับขนบจารีต การให้คุณค่า หรือค่านิยมต่างๆ ยังทำให้มนุษย์หลงลืมสิ่งสำคัญอย่างวิถีแห่งธรรมชาติไป ตัวอย่างเช่น ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 32 กรณีของเฉาซังผู้ได้รถม้าเป็นของรางวัลจากเจ้าแคว้นฉิน และเข้าไปเยี่ยมขงจื้อ พลางไ้อวดของรางวัลที่ได้มา ขงจื้อกลับโต้ตอบว่า “เมื่อเจ้าแห่งแคว้นฉินล้มป่วยก็เรียกหมอหลวงเข้ามาช่วยรักษา หมอหลวงที่สามารถกรีดฝีปับหนอง ก็ได้รับรถม้าหนึ่งคันเป็นรางวัลและผู้ที่สามารถเลียแผลริดสีดวงทวารแก่พระองค์ ก็ได้รับรถม้าถึงห้าคัน และผู้ที่สามารถทำงานที่ต่ำกว่านั้น ก็ยังได้รับรถม้าเพิ่มทวีคูณ คณะจากจำนวนรถม้าที่ท่านได้รับมานี้ ท่านคงได้เลียแผลริดสีดวงทวารแก่พระองค์มาแล้ว จงไปให้พ้น”⁷⁶

จากการโต้กลับของขงจื้อข้างต้น เห็นได้ชัดว่า ขงจื้อรังเกียจบุคคลอย่างเฉาซังเป็นอย่างมากถึงกับขับไล่ “ไปให้พ้นเสีย” สาเหตุก็เพราะว่า ของรางวัลที่เฉาซังได้รับมานั้นอาจจะได้มาจากการกระทำการบางอย่าง เพื่อเอาใจ ประจบสอพลอเจ้าแคว้นฉิน ถึงขั้นต้องทำการกรีดฝีปับหนอง หรือแม้กระทั่งเลียแผลริดสีดวงทวารให้เจ้าแคว้น เพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทนมาบำรุงบำเรอชีวิตของตนเองให้สุขสบาย นัยหนึ่งชี้ให้เห็นว่า เฉาซังเป็นบุคคลที่ไม่มีความอดทน อดกลั้นต่อความยากลำบาก เขายอมทำทุกอย่างเพื่อให้ตนเองนั้นสุขสบาย ร่ำรวยเงินทอง และมีอำนาจ โดยไม่คำนึงว่า สิ่งที่ตนเองกระทำไปนั้น ถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่ หรือเป็นการกระทำที่น่ารังเกียจ ขยะแขยงเพียงใด อีกทั้งเฉาซังยังแสดงท่าทีภาคภูมิใจในการกระทำของตน ทำให้ขงจื้อถึงขั้นขับไล่เฉาซังไปให้พ้น จากเรื่องเล่าดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ขงจื้อไม่เพียงที่จะมองการกระทำที่เกิดขึ้นจากขนบจารีตเป็นเครื่องขัดขวางให้มนุษย์หลงลืมวิถีธรรมชาติแห่งตนเท่านั้น ขงจื้อยังมองว่าเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ยอมที่จะทำการทุกอย่างเพื่อหวังผลประโยชน์ตอบแทน หากพิจารณาจากตัวบท จะเห็นว่าขงจื้อใช้อารมณ์ขันที่มี

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 517-518.

ลักษณะของการเสียดีสี่ เย้ยหยันแนวคิดของขงจื้อโดยตรงที่เชื่อมั่นในชนบจารีต แทนที่ชนบจารีตจะทำให้มนุษย์เป็นบุคคลที่อยู่ในขอบข่ายทางจริยธรรมอันดีงาม มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ชนบจารีตดังกล่าวกลับส่งผลให้พวกเขาทำสิ่งเลวร้ายต่างๆที่ดูเหมือนจะรุนแรงมากขึ้นอันเป็นการลดคุณค่าในตัวมนุษย์เอง ดังจะเห็นได้จากการเปรียบเทียบสิ่งที่เฉาซังต้องปฏิบัติต่อเจ้าแคว้นฉิน เพื่อให้ได้มาซึ่งรางวัลที่เพิ่มมากขึ้นตามการรักษาโรคริตสิดวงของหมอหลวง

เพื่อไม่ให้มนุษย์หลงไปกับอำนาจหรือชนบจารีตที่ตนเองยึดติดอยู่ ขงจื้อจึงพยายามเสนอให้มนุษย์รู้จักการเปิดรับ และร่วมเล่น/ท่องเที่ยวไปกับแนวความคิดอื่นๆที่นอกเหนือจากระบบกฎเกณฑ์ของตนเอง พร้อมกับร่วมเล่นไปกับประสบการณ์ปรองเปา สามารถเข้าใจโลกและหลอมรวมไปกับโลกได้ โดยใช้อารมณืขันเป็นเครื่องมือสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากเงื่อนโซ่ทางสังคมอย่างชนบจารีต ซึ่งสามารถมองได้ใน 4 ประเด็น ดังนี้

ประการแรก ประเด็นเรื่องการต่างตอบแทน (Reciprocity)⁷⁷ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อระบบจริยศาสตร์ของขงจื้อ กล่าวคือ เนื่องด้วยปรัชญาของขงจื้อให้ความสำคัญกับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ผ่านโครงข่ายชุดความสัมพันธ์ทั้งห้าอย่างเป็นระบบ สำหรับขงจื้อ นอกจากการต่างตอบแทนแก่บิดามารดาจะมีความสำคัญที่สุดตามชุดความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร เนื่องจากเป็นชุดความสัมพันธ์พื้นฐานของสังคมหรือชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นของการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนปัจเจกบุคคลให้กลายเป็นวิญญูชน หรือจวินจื่อ ผู้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างชุมชนแห่งมนุษยธรรมแล้ว การต่างตอบแทนบนชุดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองก็มีความสำคัญไม่น้อยต่อเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของขงจื้อในการสร้างชุมชนแห่งเหริน ซึ่งหากการต่างตอบแทนที่เกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะที่ไม่ถูกต้อง คือ เป็นการต่างตอบแทนเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง แม้จะไม่ผิดกฎหมาย แต่ถือเป็นเรื่องที่น่าละอาย อาทิเช่น การที่ข้าราชการได้รับผลประโยชน์จากรัฐโดยไม่ใส่ใจความถูกต้องชอบธรรมของผู้ปกครอง (เจ้านาย) เพื่อเอาใจหรือประจบเจ้านาย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนส่งผลให้มนุษย์หรือข้าราชการเหิมเกริมต่ออำนาจที่ได้มาจากความไม่ชอบธรรมตามชนบจารีตดังกล่าว ทำให้มนุษย์หยิ่งผยองและคิดว่าตนเองนั้นยิ่งใหญ่ จนสามารถนำเกณฑ์ของตนเองไปตัดสินผู้อื่นได้

⁷⁷ การต่างตอบแทน หรือ Reciprocity หมายถึง การตอบแทน หรือการ “คืน” สิ่งที่ดีสำหรับสิ่งที่ดีที่ได้รับ ด้วยวิธีที่เหมาะสม และได้สัดส่วนกับความดีที่ได้รับ อ่านเพิ่มเติมได้ใน สุวรรณสา สถาอนันท์, จริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาของขงจื้อ(กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชวนอ่าน, 2557).

ตัวบทที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของขนบจารีตที่มนุษย์ยึดติดจนกลายเป็นสิ่งที่ใช้ตัดสินผู้อื่น และ จวงจื่อมองว่ามันเป็นเรื่องช่างน่าขัน ได้แก่ *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 ตอนนกคุ่มหัวเราะเฝิงจู้กับทั้ง พลง พูคว่า

“เจ้าคิดจะไปไหนกัน แม้นข้ากระโดดอย่างสุดแรง โผบินขึ้นก็ได้ไกลไม่เกินห้าทวาและ มักถลาร่วงลงตะเกียกตะกายอยู่ในดงวัชพืชและกอหนาม นั่นก็นับเป็นการบินที่ดีเยี่ยมของเราแล้ว เจ้าคิดจะมุ่งสู่หนใดกัน? นี่คือการแตกต่างระหว่าง ‘ยิ่งใหญ่’ กับ ‘สามัญ’

ดังนั้นผู้มีความรู้พอจะทำงานในหน้าที่อย่างเหมาะสม มีจรรยาบรรณพอจะได้รับความนับ ถูกรักชมเชย มีคุณธรรมพอจะเป็นที่ชื่นชมของผู้ปกครอง และมีสติปัญญาพอจะได้รับความหมาย ให้รับใช้แผ่นดิน คนเหล่านี้ต่างมีความหยิ่งผยอง เช่นเดียวกับสัตว์ตัวน้อย ๆ เหล่านี้”⁷⁸

ในทัศนะของจวงจื่อ อำนาจหน้าที่ ลากยศ สรรเสริญต่างๆที่ได้มาจากการรับใช้ราชการหรือ ผู้ปกครอง นอกจากจะทำให้มนุษย์หยิ่งผยองในตนเอง และคิดว่าตนนั้นยิ่งใหญ่จนสามารถตัดสินการ กระทำของผู้อื่นได้แล้ว สิ่งตอบแทนที่ได้รับมาเหล่านั้นยังแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ติดอยู่กับโลกที่ตนเอง สมมุติขึ้นอย่างโลกแห่งขนบจารีตมากน้อยเพียงใด กล่าวคือ ไม่เพียงแต่มนุษย์จะมีขนบ ประเพณีหรือ พิธีกรรมที่แสดงถึงความเป็นมนุษย์ และแยกแยะตนเองออกจากสรรพสิ่งอื่นแล้ว มนุษย์ยังมีขนบ จารีตอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้คุณค่ากับบางสิ่งบางอย่างที่ตนเองคิดว่าสามารถเป็นประโยชน์ต่อสังคม มนุษย์ด้วยกันอย่างความรู้ คุณธรรม หรือพฤติกรรมอันดีงาม/มารยาทที่ใช้เป็นเกณฑ์การตัดสิน สรรพสิ่งอื่นด้วย รวมไปถึงใช้ตัดสินมนุษย์ด้วยกันเอง โดยมีรางวัล ค่างวด หรือสิ่งตอบแทนเป็นเกณฑ์ บอกว่า สิ่งที่เรากระทำไปนั้นถูกต้องเหมาะสม ในแง่นี้ หากพิจารณาจากตัวบทดูเหมือนว่า จวงจื่อจะมองการกระทำของมนุษย์ผู้อยู่ในขนบจารีตเหล่านี้ว่าเป็นเพียงชุดความรู้หนึ่งๆ เท่านั้นที่มีอยู่ในโลกใบนี้ จวงจื่อจึงใช้คำว่า “มีความรู้พอจะทำงาน” “มีจรรยาบรรณพอจะได้รับความนับถือ” “มีคุณธรรมพอจะเป็นที่ชื่นชม” และ “มีสติปัญญาพอจะได้รับความหมาย” สำหรับจวงจื่อความรู้ที่อยู่ใน ขนบจารีตอาจคับแคบไปสำหรับการใช้ศึกษาความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่ง ซึ่งรวมไปถึง แนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น ก่อนที่มนุษย์จะเข้าไปศึกษาความรู้อื่น มนุษย์พึงวาง ความรู้เดิมที่ตนเองยึดติดอยู่ เพื่อที่จะสามารถร่วมเล่น/ท่องเที่ยวไปกับความรู้อื่นๆได้ จวงจื่อจึงใช้อารมณ์ ชื่นที่มุ่งคลายความยึดมั่นในความหมาย เกณฑ์การตัดสินของมนุษย์ที่มาจากขนบจารีตของตนเองด้วย

⁷⁸ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 97.

การนำเสนอเรื่องราวอาการหัวเราะของนกคุ่มที่มีต่อเผิงจู่ อามาศย์ผู้อายุยืนยาวกว่า 700 ปี และทั้งปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ซ่งผู้ยิ่งใหญ่ แทนที่จวงจื่อจะตอบโต้กลุ่มคนอย่างขงจื่อโดยตรง จวงจื่อกลับเล่าเรื่องตลกขบขันเชิงเสียดสี ประชดประชันโดยนำไปเทียบกับนกคุ่มผู้เหิมเกริมในความคิดของตนเอง ทั้งๆที่ตนเองเป็นเพียงสัตว์ตัวน้อยๆยังจะไปหัวเราะเยาะเผิงจู่กับทั้งอีก นั้นเพราะนกคุ่มยึดติดอยู่กับความคิดของตนเอง คิดว่าความคิดของตนเองถูกต้องที่สุด จวงจื่อ มองว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับนกคุ่มช่างเป็นเรื่องที่น่าขันยิ่งนัก เช่นเดียวกับแนวคิดทางปรัชญาของขงจื่อที่ยึดติดอยู่กับกรอบขนบจารีตของตนเอง และใช้มันเป็นสิ่งบีบบังคับให้มนุษย์กระทำการต่างๆภายใต้จารีตที่กำหนดไว้ เครื่องครัดในกฎเกณฑ์เหล่านั้นจนขาดอิสรภาพ ไม่สนใจความคิด/ความรู้อื่นๆ นัยนี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อไม่ได้คิดกันไม่ให้นมนุษย์มีขนบจารีต เพียงแต่จวงจื่อต้องการให้เราเห็นถึงข้อจำกัดของความรู้ที่เรายึดติดอยู่ว่า มันทำให้เราขาดอิสรภาพมากแค่ไหน อาจกล่าวได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับชีวิตมนุษย์ที่ติดอยู่กับความคิดใดความคิดหนึ่ง คุณค่าใดคุณค่าหนึ่งจนเกินไป เพื่อให้มนุษย์หลุดออกจากกับดักดังกล่าว จวงจื่อจึงได้เสนอให้มนุษย์รู้จักเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วมกับความคิดอื่น ๆ ผ่านการแสดงท่าทีของปราชญ์แต่อย่างเลี้ยวจื่อใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 1 บทเดียวกัน ความว่า

“ซ่งหรงจื่อ ย่อมหัวเราะเย้ยหยันผู้คนเขื่องนี้ แม้โลกทั้งโลกจะแซ่ซ้องสรรเสริญ ก็หาทำให้เขายินดี แม้นโลกทั้งโลกจะกล่าวประณาม ก็หาทำให้เขาโศกเศร้า ด้วยเขาอาจแยกแยะระหว่างภายในกับภายนอก เห็นกระจ่างในเส้นแบ่งระหว่างความรุ่งโรจน์กับความอับยศ ในความเป็นไปทั้งหมดของโลกนั้น เขาหาได้กังวลใจไม่ กระนั้นเขาก็ยังมีได้บรรลุถึงคุณธรรมที่แท้

เลี้ยวจื่อสามารถชี้คมทေးเห็นล่องลมสุขสมคลายใจถึงสิบห้าวันจึงกลับคืนสู่โลก บรรดาภายศทั้งปวงนั้น เขาหาได้กังวลใจไม่ แม้นเขาอาจหลีกเลี่ยงความตรากตรำลำบากในการเดินเท้า แต่ก็ยังไม่ต้องอาศัยบางสิ่งบางอย่างเป็นเครื่องนำพาไป หากเขายึดถือศีลธรรมแห่งฟ้าในการดำเนินไป ติดตามความแปรเปลี่ยนของปราชญ์ทั้งหก แลท่องไปในอนันต์อันไร้ขอบเขตเช่นนี้แล้ว ยังต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งใดอีก?

ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า มนุษย์ที่แท้นั้นไร้อดีต คนศักดิ์สิทธิ์ไร้คุณความดี ปราชญ์ย่อมไร้ชื่อ”⁷⁹

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98.

จากท่าทีของเลี้ยวข้างต้น เป็นท่าทีของปราชญ์ที่หลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆ โดยไม่สนใจ ลากยศ สรรเสริญใดๆทั้งสิ้น แม้ว่าเลี้ยวจะต้องเดินทางไกลเท่าใดก็ตาม เขาก็สามารถออกเดินทางไปได้ทุกหนทุกแห่ง โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งนำพา ในที่นี้อาจเข้าใจได้ว่า เลี้ยวเคยรับใช้ราชการ เนื่องจากเป็นปราชญ์แต่ผู้มีนามอันเลื่องลือ ย่อมต้องมีบริวารคอยรับใช้ จะไปแห่งหนใดก็มีคนดูแล มีเกี้ยว มียศ เมื่อครั้งเลี้ยวได้ออกเดินทางท่องเที่ยวในที่ต่างๆถึงสิบห้าวัน และกลับเข้ามาอยู่ในชนบจารัตอีกครั้ง เขากลับไม่สนใจสิ่งตอบแทนหรืออำนาจเหล่านั้นเลย แต่ก็สามารถนำตนเองท่องเที่ยวในที่ต่างๆได้อย่างอิสระ ท่าทีดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เลี้ยวสามารถปลดแอกตนเองไม่ให้ยึดติดอยู่กับอำนาจ เงินทอง หรือสิ่งตอบแทนเหล่านั้นได้ ทั้งยังเข้าถึงสัจธรรมหรือความจริงของโลกที่อยู่บนพื้นฐานของการแปรเปลี่ยนได้อย่างกลมกลืน ในขณะที่ช่วงทรงจื่อ แม้เขาจะไม่สนใจยึดถือคำสรรเสริญหรือคำกล่าวหาใดๆ แต่ช่วงทรงจื่อก็ยังมีความคิดของการแยกแยะอยู่ ซึ่งในทัศนะของจวงจื่อมองว่า ช่วงทรงจื่อยังไม่สามารถปลดปล่อยตนเองให้เป็นผู้มีอิสระภาพอย่างแท้จริง เพราะเขายังมีเกณฑ์หรือยึดติดกับชนบจารัตบางอย่าง ในแง่นี้ เห็นได้ชัดว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันที่มุ่งสะท้อนการเป็นอิสระในแง่หลอมรวมไปกับโลก โดยเล่าถึงประสบการณ์การหลอมรวมซึ่งผู้เล่นกับการเล่นนั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน ในที่นี้ผู้เล่นก็คือ เลี้ยว ที่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับการสรรพลีงรอบกาย และหลอมรวมไปกับการเล่นหรือการใช้ชีวิตนั้นได้อย่างปกติสุข เขาสามารถผันแปรตนเองให้เข้ากับสภาวะการแปรเปลี่ยนของโลกได้ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ท่าทีของเลี้ยวจึงคล้ายท่าทีของพ่อครัวดิงที่มองการเล่น/การท่องเที่ยวในโลกนี้เป็นเหมือนสิ่งช่วยผดุงชีวิตมนุษย์ให้สามารถดำเนินต่อไปได้เรื่อยๆ โดยอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจความจริงของโลกและสรรพลีงว่ามีมีการแปรเปลี่ยนตลอดเวลาเมื่อมนุษย์เข้าใจความจริงดังกล่าว พวกเขาจะสามารถปรับเปลี่ยนความคิดเพื่อให้สัมพันธ์กับโลกด้วยการเข้าไปเล่นหรือร่วมเล่นกับสรรพลีงรอบกาย จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

ประการที่สอง ประเด็นเรื่องการเข้ารับราชการที่ถือเป็นเป้าหมายของการเป็นวิญญูชนตามปรัชญาขงจื่อ กล่าวคือ มนุษย์สามารถเป็นได้ทั้งบิดา/มารดา ในขณะที่เดียวกันเขาก็เป็นขุนนาง/ผู้ปกครองที่ดูแลสารทุกข์สุกดิบแก่ประชาราษฎร์ได้ แต่ทั้งนี้มนุษย์ต้องดำรงตนให้อยู่ใน *เหริน* และ *หลี่* เพื่อที่จะสามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม ขงจื่อเห็นว่า หากมนุษย์ผู้อยู่ในสถานะบิดา/มารดาเป็นคนดี มีมนุษยธรรม เป็นวิญญูชนหรือจวินจื่อแล้ว เมื่อเขาเข้ารับราชการ เขาผู้นั้นย่อมเป็นขุนนาง/ผู้ปกครองที่ดีด้วย เนื่องจากขงจื่อเชื่อว่า เมื่อความดีเริ่มต้นที่สถาบันครอบครัวซึ่งเป็น

สถาบันพื้นฐานย่อมส่งผลให้ชุมชนและสังคมดี มีมนุษยธรรมตามด้วย ขงจื้อจึงสนับสนุนให้มนุษย์รับใช้ราชการ เพื่อหวังให้พวกเขาเหล่านั้นสร้างชุมชนแห่งเหริน ตามเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของขงจื้อ กล่าวอีกอย่างคือ การรับราชการมีนัยสำคัญต่อการใช้อำนาจทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้กลายเป็นชุมชนแห่งมนุษยธรรม ในขณะที่จวงจื้อกลับมองหน้าที่นี้ต่างออกไป โดยเห็นว่าการรับใช้ราชการยิ่งเป็นการส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักการแย่งชิงมากขึ้น จนบางครั้งถึงกับก่อให้เกิดสงครามและสร้างความเสียหายให้กับสังคมแว่นแคว้น ทั้งนี้เนื่องจาก มนุษย์ยึดติดกับอำนาจทางการเมืองที่ได้รับมาพร้อมกับหน้าที่ของการเป็นขุนนาง/ผู้ปกครอง ตัวบทที่แสดงให้เห็นถึงทัศนะ/ข้อวิพากษ์ของจวงจื้อที่มีต่อระบบจารีตดังกล่าวได้แก่ **คัมภีร์จวงจื้อ** บทที่ 8 เรื่อง นี้วฟังผิด ความว่า

“สองนี้วเชื่อมประสานกันด้วยเยื่อพังผืด นี้วที่ทงอกเกินมา สิ่งนี้เกิดตามธรรมชาติ แต่กลับกลายเป็นส่วนเกิน เมื่อนำคุณธรรมมาตัดลีน เนืองอกที่บวมโตและสิ่งทีปูดโปนออกมาจากร่างกาย สิ่งนี้เกิดจากร่างกาย แต่กลับกลายเป็นส่วนเกิน เมื่อนำความเป็นธรรมชาติมาตัดลีน

ผู้ที่เคร่งครัดเกินไปในวิถีแห่งมนุสธรรมและครรลองธรรม ทั้งพยายามนำสิ่งเหล่านี้มาถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด กระทั่งผนึกกับอวัยวะทั้งห้า นี่ไม่ใช่หนทางที่ถูกต้องในการบรรลุเต๋าและคุณธรรมแห่งเต๋า

ดังนั้น ผู้ที่มีนี้วทั้งสองติดกันนั้น ย่อมมีเนื้อเยื่อเชื่อมประสานที่ไร้ประโยชน์ ผู้มีนี้วที่ทงอกขึ้นมาจากมือนั้น ก็มีนี้วที่ไร้ประโยชน์เกินมา และผู้ที่เคร่งครัดในความดีงาม และผนึกรวมเข้ากับอวัยวะพื้นฐานทั้งห้า ย่อมเหมือนกับพังผืดและนี้วที่เกินมา เขาย่อมลุ่มหลงและตั้งมั่นในวิถีแห่งมนุสธรรมและครรลองธรรม อีกทั้งหลงใหลคลั่งไคล้ในการสดับฟังและการมองดูสิ่งต่างๆ

ดังนั้น ผู้มีเยื่อพังผืดในการมอญ่อมลับสนในสี่ทั้งห้า ลุ่มหลงในรูปแบบลวดลาย ตาพร่าลายในเฉดสีน้ำเงินและเหลืองในลายปักและลายทอ ข้าพเจ้ากลัวผิดหรือไม่ ดังนี้ โลกจึงมีหูลีดู

ผู้ที่หลงใหลคลั่งไคล้ในการสดับฟังสรรพเสียงสำเนียงย่อมลับสนไปกับท่วงทำนองทั้งห้าและระดับเสียงทั้งหก ลุ่มหลงในเสียงเคาะโลหะและคิลา เสียงเครื่องสายและเครื่องเป่า ข้าพเจ้ากลัวผิดหรือไม่ ดังนี้ โลกจึงมีชื่อค่วง ปรมาจารย์แห่งคีตศิลป์

ผู้ที่มีนี้วส่วนเกินในการดำเนินมนุสธรรม จะฉีกทำลายคุณธรรมของตน และละทิ้งธรรมชาติดั้งเดิมเพื่อไขว่คว้าชื่อเสียงเกียรติยศ ชักนำโลกด้วยปีและกลอง เพื่อรับใช้ความคิดฝันที่ไม่อาจบรรลุ ข้าพเจ้ากลัวผิดหรือไม่? ดังนี้โลกจึงมีเจิงและลือ

ผู้ที่มีเชื้อฟังผีในการวิวาทะ อาจก่ออิฐ ผูกสายลูกดิ่ง วัดฉากปรับโค้ง ปล่อยจิตใจหมกมุ่น อยู่ใน 'ความแข็ง' 'ความขาว' 'ความเหมือน' และ 'ความต่าง' ยึดตัวเชิดหน้า ลำพองผยองพ่น ถ้อยคำอันไร้สาระ ข้าพเจ้ากล่าวผิดหรือไม่? ดังนั้น โลกจึงมีหยังและมั่ว คนเหล่านี้ล้วนเคร่งครัดใน ความดีงาม เสมือนนิ้วที่เต็มไปด้วยเชื้อฟังผีและนิ้วที่เกิน นีหาใช้ครองธรรมที่แท้ของโลก”⁸⁰

จากตัวบทข้างต้น เห็นได้ชัดว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันที่เป็นไปในลักษณะของการเสียดสี ประชดประชัน โดยเฉพาะกับแนวคิดของขงจื่อที่เชื่อว่า มนุษย์ผู้เป็นวิญญูชนจะสามารถรับใช้ราชการ และใช้อำนาจทางการเมืองเป็นแรงผลักดันในการเปลี่ยนให้สังคมเป็นชุมชนแห่งมนุษยธรรมได้ จวงจื่อมองอำนาจหน้าที่ดังกล่าวเป็นเหมือนนิ้วฟังผีที่ไร้ประโยชน์ ไม่สามารถช่วยให้มนุษย์ ปรับเปลี่ยนสังคมให้ดีขึ้นได้ แม้พวกเขาจะเป็นวิญญูชนผู้มีความรู้มากเพียงใดก็ตาม จวงจื่อมองว่า ขนบจารีตที่ขงจื่อกำลังยึดติดอยู่นั้น ยิ่งทำให้บ้านเมืองแย่ลง เนื่องจากอำนาจหน้าที่ที่ได้มาจากการรับ ราชการจะยิ่งทำให้มนุษย์เหิมเกริม ลุ่มหลง และใช้มันเป็นในทางที่ไม่ถูกต้อง อำนาจหน้าที่ที่ไม่ถูกต้อง เหล่านั้นก็จะกลายเป็นจารีตที่มนุษย์ใช้ในการตัดสินผู้อื่นอย่างไม่ถูกต้องต่อไป จนกลายเป็นเงือกที่ สร้างความเจ็บปวดให้กับร่างกายมนุษย์ หรือเป็นพิษภัยต่อสังคม แทนที่มนุษย์จะเข้าใจในหลักขนบ จารีตหรือคุณธรรมที่แท้จริง พวกเขากลับยึดคุณธรรมจอมปลอมนั้น ทำให้เข้าใจในขนบจารีต ธรรมนิยม ประเพณีต่างๆ ผิดไป บางครั้งอาจถึงกับเกิดทรรราช เกิดสงคราม ผู้คนล้มตายบาดเจ็บ อันเนื่องมาจากการเข้าใจขนบจารีตแบบผิดๆ หรือยึดติดกับมันมากจนเกินไป ด้วยเหตุนี้เอง เพื่อไม่ให้ มนุษย์ยึดติดอยู่กับขนบจารีตจนเกินไป รู้จักการปล่อยวาง รื่นรมย์ไปกับสรรพสิ่งรอบข้าง กรอบ ความคิดอื่นๆ และเป็นอิสระอย่างแท้จริง จวงจื่อจึงพยายามใช้อารมณ์ขันผ่านการเล่าเรื่องที่น่าขบขัน ผ่านท่าทีของการปฏิเสธการเข้ารับราชการของตัวละครอย่างชายบ้าแห่งแคว้นฉู่ นามเจี๋ยอิว ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 4 ที่กำลังทำตัวเป็นคนบ้าเพื่อหลีกเลี่ยงการเข้ารับใช้ราชการ พลงตะโกนกล่าวว่า

“หงส์ฟ้าเอ๋ย หงส์ฟ้าเอ๋ย คุณธรรมของเจ้าไยจึงตกต่ำเช่นนี้ อนาคตที่เจ้าไม่อาจรอคอย อดีตที่เจ้ามิอาจติดตามได้ เมื่อโลกมีเต่าปราชญ์ก็บรรลุผล เมื่อโลกไร้เต่าปราชญ์ก็ดำรงในยุค ปัจจุบันที่เราสามารถกระทำได้คือ หลีกเลี้ยงโทษทัณฑ์ โชคลาภนั้นเบาอย่างขนนก แต่ก็ไม่รู้ว่าผู้ใด จะจับถือมันไว้ได้อย่างไร เคราะห์ร้ายนั้นหนักหน่วงแผ่นดิน แต่ก็ไม่มีใครรู้ว่าจะหลบหนีอย่างไร

⁸⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189-191.

หยุดเถิด หยุดเถิด หยุดสั่งสอนคุณธรรมแก่ผู้คน อันตรายยิ่ง อันตรายยิ่ง ที่ขีดเส้นทางและรีบรุดไป
โง่เขลา โง่เขลา อย่าขวางทางเดินข้า! ข้ามุ่งเดินไปทางที่คดเคี้ยว อย่าเหยียบเท้าข้า ดงไม้ในป่าเขา
นำหายนะมาสู่ตัวเอง น้ำมันยางในคบไฟย่อมเผาตนเองจนเหือดแห้ง อบเชยเป็นไม้ที่กินได้ ดังนั้น
ต้นของมันจึงถูกโค่น ต้นรักสามารถนำมาใช้สอยดังนั้นมันจึงถูกล้างทอน ทุกคนต่างรู้ถึงประโยชน์
ถึงสิ่งมีประโยชน์ แต่ไม่รู้ใครรู้ถึงประโยชน์ของความไร้ประโยชน์”⁸¹

การเล่าเรื่องของจวงจื่อผ่านท่าทีการตะโกนของเจียวี่ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันเชิงเสียดสีประชดประชันแนวคิดของขงจื่อที่เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ผู้เป็นวิญญูชนที่จะสามารถนำสังคมไปสู่ความมีมนุษยธรรมได้ ดังคำพูดที่ว่า “อนาคตที่เจ้าไม่อาจรอคอย” ซึ่งหมายถึงเป้าหมายทางปรัชญาของขงจื่อในการมีชุมชนแห่งเหรินนั้น จวงจื่อมองว่าเป็นไปไม่ได้ยาก โดยเฉพาะในยุคชนวิอันสืบสนวนวาย เต็มไปด้วยการทำศึกสงคราม และผู้คนปราศจากเต่า จวงจื่อจึงได้เสนอให้ขงจื่อ หยุดส่งเสริมให้มนุษย์มีความรู้ มีคุณธรรม และกลายเป็นจวินจื่อ เพื่อที่จะใช้อำนาจทางการเมืองในการเปลี่ยนสังคมให้กลายเป็นชุมชนแห่งเหริน เพราะยิ่งขงจื่อฝืนปฏิบัติไป คือ ยิ่งส่งเสริมให้มนุษย์เคร่งครัดในขนบจารีต ยิ่งทำให้มนุษย์เองได้รับความทุกข์ทรมาน ละทิ้งธรรมชาติแห่งตน และขาดอิสรภาพในที่สุด ด้วยเหตุนี้ จวงจื่อจึงมีท่าทีปฏิเสธต่อการเข้ารับใช้ราชการ ดังใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 17 ตอนจวงจื่อปฏิเสธตำแหน่งเสนาบดี และเลือกที่จะเป็นเต่าที่กระดิกหางรื่นรมย์อยู่ในโคลนตมมากกว่าจะเป็นข้าราชการแห่งแคว้นฉู่ที่มีผู้ปกครองไว้คุณธรรมและความสามารถในการดูแลประชาราษฎร์ให้สงบสุข

ประการที่สาม ประเด็นเรื่องเกณฑ์การตัดสิน “ประโยชน์” โดยทั่วไปมนุษย์มักมีแบบแผนหรือเกณฑ์การตัดสินประโยชน์ของสรรพสิ่งต่างๆ จากมุมมองการใช้ชีวิตของตนเอง และนำเกณฑ์ตัดสินดังกล่าวมาวัดคุณค่าของสรรพสิ่งอื่นไปด้วย ดังนั้น สิ่งของบางอย่างในมุมมองของมนุษย์จึงดูไร้ค่า ไร้ประโยชน์ ซึ่งจวงจื่อมองว่า เกณฑ์การตัดสินแบบนี้เองที่ทำให้มนุษย์ไร้ซึ่งอิสรภาพ คือไม่เปิดรับและร่วมเล่นไปกับเกณฑ์การตัดสินอื่นๆ วิธีการหนึ่งของจวงจื่อในการปลดแอกมนุษย์ออกจากเกณฑ์ตัดสินที่ตนเองคิดว่าถูกต้องที่สุดก็คือ การใช้คุณลักษณะไร้ประโยชน์ (useless characters) เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของความบกพร่อง หรือความผิดปกติเหล่านั้น และเพื่อให้เห็นว่า

⁸¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 147.

เกณฑ์ตัดสินที่มนุษย์กำหนดอาจกลายเป็นกับดักทางความคิดได้ จวงจื่อได้ยกตัวอย่างประโยชน์ของ
ความไร้ประโยชน์ไว้ในตัวบทต่างๆ อาทิเช่น **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 4 ตอนชายพิการชู ความว่า

“ชายพิการชูผู้มีคางยื่นยาวฝังลงไปถึงช่องท้อง สองไหล่ทะลุสูงขึ้น ทางเป็ยชี้ขึ้นฟ้า อวัยวะ
ทั้งห้ากองกระจุกอยู่ด้านบน สะโพกทั้งสองเป็ยตัดเข้าไปในกระดูกซี่โครง เพียงการรับจ้วงเย็บผ้า
และซักเสื้อผ้า เขาก็รายได้เพียงพอสำหรับเลี้ยงปากท้อง เพียงการรับจ้วงผัดข้าวร้อนเมล็ดธัญพืช
เขาก็ได้รับค่าจ้างมากพอที่จะผู้คนลิบคน เมื่อเจ้าหน้าที่ออกคัดเลือกเกณฑ์ทหาร เขาก็ได้เป็นผู้
หนึ่งในกลุ่มคนที่ยื่นโบกมืออำลาเหล่าทหารเกณฑ์ เมื่อเจ้าหน้าที่ออกระดมเกณฑ์แรงงาน เขาก็จะ
ถูกมองข้ามไปเนื่องจากพิกลพิการ และเมื่อทางการแจกจ่ายอาหารแก่ผู้ประสบทุกข์ภัยทุพพลภาพ
เขาก็ได้รับข้าวถึงสามถังใหญ่ และพินอีกลิบมัด ด้วยร่างกายที่พิกลพิการเขายังสามารถดูแลตนเอง
และดำรงอยู่ถึงอายุชยที่ฟ้าประทานให้ และคงจะประเสริฐเลิศยิ่ง หากเขาได้คุณธรรมของผู้พิการ
อีกด้วย”⁸²

การมองเห็นคุณค่าของความพิกลพิการข้างต้น แสดงให้เห็นว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับ
ความมีเหตุผล อันหมายถึง เหตุผลที่เกิดขึ้นจากเกณฑ์การตัดสินคุณค่าของมนุษย์ โดยใช้ประโยชน์
ของความไร้ประโยชน์ที่ขัดแย้งกับเกณฑ์ของมนุษย์ทั่วไปที่มองว่า ผู้พิการไม่สามารถทำประโยชน์กับ
สังคมได้ ในที่นี้คือการเข้ารับใช้ราชการเป็นทหาร แต่จวงจื่อทำให้เห็นว่าความพิกลพิการนั้นกลับ
กลายเป็นประโยชน์ในตัวของมันเอง ทำให้ชายพิการชูไม่ต้องไปเกณฑ์ทหาร เสี่ยงต่ออันตรายต่างๆ
ไม่ต้องไปสู้รบ ไม่ต้องเผชิญกับภาวะสงคราม นอกจากนี้จวงจื่อยังชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ของการเป็น
คนพิการที่เหนือกว่าคนปกติก็คือ การได้รับเครื่องใช้ต่างๆมากมายในการดำรงชีวิตสำหรับผู้พพล
ภาพที่บุคคลทั่วไปมีอาจได้รับ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อเล่นกับเกณฑ์ตัดสิน “ความมีประโยชน์”
“ความไร้ประโยชน์” โดยทำให้ความผิดปกติ ความพิการ ความอัปลักษณ์กลายเป็นสิ่งมีประโยชน์
ดังเช่นชีวิตของชายพิการชู นอกจากนี้ยังมีเรื่องต้นไม้ชูใน **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 4 ที่มีลำต้นคดงอ ไม่มี
ใครเห็นว่ามีความมีประโยชน์ ต้นไม้ที่มีรูปทรงคดโค้ง บิดงอที่ผู้คนส่วนใหญ่หรือแม้กระทั่งช่างไม้ผู้ชำนาญยัง
มองข้ามประโยชน์ของมัน ไม่ตัดต้นไม้นี้ไปใช้ประโยชน์ทำบ้านเรือนหรือเครื่องใช้ต่างๆเพียงเพราะมัน
มีรูปร่างที่หงิกงอ ไม่ตรง หรือเหมาะสมจะนำมาทำประโยชน์ใดๆ แต่เนื้อที่ทำให้ต้นไม้นี้ต้นนี้สามารถ
ดำรงอยู่ได้และมีชีวิตที่ยืนยาว⁸³ เฉกเช่นเดียวกับความพิการของชายชูที่เป็นประโยชน์ทำให้เขาไม่

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 146-147.

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143-145.

ต้องเสีงภัย หากพิจารณาตัวบทชายพิการชู้ ในแง่ของการนำเสนอ จะสังเกตเห็นว่า จวงจื่อค่อยๆ บรรยายคุณลักษณะของชายพิการชู้ที่มีการแปรเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง เพื่อบอกกับมนุษย์/ผู้อ่านว่า ความอัปลักษณ์ พิกลพิการที่เกิดขึ้นนั้น เป็นสภาวะแห่งการแปรเปลี่ยนหนึ่งของชีวิตที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา อีกทั้งการแปรเปลี่ยนนั้นยังสามารถเปลี่ยนไปในทิศทางใดก็ได้ แทนที่จวงจื่อจะอธิบาย กระบวนการแปรเปลี่ยนดังกล่าวอย่างเป็นเหตุเป็นผล จวงจื่อกลับใช้อารมณ์ขันโดยเล่นกับจินตนาการของมนุษย์ผ่านเรื่องเล่าที่ค่อนข้างไร้รูปแบบ ดังจะเห็นจากการบรรยายลักษณะการแปรเปลี่ยนร่างกายของชายพิการชู้ที่พิสดารเกินจริง และดูน่าขบขัน ทั้งนี้ก็เพื่อคลายความยึดมั่นของมนุษย์ที่มีต่อความอัปลักษณ์ให้เบาลง ไม่ตึงเครียด และค่อยๆ ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ที่มีต่อความพิกลพิการเสียใหม่ เพื่อให้พวกเขาเข้าใจโลกและสรรพสิ่งมากขึ้นและสามารถทอ่ง/ดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุข

การใช้ประโยชน์ของความไร้ประโยชน์ของจวงจื่อ เพื่อปลดปล่อยมนุษย์จากกรอบคิดที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางโดยการเข้าไปเล่นกับความมีเหตุผลของมนุษย์ ผ่านการเล่าเรื่องที่ไร้สาระ ไร้รูปแบบที่อยู่บนพื้นฐานเรื่องการแปรเปลี่ยน ดังที่ชายพิการชู้ค่อยๆ แปรเปลี่ยนสภาพร่างกายนั้น ผู้วิจัยมองว่า จวงจื่อกำลังใช้อารมณ์ขันในการอธิบายความเป็นไปของโลกและสรรพสิ่ง โดยพยายามคลายความยึดมั่นในความหมายของคุณค่าการมีชีวิตตามที่สังคมกำหนด และค่อยๆ ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของมนุษย์ให้สามารถหลอมรวมไปกับการแปรเปลี่ยนดังกล่าว ประเด็นนี้ ต่างจากความคิดเห็นของเชลล์มานน์ที่มองว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันสร้างเรื่องราวในลักษณะของการเสียดสี ประชดประชัน (Irony) เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามเปลี่ยนมุมมองการมองโลก โดยเชลล์มานน์มองว่า อารมณ์ขันที่สร้างเรื่องในลักษณะเสียดสี ประชดประชัน อย่างน้อยก็มีประโยชน์ ในแง่ที่ว่า อารมณ์ขันดังกล่าวทำให้ความจริง (Truth) ปรากฏ สามารถพรรณนาและแสดงออกถึงความจริงที่ไม่สามารถอธิบายได้ อีกทั้งช่วยหยุดยั้งนิสัยเดิมหรือความคิดเดิมของผู้ฟัง ให้พวกเขาได้คิดใหม่ มองเห็นในอีกแง่มุมหนึ่ง หรือมองเห็นถึงประโยชน์ต่างๆ ไปบ้าง⁸⁴ ซึ่งจวงจื่อใช้อารมณ์ขันอธิบายความเป็นจริงของโลกผ่านแนวคิดเรื่องการแปรเปลี่ยน (Transformation) ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่าเชลล์มานน์ไม่ได้มองอารมณ์ขันเป็นแค่กลวิธีที่จวงจื่อใช้ในการปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพ อารมณ์ขันยังเป็นท่าทีของผู้ที่มีทัศนคติ (Attitude) ต่อความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งอย่างเข้าใจ ดังตัวบท*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 17 ตอนจวงจื่อคุยกับอยู่จื่อ ณ ริมแม่น้ำเหา อันแสดงถึงการรวมเข้าด้วยกันระหว่างโลกธรรมชาติกับโลกมนุษย์อย่าง

⁸⁴ Sellmann, "Transformational Humor in the Zhuangzi." pp. 168.

กลมกลืน นอกจากนี้ เซลล์มานน์ยังมองอารมณ์ขันของจวงจื๊อว่าเป็นอารมณ์ขันที่เล่นอย่างไร้รูปแบบผ่านเรื่องเล่าที่ไม่มีจุดสิ้นสุด มีการเปลี่ยนตำแหน่งไปมา ซึ่งช่วยคลายความตึงเครียดอันเกิดขึ้นจากความวิตกกังวลของความผิดปกติทางร่างกาย ทั้งยังช่วยให้มองโลกอย่างเป็นอิสระไม่ถูกกดขี่ให้อยู่ภายใต้ความมีเหตุผล การอธิบายของเซลล์มานน์ดังกล่าว ทำให้เราเข้าใจแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื๊อมากขึ้น และชี้ให้เห็นว่าการที่จวงจื๊อให้ความสำคัญกับอารมณ์ขันที่อยู่นอกเหนือจากความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์สามารถช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆ ได้อย่างไร เป็นอิสระได้อย่างไร รวมไปถึงการเข้าใจว่า จวงจื๊อไม่ได้ปฏิเสธความรู้ทางตรรกะที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลหรือเป็นพวกอเหตุผลนิยม (Irrationalism) หากแต่จวงจื๊อมองว่าความมีเหตุผลอาจไม่เพียงพอต่อการเข้าใจโลกทั้งหมด ด้วยเหตุนี้เอง จวงจื๊อจึงจัดอยู่ในนักปรัชญากลุ่มปฏิเสธลัทธิเหตุผลนิยม (Anti-rationalism) ที่เปิดโอกาสให้มนุษย์สามารถเข้าไปเล่น/ท่องไปกับแนวความคิดอื่นได้อย่างมีอิสระภาพ เช่นเดียวกับความเห็นของคาร์ลและไอแวนโฮ ที่มองว่า อารมณ์ขันที่เล่นอย่างไร้รูปแบบทำให้มนุษย์มองเห็นแนวความคิดหรือวิธีการแสวงหาความรู้อื่นที่สามารถนำไปสู่ความจริงได้เช่นกัน มิใช่แค่แนวคิดทางตรรกะที่อยู่บนพื้นฐานความเป็นเหตุเป็นผล หรือแนวคิดที่อยู่บนความเชื่อมั่นในกฎเกณฑ์หรือขนบจารีตที่มนุษย์สร้างขึ้น

ประการที่สี่ ประเด็นเรื่องของการตัดสินที่ผูกติดกับภาษา จวงจื๊อมองว่า ปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์นั้น มาจากการที่มนุษย์สร้าง และกำหนดความหมาย เกณฑ์การตัดสินคุณค่าของสรรพสิ่งต่างๆ ผ่านภาษาโดยใช้ตนเองเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง จนยึดติดกับสิ่งที่ตนเองสร้างขึ้น และมองข้ามเกณฑ์การตัดสินอื่นๆ ไป สำหรับจวงจื๊อมองว่า ภาษาที่มนุษย์ใช้กำหนดกฎเกณฑ์สิ่งต่างๆ บนโลกนั้น ไม่ได้มีความแน่นอน แต่สามารถแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา การที่มนุษย์ใช้ภาษาของมนุษย์เองไปกำหนดสิ่งต่างๆ ถือเป็นการเข้าไปก้าวท้าววิถีชีวิตหรือธรรมชาติของสิ่งอื่น เพราะทุกสรรพสิ่งมีความเท่าเทียมกัน และแปรเปลี่ยนตลอดเวลา เช่นเดียวกับสรรพชีวิตที่มีความแตกต่างกันไป มีธรรมชาติและเงื่อนไขชีวิต เงื่อนไขการมองโลกแตกต่างกันไป อีกทั้งยังแปรเปลี่ยนได้เสมอ ดังนั้น จึงเป็นความไม่ถูกต้อง/ยุติธรรม ที่มนุษย์จะใช้ภาษาซึ่งเป็นสิ่งที่ตนเองสร้างขึ้นจากการใช้ตัวมนุษย์เองเป็นเกณฑ์การตัดสิน หรือกำหนดกฎเกณฑ์สรรพสิ่ง เหตุนี้เอง จวงจื๊อจึงเสนอกลวิธีในการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากภาษาโดยใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับความไม่แน่นอนของภาษา

เพื่อมุ่งให้มนุษย์ คลายความยึดมั่นในความหมาย เกณฑ์การตัดสิน และความมีเหตุผลของมนุษย์
อันเกิดจากภาษา ตัวอย่างเช่น ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 2 ความว่า

“ทุกสิ่งย่อมมี ‘นั่น’ ในตัวเอง ทุกสิ่งย่อมมี ‘นี่’ ในตัวเอง หากมองจากมุมมองของ ‘นั่น’
เราก็ไม่อาจเห็นมันได้ แต่หากใช้ความเข้าใจ เราก็สามารถรับรู้ถึงมันได้ ดังนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า
‘นั่น’ เกิดจาก ‘นี่’ และ ‘นี่’ ขึ้นอยู่กับ ‘นั่น’ จึงอาจกล่าวว่า ‘นี่’ และ ‘นั่น’ ต่างให้กำเนิดแก่กัน
และกัน แต่ที่ใดมีการเกิดย่อมมีการตาย ที่ใดมีการตายย่อมมีการเกิด ที่ใดมีการยอมรับย่อมมีการ
ไม่ยอมรับ ที่ใดมีการไม่ยอมรับก็ย่อมมีการยอมรับ ที่ใดมีการตระหนักรู้ว่า ในสิ่งถูกย่อมมีการ
ตระหนักในสิ่งผิด ที่ใดมีการตระหนักในสิ่งผิดย่อมมีการตระหนักในสิ่งถูก ดังนั้นปราชญ์จึงไม่
ดำเนินตามหนทางนี้ หากแต่ใช้ความกระจ่างแห่งฟ้าในการตัดสินทุกสิ่ง เขาก็เช่นกันที่ได้ตระหนัก
ถึง ‘นี่’ แต่คือ ‘นี่’ ซึ่งก็เป็น ‘นั่น’ และ ‘นั่น’ ซึ่งก็เป็น ‘นี่’ ด้วยเช่นกัน ‘นั่น’ ของเขามีทั้งถูก
และผิดในตัวเอง และ ‘นี่’ ของเขามีทั้งถูกและผิดในตัวด้วยเช่นกัน ดังนั้น เขายังคงมี ‘นี่’ และ
‘นั่น’ อยู่หรือไร? หรือว่าในความเป็นจริงเขาหาได้มี ‘นั่น’ และ ‘นี่’ อีกต่อไป?

ในภาวะที่ ‘นี่’ และ ‘นั่น’ ไม่มีด้านตรงข้ามของมันอีกต่อไปนั้น เรียกว่าแกนของเต๋า
เมื่อแกนนี้สอดเข้ากับเบ้า ก็บังเกิดปฏิกิริยาต่อเนื่องกันไปไม่รู้จบ ความถูกของมัน ก็จะเป็นหนึ่ง
เดียวไม่รู้จบ ความผิดของมันก็เช่นกัน เป็นหนึ่งเดียวที่รู้จบ ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า สิ่งที่ดี
ที่สุดคือใช้ความกระจ่าง”⁸⁵

จากการนิยาม “สิ่งนั้น” “สิ่งนี้” ของมนุษย์โดยมีภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนด
ความหมายของสรรพสิ่ง ที่ค่อนข้างแน่นอนตายตัว เพราะเป็นการชี้เฉพาะเจาะจง แต่จวงจื่อก็ทำให้
เราเห็นว่า การกำหนดนิยามดังกล่าวอาจไม่ได้มีความแน่นอน แต่สามารถแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา
ขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ที่เกิดขึ้น จวงจื่อใช้อารมณ์ขันที่มุ่งให้มนุษย์คลายความยึดมั่นในการนิยาม
ความหมายของ “สิ่งนั้น” “สิ่งนี้” เนื่องจากมีเกณฑ์ตัดสินบางอย่าง การที่มนุษย์เรียก “สิ่งนี้” เพราะ
สิ่งของดังกล่าวอยู่ใกล้ เช่น “ปากกาแห่งนี้” ในขณะที่เรียก “สิ่งนั้น” เพราะสิ่งของดังกล่าวอยู่ไกล
ออกไป เช่น “ปากกาแห่งนั้น” เป็นต้น ทั้งๆที่ “ปากกาแห่งนี้” กับ “ปากกาแห่งนั้น” เป็นปากกาแห่ง
เดียวกัน แต่เพราะมนุษย์มีเกณฑ์ตัดสินบางอย่าง และยึดติดกับเกณฑ์นั้น ส่งผลให้มนุษย์มองความจริง
ผิดไป จวงจื่อจึงไม่เห็นด้วยกับการยึดมั่นในนิยามทางภาษาของมนุษย์ ดังนั้น “นี่” กับ “นั่น” จึงไม่
แตกต่างกัน หรือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เราสามารถเข้าใจสิ่งที่จวงจื่อพยายามเสนอไม่ให้ยึดติด

⁸⁵ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 110-111.

กับภาษาจนเกินไปได้จาก *คัมภีร์จวงจื่อ* ในบทเดียวกันเรื่อง “เข้าสาม”⁸⁶ เป็นเรื่องของคนเลี้ยงลิง เขาได้กำหนดว่าจะให้ผลโอ๊กแก่ลิงสามผลในตอนเช้าและอีกสี่ผลในตอนเย็น แต่เมื่อพบว่าลิงไม่พอใจในเรื่องนี้ของเขา คนเลี้ยงลิงจึงปรับเปลี่ยนโดยให้ลิงได้กินผลโอ๊กสี่ผลในตอนเช้าและสามผลในตอนเย็น ผลที่ตามมาก็คือ ลิงมีความพอใจมาก และคนเลี้ยงลิงก็ไม่ได้เสียผลโอ๊กเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด ในกรณีนี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับเกณฑ์การตัดสินที่ผูกติดกับภาษาของมนุษย์โดยการเปรียบเทียบความคิดของคนส่วนใหญ่ว่าลิงที่ยึดติดอยู่กับภาษาและมองว่าภาษามีความแน่นอนตายตัว ทั้งๆที่ภาษาสามารถปรับเปลี่ยนได้ เพียงแค่สลับตำแหน่งทางภาษาก็ส่งผลกระทบต่อการแปรเปลี่ยนของมนุษย์หรือลิงด้วยเช่นกัน ฉะนั้น จวงจื่อจึงแสดงให้เห็นถึงความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งต่างอยู่บนพื้นฐานการแปรเปลี่ยนตลอดเวลาไม่เว้นแม้กระทั่งภาษาหรือจิตใจมนุษย์ จวงจื่อมองว่า ทางที่ตีมนุษย์ควรร่วมเล่นไปกับการแปรเปลี่ยนดังกล่าว เหมือนดังเช่นที่คนเลี้ยงลิงได้ร่วมเล่นไปกับความต้องการของลิงที่พึงพอใจในการที่เปลี่ยนจากสามผลในตอนเช้าและอีกสี่ผลในตอนเย็น เป็นการให้ผลโอ๊กสี่ผลในตอนเช้าและสามผลในตอนเย็น อันแสดงให้เห็นถึงผู้ที่หลุดพ้นและเป็นอิสระจากเกณฑ์ทางภาษาแล้ว

อารมณ์ขันกับการต่อรองกับความกลัวของมนุษย์

ทัศนะเรื่องความตายใน *คัมภีร์จวงจื่อ*

โดยทั่วไป มนุษย์เรามักมองความตายว่าเป็นสิ่งที่เลวร้ายและไม่พึงปรารถนา ในทัศนะของขงจื้อเองความตายถือเป็นสภาวะที่ก่อให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจอันเนื่องมาจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ด้วยเหตุนี้ความตายจึงเป็นทั้งจุดสิ้นสุดของการมีชีวิตมนุษย์และสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับมนุษย์ ทั้งความตายยังทำลายโอกาสที่มนุษย์จะได้พัฒนาศักยภาพของตน แต่สำหรับจวงจื่อมีทัศนะที่ต่างออกไป ความตายหาใช่ความหายนะ ตรงกันข้าม จวงจื่อกลับมองความตายมีค่าเช่นเดียวกับการเกิดที่น่าพิศวง ที่ผ่านมามีผู้ศึกษาทัศนะเรื่องความตายใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ไว้ดังนี้

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

สุวรรณมา สถาอานันท์⁸⁷ ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับทัศนะของจวงจื๊อที่มีต่อความตายไว้ว่า เหตุใดจวงจื๊อจึงมีท่าทีต่อความตายที่แตกต่างไปจากนักปรัชญาจีนท่านอื่นๆ โดยเฉพาะในปรัชญาของจื๊อที่มองความตายเป็นการสิ้นสุดของชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ แต่สำหรับจวงจื๊อกลับมองว่า ความตายเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นข้อโต้แย้งแรก กล่าวคือสำหรับจวงจื๊อ ความตายเป็นเหมือนแขกผู้มาเยือนชีวิต⁸⁸ ไม่ได้มีความหมายพิเศษอะไรเช่นเดียวกับการมีชีวิต ด้วยเหตุนี้จึงไม่จำเป็นต้องโศกเศร้า หมัดอาลัยตายอยาก และไม่จำเป็นต้องเกลียดกลัวความตาย (หรือความพิกลพิการ) ซึ่งเป็นการเข้าไปขัดขวางกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ธรรมชาติกำลังเป็นไปอยู่ ในทางกลับกัน มนุษย์ควรตอบรับความตายด้วยท่าทียิ้มแย้ม เคารพต่อกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ส่วนข้อโต้แย้งที่สอง คือ ความตายเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ (Argument from Unknowability)⁸⁹ กล่าวคือ ในทัศนะของจวงจื๊อ เราไม่อาจรู้ได้ว่าความตายไม่น่าปรารถนากว่าชีวิตที่ตรงไหน หรือจริงๆ แล้วความตายอาจจะน่ารื่นรมย์กว่าชีวิตที่เป็นอยู่ก็ได้

กิติ ยิ่งยงใจสุข⁹⁰ วิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องความตายใน*คัมภีร์จวงจื๊อ*ไว้อย่างน่าสนใจว่า จวงจื๊อให้ความสำคัญกับปัญหาชีวิตและความตาย ท่าทีที่เรามีต่อความตายเป็นการแสดงออกที่สำคัญยิ่งในการแสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงมรรควิธี โดยหลอมรวมตัวตนเข้ากับธรรมชาติด้วยความเบิกบาน ดังเห็นได้จากเรื่องราวใน*คัมภีร์จวงจื๊อ*ที่บุคคลต่าง ๆ มิทำที่ขณะเผชิญหน้ากับความตายซึ่งรวมถึงตัวตนของจวงจื๊อเองด้วย แสดงให้เห็นถึงลักษณะการเข้าไปสัมพันธ์กับชีวิตและความตายด้วยท่าทีอย่างมีส่วนร่วม และตอบสนองเรื่องราวต่างๆ อย่างไม่ผูกติดกับอคติหรือความเชื่อเดิมที่มองความตายอย่างหวาดกลัว จวงจื๊อมองความตายด้วยการพาตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วมกับสถานะแห่งความตายในฐานะสิ่งใหม่ผ่านกระบวนการแปรเปลี่ยน 3 ลักษณะ คือการแปรเปลี่ยนทางร่างกาย การแปรเปลี่ยนจากสถานะการดำรงอยู่ในปัจจุบัน ผ่านความตายไปสู่สถานะการดำรงอยู่ในรูปอื่น และการแปรเปลี่ยนไปมาของเอกลักษณ์แห่งความเป็นตัวตน ด้วยเหตุนี้เอง ความตายในทัศนะของจวงจื๊อจึงไม่มีจุดเริ่มต้นจุดสิ้นสุด กล่าวคือ การเกิดและการตายล้วนเป็นจังหวะของกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ

⁸⁷ สุวรรณมา สถาอานันท์, *กระแสดารปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจ และจารีต*. พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2556).

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 220.

⁸⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 225.

⁹⁰ กิติ ยิ่งยงใจสุข, "มโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื๊อ" (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539).

แต่เพราะมนุษย์เรานั้นไปยึดถือและแบ่งแยกว่า จุดหนึ่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้คือการเกิด และอีกจุดหนึ่งคือการตาย แล้วให้ค่าเวลาสั้นๆระหว่างการเกิดและการตาย ในปรัชญาของจวงจื่อ สรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน เมื่อสรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ดังนั้น การเกิดและการตาย จึงมีคุณค่าเท่าเทียมกันด้วย เพราะการเกิดและการตายเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาติ หากการมีชีวิตเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลใดที่จะเห็นว่าการตายอันเป็นไปตามวาระนั้นเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา⁹¹

มาร์ค เบิร์กสัน (Mark Berkson)⁹² มองว่า ใน*คัมภีร์จวงจื่อ* เราสามารถมองความตายได้ 2 สถานะ คือ สถานะทางจิตและสถานะทางธรรมชาติ กล่าวคือ ในสถานะแรก ความตายเป็นเรื่องของจิต การที่ปราชญ์จะเข้าถึงมรรควิธี ใช้ชีวิตอย่างปลอดภัย เป็นไปตามอายุขัยตามธรรมชาติได้นั้น สภาพจิตของปราชญ์ต้องผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “Transformations of Mind”⁹³ ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะต้องฝึกฝนเพื่อให้เข้าใจถึงความตายได้อย่างแท้จริง โดยมองความตายกับการมีชีวิตอยู่เป็นหนึ่งเดียวกันตามธรรมชาติ ส่วนสถานะทางธรรมชาติ ความตายกับธรรมชาติต้องอิงอาศัยกัน และกันเช่นเดียวกับการมีชีวิต การยอมรับและเข้าใจความตายของจวงจื่อไม่ได้หมายถึงการพุ่งเข้าหาความตาย แต่เป็นการตายเมื่อถึงอายุขัย หรือเป็นไปตามธรรมชาติ มนุษย์สามารถใช้ชีวิตอย่างรุ่มรวยกลมกลืนกับธรรมชาติ

จากทัศนะของนักวิชาการแต่ละท่านข้างต้น จะเห็นได้ว่า ความตายสำหรับจวงจื่อนั้น ไม่ได้มีความพิเศษแต่อย่างใด ความตายเป็นเพียงภาวะหนึ่งที่มนุษย์กำลังอยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยน ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญต่อแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อที่ทำให้เราเข้าใจว่า ความเป็นจริงของโลก และสรรพสิ่งนั้นแปรเปลี่ยน เคลื่อนไหว ต่อเนื่องกันไป เป็นวงจร เช่นเดียวกับความตายที่เป็นสภาวะหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนของสิ่งมีชีวิต และเป็นกระบวนการสำคัญที่อยู่กับเราตลอดเวลา เหตุนี้เอง สำหรับจวงจื่อ แนวคิดเรื่องการแปรเปลี่ยนจึงเป็นแก่นแท้สำคัญของสรรพชีวิต การมอง

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

⁹² Mark Berkson, "Death in the Zhuangzi : Mind, Nature, and the Art of Forgetting," in *Mortality in Traditional Chinese Thought*, ed. Amy Olberding and Philip J. Ivanhoe (New York State University of New York Press, 2011). pp. 191-224.

⁹³ Ibid. p. 129.

ความตายว่าเป็นหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนของชีวิตนั้น นัยหนึ่งยังแสดงให้เห็นว่า จวงจื่อให้คุณค่าความตายเท่ากับการเกิดหรือการมีชีวิตอยู่ ที่ต่างอยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยน ดังนั้น มนุษย์จึงไม่จำเป็นต้องคร่ำครวญหรือกลัวความตาย แต่ควรมองความตายเสียใหม่ หรือปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ที่มีต่อสถานะสูญเสียดังกล่าว เมื่อมนุษย์เข้าใจความหมายของความตายแล้ว พวกเขาจะสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางการแปรเปลี่ยนนั้นอย่างเข้าใจและสัมพันธ์กับโลก เราสามารถเข้าใจทัศนะเรื่องความตายของจวงจื่อได้จากตัวบทต่างๆใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ที่มักกล่าวถึงพิธีงานศพของบรรดาบุคคลรอบกายจวงจื่อ เช่น ภรรยา ลูกศิษย์ เป็นต้น หรือแม้แต่งานศพของปราชญ์แต่อย่างเหล่าจื่อใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 3 ความว่า

“เมื่อเหล่าต้นสิ้นชีวิต ฉินซื่อเข้าไปคารวะศพ เพียงส่งเสียงร้องสามครั้ง ก็เดินผละออกไป

“ท่านเป็นสหายกับอาจารย์หรือไม่?” ศิษย์เหล่าจื่อถาม

“ถูกแล้ว”

“และท่านคิดว่าเหมาะสมแล้วหรือที่มาคำนับศพด้วยอาการเยี่ยงนี้?”

“เหมาะสมแล้ว” ฉินซื่อตอบ “ที่แรกข้านับถือเขาเป็นมนุษย์ที่แท้ แต่ตอนนี้ข้ารู้ว่าไม่ใช่เช่นนั้น เมื่อครูที่ผ่านมาที่ข้าเข้าไปคำนับศพ ก็พบชายชราทำให้คร่ำครวญราวอาลัยบุตรชาย และชายหนุ่มสะอื้นโหยหาราวอาลัยรักมารดา การที่มีผู้คนเยี่ยงนี้มาแวดล้อม เหล่าต้นจะต้องทำอะไรบางอย่างที่ทำให้ผู้คนเหล่านั้นกล่าวขวัญถึง แม้เขาจะไม่ได้เรียกร้องต้องการ หรืออยากให้ผู้คนเหล่านั้นรำให้อาลัยรัก นี่คือการฝ่าฝืนฟ้า หันหลังให้กับสัจธรรม และลืมนัดกำเนิดของตน แต่โบราณมาเรียกสิ่งนี้ว่า เป็นการฝ่าฝืนฟ้า อาจารย์ของเจ้าถือกำเนิดมา ก็เพราะถึงเวลาของเขา เมื่ออาจารย์ของเจ้าสิ้นชีวิตไป ก็เป็นไปตามวัฏจักรของสรรพสิ่ง หากยอมรับความเป็นไป และยินดีดำเนินตาม ฉะนั้นแล้วไม่ว่าทุกข์หรือสุข ย่อมไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่โบราณมาเรียกขานสิ่งนี้ว่า การเป็นอิสระจากทวยเทพ”

“แม้ว่ามันมอดหมดจากคบ เปลวไฟก็ยิ่งลุกโชติช่วง และไม่มีผู้ใดอาจล่วงรู้ถึงจุดสิ้นสุดของมัน”⁹⁴

⁹⁴ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 127-129.

จากบทพิพากษาของเหล่าต้นหรือเหล่าจื่อข้างต้น จะเห็นได้ว่า จวงจื่อมองความตายของเหล่าจื่อผู้เป็นปราชญ์แต่ที่ยิ่งใหญ่นั้น ไม่ได้แตกต่างหรือสำคัญไปกว่าความตายของมนุษย์ทั่วไป ดังจะเห็นได้จากการให้ตัวละครอย่างฉินซือเข้าไปคารวะศพเพียงส่งเสียงร้องสามครั้ง ซึ่งต่างจากบรรดาศิษย์เหล่าจื่อคนอื่นๆที่พากันร้องไห้คร่ำครวญราวกับว่า ได้สูญเสียบุคคลสำคัญหรือญาติพี่น้องไป สำหรับจวงจื่อ ความตายเป็นเพียงภาวะหนึ่งที่ฟ้าได้กำหนดมาแล้ว และเป็นไปตามธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ต้องแปรเปลี่ยน เป็นวัฏจักร มนุษย์มีอาจฝืนกันหรือขัดขวางกระบวนการแปรเปลี่ยนดังกล่าวได้ การที่บรรดาผู้คนเหล่านั้นร้องไห้คร่ำครวญ จวงจื่อมองว่า พวกเขาไม่ได้เข้าใจสิ่งที่ฟ้าได้กำหนดมา ในที่นี้อาจหมายถึง การไม่เข้าใจโลก และความจริงของโลก ในบทนี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันในลักษณะของการเสียดสี เย้ยหยันลูกศิษย์ของเหล่าจื่ออยู่ในที่ (หรืออาจรวมไปถึงคำสั่งสอนของเหล่าจื่อด้วย) ที่ช่างไม่เข้าใจภาวะความตายดังกล่าว จนถึงกับกล่าวว่า “ที่แรกข้านับถือเขาเป็นมนุษย์ที่แท้ แต่ตอนนี้ข้ารู้ว่าไม่ใช่เช่นนั้น” การที่ฉินซือกล่าวเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า ฉินซือค่อนข้างผิดหวังกับการกระทำหรือคำถามของลูกศิษย์เหล่าจื่อที่มักเข้าใจตรงกันว่า สำนักเหล่าจื่อเป็นสำนักแต่ที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องธรรมชาติและความเป็นไปของสรรพสิ่ง ซึ่งน่าจะเข้าใจความตาย แต่พวกเขาก็มีท่าทีตรงกันข้าม นอกจากนี้ การร้องไห้คร่ำครวญดังกล่าวยังทำให้ฉินซือมองเหล่าจื่อเปลี่ยนไป คือมองว่า เหล่าจื่อไม่ใช่มนุษย์ที่แท้ผู้เข้าใจธรรมชาติอย่างที่ปราชญ์แต่ควรจะเป็น และยังคงเคยกระทำบางอย่างที่อาจจะฝืนธรรมชาติ ฝืนฟ้าดิน จนทำให้ศิษย์เหล่านั้นร้องไห้คร่ำครวญมากเพียงนี้

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า ปรัชญาของจื่อให้ความสำคัญกับชีวิตและสังคมมนุษย์ โดยมี *เหริน* และ *หลี่* เป็นกลไกสำคัญในการช่วยขัดเกลาคุณธรรมจริยธรรมของมนุษย์ให้ได้รับการพัฒนา รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองตามโครงข่ายชุดความสัมพันธ์ทั้งห้า สำหรับขงจื่อ ท่านเริ่มต้นจากชุดความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรมาเป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นชุดความสัมพันธ์พื้นฐานของสังคมหรือชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นของการเลี้ยงดู อบรมสั่งสอนปัจเจกบุคคลให้กลายเป็นวิญญูชนอันเป็นกำลังสำคัญในการสร้างชุมชนแห่งมนุษยธรรม ด้วยเหตุนี้ การต่างตอบแทน (ด้วยวิธีที่เหมาะสมและได้สัดส่วนกับความดีที่ได้รับ) อันเป็นการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมของความกตัญญูที่บุตรพึงปฏิบัติแก่บิดามารดาจึงมีความสำคัญที่สุดตามไปด้วย การต่างตอบแทนดังกล่าวไม่ได้จำกัดอยู่ในช่วงที่มนุษย์มีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงเมื่อบิดามารดาหรือผู้ให้ได้เสียชีวิตลง ผู้เป็นบุตรมีหน้าที่ที่จะต้องจัดพิธี

งานศพให้ท่านอย่างสมเกียรติตามขนบจารีตที่ได้กำหนดไว้ บ้างก็มีรถม้าประดับประดา บ้างก็มีโลงศพหลายชั้นตามตำแหน่งทางสังคมของแต่ละคน เมื่ออยู่ในพิธีกรรมผู้เป็นบุตรพึงแสดงออกถึงความอาลัยแต่บิดามารดา บางรายถึงกับร้องไห้คร่ำครวญ จวงจื่อมองว่าการให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกอย่างการให้ความสำคัญกับพิธีกรรม และการร้องไห้คร่ำครวญของมนุษย์เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์กำลังหลงลืมนัยสำคัญอย่างหนึ่งของความตาย นั่นก็คือ การมองความตายว่าเป็นเพียงภาวะหนึ่งของชีวิตที่กำลังแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ อีกทั้งการร้องไห้คร่ำครวญดังกล่าวยังเป็นการเข้าไปรบกวนกระบวนการแปรเปลี่ยนของผู้ตาย ดังนั้น มนุษย์พึงทำความเข้าใจกับความตาย และร่วมเรียนรู้ยินดีไปกับผู้ตายที่กำลังอยู่ในกระบวนการแปรนั้น ดังเช่น ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 6 ตอนเหยียนหุยกล่าวกับขงจื่อถึงเมิ่งซุนไฉผู้เลื่องลือได้ดำเนินการจัดพิธีศพให้มารดา ความว่า

เหยียนหุยกล่าวกับขงจื่อ “เมื่อมารดาของเมิ่งซุนไฉถึงแก่กรรม เขาก็ร่ำไห้โดยปราศจากน้ำตา ไร้ความทุกข์บีบคั้นจิตใจ เขาจัดการพิธีศพโดยปราศจากอาการอันโศกเศร้า แม้ปราศจากลักษณะสามประการดังกล่าว แต่เขาก็เป็นที่เลื่องลือไปทั่วแคว้นหลูในการจัดพิธีศพได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นไปได้หรือที่จะมีชื่อเสียง เลื่องลือโดยมิได้กระทำการใดเป็นแก่นสารเช่นนี้? ข้าเห็นว่ามันเป็นเรื่องพิลึกเหลวไหลจริงๆ”

ขงจื่อกล่าวว่า “เมิ่งซุนไฉได้กระทำทุกอย่างที่ต้องทำแล้ว เขาก้าวล้ำไปจากความเข้าใจทั่วไป เขาสามารถลดทอนสิ่งต่างๆ ให้เรียบง่ายยิ่งกว่านี้ เพียงแต่มันเป็นเรื่องยากที่คนทั่วไปจะปฏิบัติได้อย่างไรก็ตาม เขาก็ได้สร้างความเรียบง่ายให้แก่สิ่งต่างๆ มากมาย เมิ่งซุนไฉไม่เคยรู้ว่าทำไมจึงมีชีวิตอยู่ ไม่เคยรู้ว่าทำไมจึงตาย ไม่รู้ว่าทำไมต้องไปข้างหน้า ไม่รู้ว่าทำไมจึงต้องร้องอยู่ข้างหลัง”

“ในกระบวนการเปลี่ยนแปลง เขานับเป็นหนึ่งในสิ่งต่างๆ และก็เพียงแต่รอคอยการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจล่วงรู้ ยิ่งไปกว่านี้ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง เขาจะรู้ได้อย่างไรว่ามีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจริงๆ และเมื่อไม่มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เขาจะรู้ได้อย่างไรว่าไม่ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ทั้งเจ้าและข้าในขณะนี้กำลังฝันอยู่และไม่ได้ตื่นขึ้น แต่สำหรับเมิ่งซุนไฉ แม้มีบางสิ่งมาทำอันตรายร่างกาย แต่ก็ไม่อาจบั่นทอนจิตใจของเขา แม้บางสิ่งมาทำลายเรือนกาย แต่จิตใจของเขาก็หาได้มอดม้วยไม่ มีเพียงเมิ่งซุนไฉผู้เดียวที่ตื่นขึ้น มนุษย์ทั่วไปต่างร่ำไห้คร่ำครวญทำให้เขาต้องร่ำไห้คร่ำครวญตามไปด้วย นั่นคือเหตุที่เขาต้องกระทำไปเช่นนั้น”

“ยิ่งไปกว่านั้น เรายังเที่ยวบอกผู้คนไปทั่วว่า ข้าได้ทำสิ่งนี้ ข้าได้ทำสิ่งนั้น แต่เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ‘ข้า’ ที่เรากล่าวถึงนั้นมีอยู่จริงหรือ? เจ้าฝันไปว่าเป็นนกและกำลังโฉบบินสู่เวหา เจ้าฝัน

ไปว่าเป็นปลาและแหวกว่ายอยู่ในสระน้ำ แต่เมื่อเจ้าเล่าให้ข้าฟัง ข้าไม่รู้ว่าเจ้ากำลังตื่นอยู่หรือว่ากำลังฝัน การที่ยิวติเดียนว่ากล่าวผู้อื่น มีผู้การหัวร่อ และการมัวหัวร่อสนุกสนาน มีผู้การดำเนินเคลื่อนคล้อยไปกับสิ่งต่างๆ จงพอใจในการเคลื่อนคล้อยและล้มการเปลี่ยนแปลง เมื่อนั้นเจ้าก็จะบรรลุถึงความเป็นหนึ่งเดียวอันลึกลับของฟ้า”⁹⁵

จากตัวบทข้างต้น จะเห็นได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันในลักษณะของการมุ่งให้มนุษย์เกิดการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์เกี่ยวกับความตายเสียใหม่ โดยมองว่า ความตายไม่ได้หมายถึงการสิ้นสุดของชีวิต แต่เป็นเพียงหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนของชีวิตเท่านั้น ส่วนด้านการต่างตอบแทน จวงจื่อมองว่า การที่เมิ่งซุนไม่ร้องไห้เสียใจนั้นเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่า เมิ่งซุนเข้าใจความหมายของความตายอย่างแท้จริง ต่างจากเหยียนหุยศิษย์ของขงจื่อที่กลับตั้งคำถามหรือสงสัยในสิ่งที่เมิ่งซุนกระทำ ทั้งนี้เนื่องจากในความคิดของเหยียนหุยยังติดอยู่กับกฎเกณฑ์ ขนบจารีตของสังคมอยู่ หน้าที่ของบุตรเมื่อบิดามารดาเสียชีวิต บุตรต้องตอบแทนบิดามารดาด้วยการจัดพิธีศพอย่างยิ่งใหญ่ สมเกียรติ และต้องอาลัยท่านด้วยการแสดงความโศกเศร้าเสียใจ เห็นได้ชัดว่า การที่จวงจื่อเล่าเรื่องผ่านตัวละครอย่างเหยียนหุย โดยเปรียบเทียบกับเมิ่งซุน จวงจื่อตั้งใจเสียดสี ประชดประชันแนวความคิดของขงจื่อที่ให้ความสำคัญกับหลัมากเกินไป จนบางครั้งขนบจารีตดังกล่าวกลายเป็นสิ่งที่คอยกำหนด กฎเกณฑ์ชีวิตมนุษย์ และมนุษย์ก็เชื่อมั่นในกฎเกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งสำหรับจวงจื่อมองว่า หลัที่มนุษย์ใช้บอกว่า “ข้าได้ทำสิ่งนี้” “ข้าได้ทำสิ่งนั้น” แท้จริงอาจเป็นเพียงความฝันก็ได้ ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อกำลังใช้อารมณ์ขันโดยเล่นกับเกณฑ์หรือขนบจารีตที่มนุษย์เชื่อมั่นว่าเป็นสิ่งจริงแท้ให้กลายเป็นสิ่งเพียงความฝันที่สามารถแปรเปลี่ยนได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ก็เพื่อคลายความยึดมั่นดังกล่าว โดยทำให้เห็นถึงความไม่แน่นอนของสรรพสิ่ง และเสนอให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์เสียใหม่ คือมองความตายเป็นแค่กระบวนการแปรเปลี่ยนหนึ่งในชีวิตมนุษย์ ทางที่ติมนุษย์ควรรื่นรมย์หรือร่วมท่องเที่ยวกับการแปรเปลี่ยนนั้น นอกจากนี้ ท่าทีของเมิ่งซุนยังทำให้เราเห็นว่า เขาไม่เพียงแต่เป็นบุคคลที่เข้าใจความจริงของโลกและสรรพสิ่งเท่านั้น เมิ่งซุนยังสามารถกระทำการอย่าง “*รู้ให้โดยปราศจากน้ำตา ไร้ความทุกข์บีบคั้นจิตใจ และจัดการพิธีศพโดยปราศจากอาการอันโศกเศร้า*” นั้นได้ ซึ่งต้องใช้ความอดทน อดกลั้นเป็นอย่างมาก อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงบุคคลที่เข้าใจโลกและสามารถหลอมรวมไปกับโลกได้อย่างมีอิสระ คือไม่ติดอยู่กับขนบจารีตและแนวความคิดที่เชื่อว่าความตายเป็นสิ่งเลวร้าย

⁹⁵ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 173-174.

เมื่อความตายบังเกิดขึ้น ไม่ได้หมายความว่า จวงจื่อจะไม่รู้สึกเศร้าโศกเสียใจเลย เพียงแต่ จวงจื่อมองว่า ความตายนั้นเป็นเพียงกระบวนการเปลี่ยนแปลงหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่มีอาจขวางกั้นได้ มนุษย์ทำได้เพียงเศร้าโศกเสียใจ และรื่นรมย์ยินดีไปกับกระบวนการแปรเปลี่ยนของผู้ตายที่ฟ้าได้ กำหนดมาแล้วเท่านั้น ท่าทีของการคร่ำครวญแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ไม่เข้าความจริงของโลกและสรรพสิ่งที่มีการแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ เราสามารถเข้าใจทัศนะเรื่องความตายของจวงจื่อที่มีความโศกเศร้าเสียใจแต่พอดีจาก **คัมภีร์จวงจื่อ** บทที่ 18 ตอนงานศพของภรรยาจวงจื่อ ความว่า

“เมื่อภรรยาของจวงจื่อเสียชีวิตลง อยู่จื่อก็ไปแสดงความเสียใจคารวะศพ กลับพบจวงจื่อ นั่งเหยียดขา เคาะไม้ พลงร้องเพลง อยู่จื่อจึงกล่าวแก่จวงจื่อว่า “เจ้าได้ใช้ชีวิตร่วมกับนาง นางได้เลี้ยงดูบุตรของเจ้า กระทั่งแก่เฒ่า” อยู่จื่อจึงตำหนิว่า “การไม่รำให้อาลัยต่อการจากไปของภรรยา ก็เลวร้ายพอแล้ว แต่ยังมีนางเคาะไม้ร้องเพลงเล่นเช่นนี้อีก นี้ออกจะเกินไปแล้ว มิใช่หรือ?”

จวงจื่อตอบได้ว่า “ท่านผิดเสียแล้ว เมื่อนางเสียชีวิตลงนั้น ท่านคิดหรือว่าข้าจะไม่รู้สึกเศร้าโศกเสียใจเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ แต่เมื่อข้าได้มองย้อนถึงต้นกำเนิดของนางกระทั่งกาลก่อนที่นางจะถือกำเนิด ไม่เพียงแต่กาลก่อนที่นางถือกำเนิดจะมีรูปกาย แต่เป็นกาลก่อนที่นางจะมีจิตวิญญาณ ท่ามกลางความมหัศจรรย์เร้นลับมีความเปลี่ยนแปลงอุบัติขึ้นและนางก็มีจิตวิญญาณ เกิดความเปลี่ยนแปลงอีกครั้งและนางก็มีรูปกาย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งและนางก็ถือกำเนิดมา ความเปลี่ยนแปลงได้ไหลเวียนสืบเนื่องไป และนางก็สิ้นชีพ ชีวิตไม่ผิดอะไรกับความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลทั้งสี่ ฤดูใบไม้ผลิ ฤดูร้อน ฤดูใบไม้ร่วง และฤดูหนาว บัดนี้นางได้นอนสงบในห้องอันกว้างใหญ่ หากข้ายังคร่ำครวญก็แสดงว่าข้าไม่เข้าใจอะไรเลยเกี่ยวกับชะตา ดังนั้นข้าจึงหยุดยั้ง”⁹⁶

หากพูดถึงความรื่นรมย์ยินดีไปกับความตายอันเป็นกระบวนการแปรเปลี่ยนหนึ่งของมนุษย์ จะสังเกตเห็นว่า จวงจื่อมักแสดงท่าทีที่ขัดแย้งกับขนบจารีต หรือพิธีกรรมในงานศพ ผ่านกิริยาอาการ โห่ร้องรำทำเพลง บ้างก็เคาะไม้เสียงดัง นั่งเหยียดแข้งเหยียดขา จึงอาจมองได้ว่า จวงจื่อใช้อารมณ์ขันที่เล่นกับความมีเหตุผล โดยผ่านการเล่าเรื่องที่ไร้สาระ อันหมายถึงเรื่องเล่าที่มักจะขัดแย้งกับความ เป็นจริงหรือความคิดของมนุษย์ที่อยู่บนฐานความมีเหตุผล เพื่อให้มนุษย์ได้ปรับเปลี่ยนโลกทัศน์เกี่ยวกับความตายเสียใหม่ อีกทั้งยังมุ่งให้มนุษย์ได้เกิดการมีประสบการณ์ที่โปร่งเบา หลอมรวมไปกับโลก และร่วมรื่นรมย์ยินดีไปกับกระบวนการแปรเปลี่ยนของผู้ตาย ซึ่งอาจคล้ายกับความเห็น

⁹⁶ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 311-313.

ของอัลเบิร์ต กัลวานี ที่เห็นว่า อาการหัวเราะไม่ได้บ่งบอกถึงสภาวะแห่งความรื่นรมย์ยินดีเท่านั้น แต่การหัวเราะสามารถสะท้อนความเข้าใจในมิตรภาพระหว่างเพื่อน เมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่เพื่อนหรือคนที่เรารักกำลังจะตาย คือ เป็นการพลิกหรือเปลี่ยน (shift)⁹⁷ โดยการเปิดใจเพื่อผู้อื่นได้หัวเราะด้วย อันเป็นการปลดปล่อยความเศร้าไปด้วยกัน เหตุนี้เอง อารมณ์ขันจึงมีนัยสำคัญต่อความเข้าใจในมิตรภาพ นอกจากนี้ หากมองในแง่ของทฤษฎีอารมณ์ขันแบบ The Relief Theory กัลวานีมองว่าการหัวเราะเป็นอาการที่ระเบิดออกมาจากตัวมนุษย์ เป็นอารมณ์ซึ่งมีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง (Spontaneous) ที่ผู้หัวเราะมีขึ้นเพื่อหยุดความหมกมุ่นของตนเอง หรือเรื่องที่ตนเองกำลังคิดอยู่ขณะนั้น เช่น คิดถึงความตาย เป็นต้น อาการหัวเราะเป็นอาการที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันเพื่อรักษาสมดุลภายในทั้งผู้ที่กำลังจะตายและผู้ที่มาเยี่ยมผู้ป่วย กล่าวคือ ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ (จวงจื่อหรือสหายผู้มาเยือน) ได้ร่วมท่องไปกับการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับภรรยาของจวงจื่อในขณะเดียวกัน พวกเขาก็ได้ท่องไปกับการแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับตัวพวกเขาเอง ไม่ว่าจะเป็นการแปรเปลี่ยนของสภาพจิตใจที่เศร้าโศกเสียใจต่อการจากไปของคนที่รัก ไปพร้อมกับการร่วมรื่นรมย์ยินดีกับขบวนการแปรเปลี่ยนดังกล่าว การหัวเราะจึงเป็นทางออกหนึ่งที่จะช่วยระบายความเจ็บปวดและปรับสมดุลภายในของมนุษย์ให้สามารถยอมรับ/ร่วมเล่นไปกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในกรณีการตายของภรรยาจวงจื่อ การที่จวงจื่อนั่งเคาะถ้ำไม้ ร้องรำทำเพลง ไม่ได้หมายความว่า จวงจื่อไม่เสียใจต่อการจากไปของภรรยาอันเป็นที่รัก แต่เป็นท่าที่การปลดปล่อยความทุกข์ บรรเทาความเศร้าโศกเสียใจที่อาจเกิดได้กับทั้งตัวจวงจื่อเองและสหายผู้มาเยือน การร้องรำทำเพลงจึงเป็นการที่ช่วยบรรเทาความโศกเศร้าที่มีอยู่ในงานให้น้อยลงด้วย ในขณะเดียวกันท่าที่ดังกล่าวของจวงจื่อก็เชื่อเชียวในผู้มาเยือน อันหมายถึงปราชญ์ผู้เป็นสหาย ได้ร่วมรื่นรมย์ยินดีไปกับกระบวนการแปรเปลี่ยนดังกล่าวของชีวิตภรรยาตนเอง อันเป็นท่าที่ของผู้เป็นอิสระจากการกลัวความตาย และเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ความจริงของโลก ในหัวข้อถัดไป ผู้วิจัยจะกล่าวถึง อารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีที่จวงจื่อใช้ต่อรองกับความตาย ซึ่งสามารถทำให้เราเข้าใจได้ว่า เหตุใดความตายจึงไม่ได้เป็นสิ่งที่น่ากลัว และมีคุณค่าเท่ากับการเกิดหรือการมีชีวิตอยู่

⁹⁷ Galvany, "Distorting the Rule of Seriousness: Laughter, Death, and Friendship in the Zhuangzi." p. 53.

อารมณ์ขันในฐานะเป็นกลวิธีที่ใช้ต่อรองกับความตายและการสูญเสีย

ดังที่กล่าวไปแล้วว่า จวงจื้อมองความตายแตกต่างออกไปจากนักปรัชญาจีนท่านอื่นๆ ไม่เพียงแต่จวงจื้อมองความตายเป็นแค่กระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาติเท่านั้น ความตายยังมีคุณค่าเท่าเทียมกับการมีชีวิต ในแง่ที่ว่า ทั้งความตายและการเกิดต่างอยู่ในสภาวะของการแปรเปลี่ยนเช่นเดียวกัน อารมณ์ขันเป็นกลวิธีหนึ่งที่สำคัญที่จวงจื้อมใช้แสดงทัศนะทางด้านความตาย เพื่อปลดปล่อยมนุษย์จากความกลัว เช่น การกลัวความตาย ความอัปยศอดั้ย พิกลพิการ หรือกลัวการเจ็บป่วย โดยใช้อารมณ์ขันต่อรองกับความกลัวเหล่านั้น อันหมายถึง การใช้อารมณ์ขันในการปรับเปลี่ยนความหมาย หรือคุณค่ากับเกณฑ์การตัดสินความถูกต้อง/ผิด, ใช่/ไม่ใช่, มีประโยชน์/ไม่มีประโยชน์เสียใหม่ ดังจะเห็นได้จาก *คัมภีร์จวงจื้อม* บทที่ 4 ตอนชายพิการชู้ที่สามารถผ่านพ้นจากการเกณฑ์ทหาร เนื่องจากความไม่สมประกอบของร่างกาย ทั้งยังได้รับข้าวของมากกว่าผู้คนปกติ ในฐานะผู้ทุพพลภาพ⁹⁸ เป็นต้น

เช่นเดียวกับเรื่องของความตาย เพื่อให้มนุษย์หรือผู้อ่านเข้าใจถึงกระบวนการแปรเปลี่ยนมากขึ้น และมองความตายว่า เป็นเพียงสภาวะการแปรเปลี่ยนหนึ่งของชีวิต มองความตายเบาลง คือไม่เคร่งเครียด กลัว หรือวิตกกังวลมากเกินไป แทนที่จวงจื้อมจะใช้อารมณ์ขันในการปรับเปลี่ยนนิยามหรือคุณค่าเหมือนเช่นกรณีของความอัปยศอดั้ย พิการ จวงจื้อมกลับใช้อารมณ์ขันในการจัดการกับนิยามหรือการให้คุณค่าระหว่างเกิดการเกิดและการตายด้วยการทำให้ความตายนั้นดูเบาลง หรือมองว่าการตายเป็นเพียงสภาวะหนึ่งของการแปรเปลี่ยนเท่านั้น ซึ่งโดยทั่วไปทั้งสองสภาวะต่างมีการนิยามที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง คือ การเกิดหมายถึงการมีสิ่งมีชีวิตใหม่เกิดขึ้น ในขณะที่การตายหมายถึงการสูญเสียอันนำมาซึ่งความเศร้าเสียใจ จวงจื้อมให้คุณค่าชีวิตและความตายเท่าเทียมกัน ในแง่ที่ว่าทั้งการเกิดและการตายต่างเป็นกระบวนการแปรเปลี่ยนที่เป็นไปตามธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด ดัง*คัมภีร์จวงจื้อม* บทที่ 18 ตอนหนึ่ง ความว่า

ชายชราหลังค่อมและชายชราขาเดียวมองไปที่สุสานวีรชนหมิงบู้และขุนเขาคุณหลุนอัน
เว้งว่างที่ซึ่งราชาหวงตี้เคยประทับอยู่ พลันก็มีเนื้ออกพุดขึ้นที่ข้อศอกซ้ายของชายชราหลังค่อม
ชายชราขาเดียวดูตื่นตระหนกและรำคาญใจ พร้อมทั้งถามชายชราหลังค่อมว่า “ท่านกลัวและทุกข์
เศร้าหรือไม่?”

⁹⁸ สุรติ ปรีชาธรรม, จวงจื้อมับสมบูรณ: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 146-147.

“มีอะไรน่ากลัวและเศร้าใจ?” ชายชราหลังค่อมย้อนถาม และกล่าวว่า “ชีวิตนั้นเหมือน
หนี่ลื่นที่เราหียบยืมมา และหากเราต้องหียบยืมมาเพื่อมีชีวิต ชีวิตก็เป็นเพียงแค่กองดิน ชีวิตและ
ความตายเหมือนราตรีค่าคืน ท่านกับข้ากำลังเฝ้าดูกระบวนการเปลี่ยนแปลง และบัดนี้
กระบวนการนั้นได้บังเกิดขึ้นกับข้า เหตุใดเราต้องกลัวและโศกเศร้าด้วยเล่า?”⁹⁹

จากตัวบทข้างต้น ชายชราหลังค่อมถือเป็นปราชญ์คนหนึ่งที่เข้าใจชีวิตและความตายโดยไม่
ยึดติดกับความยากลำบากของชีวิตที่จะต้องทนทุกข์กับความผิดปกติทางร่างกายของตนเอง ในทาง
ตรงกันข้าม ชายชราหลังค่อมกลับไม่รู้สึกรังเกียจหรือลำบากใจเลยแม้แต่น้อย ทั้งๆที่เนื้องอกที่ผุด
ขึ้นมา แน่นนอนว่าต้องสร้างความเจ็บปวดให้แก่เขาเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ร่างกายก็ผิดปกติอยู่แล้ว อีกทั้งยัง
มองโลกอย่างเป็นอิสระ คือ มองชีวิตและความตายเป็นเพียงแค่กระบวนการเปลี่ยนแปลงตาม
ธรรมชาติ เช่นเดียวกับสรรพสิ่งที่ล้วนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอย่างไม่รู้จบ หาใช่มีสิ่งใดยั่งยืน
มั่นคง และแน่นอนไม่ ทำที่ที่ชายชราหลังค่อมผู้ที่มีต่อความผิดปกติหรือแม้แต่ความตายนั่นถือเป็น
การแสดงให้เห็นถึงท่าทีของผู้มีอิสรภาวะเมื่อสัมพันธ์กับโลก เช่นเดียวกับ *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 6 ตอน
หนึ่ง ความว่า “ก้อนดินใหญ่มอบรูปกายให้เป็นภาระแก่ข้าพเจ้า มอบชีวิตให้ข้าพเจ้ารับใช้ดูแล ผ่อน
คลายข้าพเจ้าในวัยชรา และพนักข้าพเจ้าไว้ในความตาย ดังนั้นหากข้าพเจ้าถือชีวิตเป็นสิ่งดี ด้วย
เหตุผลเดียวกันนี้ ข้าพเจ้าก็ควรถือความตายเป็นสิ่งดีเช่นกัน”¹⁰⁰

หากพิจารณาจาก*คัมภีร์จวงจื่อ*ทั้งสองบท คือ บทที่ 18 และบทที่ 6 ที่กล่าวมา เราจะพบว่า
ปราชญ์ทั้งสองมองความตายในลักษณะเป็นสภาวะที่ช่วยปลดปล่อยหรือค่อยๆบรรเทาลง กล่าวคือ
แน่นอนว่าเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงความตายได้ แต่การมองความตายเป็นเพียงกระบวนการ
แปรเปลี่ยนตามธรรมชาติที่ไม่ใช่หมายถึงความสูญเสียหรือการเจ็บปวดนั้น ทำให้ผู้ที่กำลังจะตายหรือ
ผู้ที่ผิดปกติคลายความตึงเครียดระหว่างความตายกับการมีชีวิตอยู่ ลักษณะเช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า จวงจื่อ
ใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีในการต่อรองกับความตาย เพื่อให้มนุษย์ปลดปล่อยตนเองจากความกลัว ซึ่ง
ใกล้เคียงกับความเห็นของเบิร์กสันที่มองว่า อารมณ์ขันที่จวงจื่อใช้ต่อรองกับความตายนั่นเป็นไปใน
ลักษณะของการปลดปล่อย หรือผ่อนกำลังลง (Relief) กล่าวคือ อารมณ์ขันช่วยทำให้ความตายไม่ใช่
สิ่งเลวร้าย แต่เป็นภาวะ (state) ที่ช่วยปลดปล่อยหรือผ่อนคลายชีวิตให้ความยากลำบากนั้นคลายลง

⁹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 313.

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

หรือเป็นภาวะที่ช่วยบรรเทาความวิตกกังวลของชีวิตให้ลดน้อยลง¹⁰¹ เพราะชีวิตก็เหมือนไฟ/หลอดที่เจ็บปวด สร้างความลำบากให้กับเรา การตายก็เป็นเหมือนกับกาน้ำร้อนที่ระเบิดขึ้นหรือไฟที่แตก ช่วยปลดปล่อยให้ความวิตกกังวล ความทุกข์ทรมานนั้นไหลออกมาซึ่งถือเป็นการผ่อนหรือบรรเทาความเจ็บปวดให้น้อยลง ในแง่นี้ หากมองความตายเป็นสภาวะที่ช่วยปลดเปลื้องหรือบรรเทาความเจ็บปวด ความยากลำบากของชีวิต ก็ไม่มีเหตุผลอันใดที่จะมองความตายเป็นสิ่งที่น่ากลัวอีกต่อไป ในทางตรงกันข้าม ความตายกลับเป็นสิ่งที่สวยงามพอๆกับการมีชีวิต คือ เป็นภาวะหนึ่งของการแปรเปลี่ยนในชีวิต ดังนั้น มนุษย์ไม่จำเป็นที่จะต้องกลัวความตาย ไม่เพียงเท่านั้น จวงจื้อยังตอกย้ำหนักแน่นยิ่งขึ้นไปอีกว่า กระบวนการแปรเปลี่ยนที่ผ่านความตายนี้ อาจจะนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิมด้วยซ้ำ กล่าวคือ เราไม่สามารถรู้ได้ว่าระหว่างการมีชีวิตอยู่หรือการตายสิ่งไหนจะมีคุณค่ามากกว่ากัน ในเมื่อความตายเป็นสิ่งที่ไม่อาจรู้ได้ ในแง่นี้เป็นเพราะมนุษย์เองก็มีข้อจำกัดทางญาณวิทยาที่ไม่อาจเข้าใจหรือล่วงรู้ความตายได้ ทำให้ความตายมีภาวะที่เหนือกว่า ดังพิจารณาได้จาก *คัมภีร์จวงจื้อ* บทที่ 18 ตอนที่จวงจื้อสนทนากับหวักะโหลก ความว่า

ระหว่างจวงจื้อเดินทางไปยังแคว้นฉู่ ก็ได้พบหวักะโหลกเก่าๆ เขาใช้แส้แหยไปที่หวักะโหลก นั้น พลังเอ่ยถามว่า “เจ้าได้กระหายที่จะมีชีวิตอยู่จนหลงลืมเหตุผลหรือ จึงได้จับชีวิตลงเช่นนี้? หรือว่านครของเจ้าถูกยึดครองและถูกสังหารด้วยคมขวาน จึงได้จับชีวิตลงเช่นนี้? หรือได้กระทำในสิ่งชั่วช้า จนรู้สึกละอายที่นำความเสื่อมเสียมาสู่บิดามารดา และวงศ์ตระกูล จึงได้จับชีวิตลงเช่นนี้? หรือต้องทุกข์ทรมานกับความหนาวเหน็บและหิวโหย จึงได้จับชีวิตลงเช่นนี้? หรือว่าท่านหวังหนักด้วยอายุชัย จึงได้จับชีวิตลงเช่นนี้?”

เมื่อกล่าวจบจวงจื้อก็นำหวักะโหลกนั้นมาหมุนศีรษะต่างหมอน ล้มตัวลงนอน และหลับไป

ในกลางดึกหวักะโหลกมาหาในความฝันและพูดว่า “ท่านกล่าวได้ดีราวนักโหวต แต่สิ่งที่ท่านกล่าวมาทั้งหมดนั้นล้วนบ่งบอกถึงความวุ่นวายของโลกมนุษย์ ในโลกของผู้ตายนั้น หามีสิ่งเหล่านั้นไม่ ท่านอยากฟังเกี่ยวกับโลกของผู้ตายไหม?”

“แน่นอน” จวงจื้อตอบ

¹⁰¹ Berkson, "Death in the Zhuangzi : Mind, Nature, and the Art of Forgetting." pp. 193.

หวักะโหลกกล่าวต่อไปว่า “ในโลกของผู้ตายนั้นไร้ผู้ปกครองเบื้องบน ไร้ไฟรฟ้าเบื้องล่าง ปราศจากการงานใดๆ ฤดูใบไม้ผลิและใบไม้ร่วงยาวนานไม่สิ้นสุดเช่นเดียวกับฟ้าและดิน แม้กษัตริย์ในโลกมนุษย์ก็ไม่อาจมีความสุขเสมอเหมือนพวกเรา”

จวงจื่อไม่อาจเชื่อถือจึงถามขึ้นว่า “หากข้ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถให้ร่างกายแก่เจ้าอีกครั้งสร้างกระดูกและเลือดเนื้อ พาเจ้ากลับไปพบบิดามารดาและครอบครัว กลับสู่บ้านเก่าและผองเพื่อน เจ้าจะต้องการหรือไม่?”

หวักะโหลกขุ่นเคืองจนหน้ามืด “เหตุใดข้าจะต้องละทิ้งความสุขยิ่งกว่ากษัตริย์บนบัลลังก์ และกลับสู่โลกแห่งความวุ่นวายของมนุษย์อีกเล่า”¹⁰²

จากบทสนทนาระหว่างจวงจื่อกับหวักะโหลกข้างต้น เห็นได้ว่า นอกจากจวงจื่อจะใช้อารมณ์ขันต่อรองกับความตายในลักษณะของการปลดเปลื้องหรือถอนกำลังลงโดยให้ความตายมีคุณค่าเท่าเทียมกับการมีชีวิตแล้ว จวงจื่อยังใช้อารมณ์ขันต่อรองกับความตายในลักษณะของการทำให้เห็นมุมมองหรือโลกทัศน์อื่นที่มีต่อความตาย อันเนื่องมาจากขีดข้อจำกัดทางญาณวิทยาของมนุษย์ที่ไม่อาจเข้าใจหรือล่วงรู้ความตายได้ ในขณะเดียวกัน ความตายก็อาจเป็นสิ่งที่น่าพึงปรารถนา หรือดีกว่าการมีชีวิตอยู่บนโลกอันวุ่นวายนี้ กล่าวคือ จวงจื่อใช้อารมณ์ขันเชิงเสียดสี ประชดประชันการมองชีวิตว่าเป็นเรื่องน่าพึงปรารถนาผ่านบทพูดของหวักะโหลกที่ปรารถนาจะเป็นหวักะโหลกมากกว่าจะกลับไปเป็นมนุษย์ที่อาศัยอยู่บนโลกอันวุ่นวาย ขาดอิสรภาพ เพราะต้องอยู่ได้บังคับบัญชาของชนชั้นผู้ปกครอง ต้องทำงานเพื่อแลกกับความสุขสบาย มีข้าวปลาอาหารกินให้อิ่มท้อง ต้องทนทุกข์ทรมานกับสภาพดินฟ้าอากาศ หรือสภาพสังคมที่อดอยากข้นแค้น ในขณะที่บนโลกแห่งความตาย หากได้มีความวุ่นวายเหล่านี้ไม่ การมีชีวิตอยู่บนโลกแห่งความวุ่นวายจึงไม่น่าพึงปรารถนาอย่างที่คิด และเลือกที่จะเป็นหวักะโหลกแบบนี้ต่อไป ทั้งๆที่จวงจื่อเสนอว่า หากหวักะโหลกได้กลับไปเป็นมนุษย์อีกครั้ง เขาจะได้อยู่กับครอบครัว พี่น้อง เพื่อน และคนที่ตนเองรักก็ตาม นับเป็นความชาญฉลาดอย่างยิ่งที่จวงจื่อแสดงทัศนคติต่อความตายของตนผ่านการเล่าเรื่อง โดยใช้ตัวละครอย่างหวักะโหลกซึ่งเป็นตัวแทนของความตาย หวักะโหลกย่อมรู้ดีกว่าจวงจื่อว่า ความตายเป็นอย่างไร จนสามารถยืนยันได้ว่าตนเองจะไม่นำความสุขของความตายไปแลกกับความทุกข์ยากของชีวิตแน่นอน อย่างไรก็ตาม แม้จวงจื่อจะเป็นปราชญ์ที่ยอมรับและเข้าใจความตาย แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะพุ่งเข้าหาหรือโอบ

¹⁰² สุริติ ปรีชาธรรม, จวงจื่อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน. หน้า 314-315.

กอดความตายเลยสักทีเดียว เพราะจงจื่อให้ค่าความตายกับการมีชีวิตเท่ากัน การยอมรับความตาย
จึงหมายถึง การเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว และพร้อมที่จะยอมรับเมื่อถึงเวลาตาย

บทที่ 4

บทสรุป

“อิสรภาพ” เป็นเป้าหมายหลักโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อ โดยมุ่งหวังให้มนุษย์เป็นอิสระจากข้อผูกมัดหรือพันธนาการต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์ไม่สามารถท่อง/ดำเนินชีวิตท่ามกลางการแปรเปลี่ยนของโลกและสรรพสิ่งได้ ไม่ว่าจะเป็นอำนาจหน้าที่ ขนบจารีต ประเพณี การกำหนดนิยามหรือให้คุณค่าบางอย่าง แม้กระทั่งความหมายของการมีชีวิต เป็นต้น เหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด เพื่อนำไปสู่ชีวิตที่ดีตามที่ตนเองตั้งไว้ ในแง่นี้มิได้หมายความว่า จวงจื่อปฏิเสธแนวคิดเหล่านี้อย่างสิ้นเชิง จนไม่สามารถดำรงชีวิตในสังคมมนุษย์ได้ ตรงกันข้าม จวงจื่อกลับปรารถนาให้มนุษย์สามารถอยู่กับเงื่อนไขชีวิตเหล่านี้ได้อย่างปกติสุข ปรารถนาให้มนุษย์สามารถร่วมเล่นหรือท่องไปกับสรรพสิ่งรอบข้างได้อย่างกลมกลืนและรื่นรมย์ มองความเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานของการแปรเปลี่ยนว่าเป็นเรื่องโปร่งเบา จึงทำให้ **คัมภีร์จวงจื่อ** มีลักษณะท่าทีที่สนุกสนาน รื่นเริง หรือเป็นอารมณ์ขันแบบเบา (light humor) ซึ่งเป็นอารมณ์ขันที่ไม่ได้ยึดถือถ้อยมั่นอยู่บนพื้นฐานของกรอบคิดหรือปทัสถานใดเป็นสำคัญ และเป็นอารมณ์ขันที่มีลักษณะไร้รูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับสถานการณ์นั้นๆ ที่จวงจื่อได้ประสบพบเจอ ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้มนุษย์/ผู้อ่านถูกผูกมัดอยู่กับแนวความคิดใดความคิดหนึ่ง แต่สามารถเปิดรับแนวความคิดอื่นได้ นัยนี้ จะเห็นได้ว่า นอกจากจวงจื่อจะมองอารมณ์ขันและใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์สู่อิสรภาพแล้ว อารมณ์ขันยังเป็นท่าทีของมนุษย์ผู้มีอิสรภาพหรือหลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆ ด้วย

เนื่องจากวิทยานิพนธ์นี้มองอารมณ์ขันที่เชื่อมโยงกับอิสรภาพเท่านั้น ท่าทีหนึ่งที่ทำให้เราสามารถเข้าใจความหมายของอิสรภาพตามแนวคิดของจวงจื่อก็คือ ท่าทีของผู้มีอารมณ์ขันโดยการเล่น (play) หรือเข้าไปเล่น ซึ่งนอกจากจะเป็นกิจกรรมทางปรัชญาที่สะท้อนแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อแล้ว การเล่นยังเป็นท่าทีของมนุษย์ผู้มีอิสรภาพด้วย คือ สามารถร่วมเล่น/ท่อง (wandering) ไปกับแนวความคิด/ความรู้อื่น หรือสรรพสิ่งรอบกาย ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างปกติสุข

เหตุนี้เอง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเล่นจึงสามารถนำไปสู่การเข้าใจอารมณ์ชั้นใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ได้

จวงจื่อมองว่า ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับมนุษย์และสังคมล้วนมาจากการที่มนุษย์ยึดติดอยู่กับแนวความคิดบางอย่างที่มนุษย์เองเป็นผู้สร้างและกำหนดขึ้นโดยมองว่า แนวความคิดเหล่านั้นถูกต้องเหมาะสมกว่าแนวความคิดอื่นจนกลายเป็นเกณฑ์ตัดสินแห่งเกณฑ์ทั้งปวง ไม่เพียงเท่านั้น มนุษย์ยังยึดติดอยู่กับแนวความคิดดังกล่าว ส่งผลให้พวกเขาขาดอิสรภาพ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ใน 3 ประเด็น ได้แก่ การติดอยู่กับกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) จากกฎเกณฑ์ ขนบจารีตต่างๆ และติดอยู่กับความกลัวของมนุษย์ เช่น กลัวความเจ็บปวด ความพิกลพิการ กลัวความตาย เป็นต้น แทนที่จวงจื่อจะใช้หลักการอธิบายอย่างเป็นทางการเป็นผลเช่นเดียวกับคัมภีร์อื่นอย่าง *คัมภีร์หลุนอิว* หรือ *คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง* ในการช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากพันธนาการเหล่านั้น จวงจื่อกลับใช้อารมณ์ขันเป็นกลวิธีสำคัญในการปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพตามเป้าหมายโครงการทางปรัชญาของจวงจื่อ โดยการเข้าไปเล่นกับสิ่งต่างๆรอบข้าง เพื่อหวังให้มนุษย์สามารถท่องเที่ยวหรือเล่นไปในโลกที่ตนดำเนินอยู่ได้อย่างอิสระ หนึ่ง อารมณ์ขันจึงเป็นท่าทีของผู้มีอิสรภาวะด้วย

จวงจื่อใช้อารมณ์ขันในลักษณะใด และใช้วิธีการอย่างไรในการปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาวะทั้ง 3 ประเด็นนั้น จากผลการศึกษาพบว่า เราสามารถเห็นอารมณ์ขันที่ปรากฏใน *คัมภีร์จวงจื่อ* ได้ 5 ลักษณะ คือ อารมณ์ขันที่มุ่งคลายความยึดมั่นในความหมาย เกณฑ์การตัดสิน วิธีการทางตรรกะ และความมีเหตุผลของมนุษย์ อารมณ์ขันที่มุ่งการเคารพสรรพชีวิตอื่นและมุ่งให้เกิดการเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วม อารมณ์ขันที่สะท้อนการหลอมรวมไปกับโลก อารมณ์ขันที่มุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ และอารมณ์ขันที่มุ่งเสียดสี ประชดประชัน และท้าทายกับขนบจารีต เป็นต้น อารมณ์ขันทั้ง 5 ลักษณะดังกล่าวสามารถช่วยปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาวะทั้ง 3 ประเด็นได้ดังนี้

1. การเป็นอิสระจากกรอบความคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มนุษย์เป็นผู้แยกแยะโลกของมนุษย์ออกจากธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่น ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เชื่อว่าตนเองมีความแตกต่างและเหนือกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น มนุษย์จึงมีอำนาจและสามารถควบคุมสิ่งอื่นได้ รวมไปถึงการใช้เกณฑ์ตัดสินที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางตัดสินสรรพสิ่งอื่น จวงจื่อมองว่า นอกจากการที่มนุษย์แยกแยะโลกของตนเองออกจากธรรมชาติและสรรพชีวิตอื่นจะทำให้มนุษย์ยึดติด

อยู่กับกรอบความคิดตนเองแล้ว ยังทำให้มนุษย์ขาดอิสรภาพ โดยเฉพาะอิสรภาพทางความคิด เนื่องจากมองความคิดของตนเองถูกต้องที่สุดจึงปิดกั้นตนเองออกจากแนวความคิดอื่นๆ เพื่อให้มนุษย์สามารถร่วมเล่น/ท่องไปกับแนวความคิดอื่นได้อย่างอิสระ จวงจื่อจึงใช้อารมณ์ขันที่มุ่งการเคารพสรรพชีวิตอื่นและมุ่งให้เกิดการเปิดกว้างต่อการมีส่วนร่วม ในที่นี้หมายถึง อารมณ์ขันที่มุ่งให้มนุษย์รู้จักการเปิดรับและเข้าไปเล่นหรือท่องไปกับแนวความคิดอื่นๆ ที่มีอยู่มากมายบนโลกนี้ โดยจวงจื่อจะเข้าเล่นกับความเชื่อมั่นของมนุษย์ที่มีต่อแนวความคิดของตนเองด้วยวิธีการแบบ Skeptic หรือการตั้งคำถามกับเกณฑ์มาตรฐานที่มนุษย์ตั้งขึ้นว่า แท้จริงแล้ว ข้อสรุปหรือเกณฑ์ที่มนุษย์ใช้ตัดสินคุณค่าของสรรพสิ่งอื่นนั้นถูกต้องหรือไม่ ? ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดทางญาณวิทยาของมนุษย์ในการเข้าใจวิถีชีวิตของสรรพสัตว์อื่น กล่าวคือ เมื่อมนุษย์มีขีดจำกัดความสามารถในการเข้าใจวิถีชีวิตสรรพสัตว์อื่น ดังนั้นมนุษย์จึงไม่ควรเข้าไปก้าวก่าย/ตัดสินสรรพชีวิตอื่น นอกจากนี้ จวงจื่อยังใช้อารมณ์ขันด้วยการเข้าไปเล่นกับจินตนาการของมนุษย์/ผู้อ่าน ผ่านการเล่าเรื่องที่พิสดารและน่าขัน เพื่อมุ่งให้มนุษย์ก้าวข้ามกรอบความคิดที่มีตนเองเป็นศูนย์กลางและปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่ดินแดนความรู้อื่นๆ เหมือนดังเช่นใน*คัมภีร์จวงจื่อ* บทแรกฉากเปิดที่ปลาคุนกลายเป็นนกเหิง เพื่อออกเดินทางไปยังแดนใต้ หรือในบทเดียวกันที่จ๊กจั้นกับนกเขาต่างพากันหัวเราะเยาะนกเหิงที่ออกเดินทางไปยังแดนใต้ โดยใช้วิถีธรรมชาติของตนเองเป็นเกณฑ์ตัดสินความสามารถนกเหิง ทั้งที่นกเหิงขนาดตัวใหญ่ยักษ์ มีกำลังแรงกล้า อายุยืนยาวกว่าจ๊กจั้นและนกเขา สัตว์ตัวน้อยทั้งสองกลับหัวเราะเยาะนกเหิง การเล่าเรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การขบขันผู้อื่นด้วยโลกทัศน์ที่คับแคบต่างหากที่น่าขบขัน เป็นต้น

2. การเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์ ขนบจารีต คุณค่า หรือค่านิยมต่างๆ ซึ่งเป็นตัวกำหนดคุณค่าในตัวมนุษย์ ทำให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตามขนบจารีตเหล่านั้น ในที่นี้หมายถึงขนบจารีตหรือ*หลี่*ในปรัชญาขงจื่อ ซึ่งจวงจื่อได้โต้แย้ง วิพากษ์แนวคิดดังกล่าวของขงจื่อโดยมองว่าขนบจารีตที่ขงจื่อเชื่อมั่นเพื่อหวังสร้างชุมชนแห่งมนุษยธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ขาดอิสรภาพและใช้ชีวิตผูกติดอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมอย่างเคร่งครัด จริงจัง จนบางครั้งต้องกระทำการบางอย่างที่เลวร้ายเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ ยึดติดกับขนบจารีต การให้คุณค่า/ค่านิยมต่างๆ และหลงลืมวิถีธรรมชาติของตน เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากข้อผูกมัดหรือพันธนาการทางสังคม จวงจื่อจึงใช้อารมณ์ขันที่มุ่งคลายความยึดมั่นในความหมาย เกณฑ์การตัดสิน วิธีการทางตรรกะ และความมีเหตุผลของมนุษย์ โดยเข้าไปเล่นกับการยึดมั่นในการนิยามทางภาษาของมนุษย์ และใช้มั่นเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของสิ่งต่างๆ

การนิยามทางภาษาดังกล่าวจึงได้กลายเป็นเหตุผลของมนุษย์ที่ใช้เป็นข้ออ้างในการตัดสินผู้อื่นไปด้วย ทั้งนี้เพราะมนุษย์มองว่า นิยามที่เกิดขึ้นนั้นถูกต้องที่สุดแห่งเกณฑ์ทั้งหมด เช่น การนิยามสิ่งที่ “มีประโยชน์” “ไร้ประโยชน์” ซึ่งรวมไปถึงการมองคุณค่าในตัวมนุษย์ ผู้พิกลพิการต่างๆ ว่าเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถ ไร้ประโยชน์ด้วย จวงจื่อใช้อารมณ์ขันด้วยการเข้าไปเล่นกับการนิยาม หรือ การกำหนดคุณค่าที่มนุษย์ตั้งไว้ โดยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของความไร้ประโยชน์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้มนุษย์คลายความยึดมั่นในนิยามหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ดังเช่น ใน *คัมภีร์จวงจื่อ* บทที่ 4 ตอนชายพิการชู้ ที่มีต้องไปเกณฑ์ทหาร เสี่ยงอันตรายในศึกสงคราม เนื่องจากมีร่างกายที่พิกลพิการ อีกทั้งยังได้เครื่องใช้ต่างๆ ในยามประสพทุกข์ภัยมากกว่าผู้อื่น หรือในบทต้นไม้ชู้ที่มีรูปร่างคดงอ ไม่มีผู้ใดหรือช่างไม้ใดสนใจนำมันไปทำเครื่องใช้ต่างๆ เพราะความคดงอ ผิดรูปของมันจึงทำให้ต้นไม้มันมีอายุยืนยาว ไม่ถูกโค่นล้ม เป็นต้น

นอกจากนี้ จวงจื่อยังใช้อารมณ์ขันเชิงเสียดสี ประชดประชัน เพื่อท้าทายกับชนบจารีต โดยจวงจื่อจะเข้าไปวิพากษ์วิจารณ์ระบบคุณค่าดั้งเดิม อันหมายรวมถึงชนบจารีตทางสังคมกระแสหลักขณะนั้น โดยเฉพาะแนวความคิดของขงจื่อที่ยึดมั่นในชนบจารีตและแนวคิดของตนเองที่เชื่อว่ามนุษย์ผู้เป็นจวินจื่อจะสามารถใช้อำนาจทางการเมืองในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นชุมชนแห่งมนุษยธรรมได้ ซึ่งจวงจื่อมองว่า แนวคิดดังกล่าวของขงจื่อไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมในยุคชนชิวที่มีแต่ความวุ่นวายได้ ทั้งยังอาจเป็นการส่งเสริมให้มนุษย์ใช้อำนาจในทางที่ผิด เหมิเกริม จวงจื่อจึงต้องการปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากกบฏทางสังคมดังกล่าว ซึ่งอาจหมายรวมถึงขงจื่อด้วย จวงจื่อจึงใช้อารมณ์ขันเชิงเสียดสี ประชดประชันด้วยการใช้ภาษาที่เป็นไปในลักษณะ ปฏิทรรศน์ ใช้การโต้แย้งที่ทำลายความเชื่อถือในระบบตรรกะหรือการอ้างเหตุผลอย่างหนักแน่นของมนุษย์ที่มาจากการเชื่อมั่น และเอาจริงเอาจังกับระบบคุณค่าหรือกฎเกณฑ์ที่ตนเองตั้งขึ้น และกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงข้อจำกัดของแต่ละเงื่อนไขทางสังคมนั้นๆ

3. การเป็นอิสระจากความกลัวของมนุษย์ เช่น กลัวความเจ็บปวด ความพิกลพิการ กลัวความตาย เป็นต้น สาเหตุดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่มนุษย์ยึดติดอยู่กับการให้ความหมายกับการมีชีวิต กล่าวคือ โดยทั่วไปมนุษย์มักมองว่า ความตายเป็นสิ่งเลวร้ายและไม่พึงปรารถนา เพราะเป็นการสิ้นสุดของการมีชีวิตมนุษย์ อีกทั้งยังเป็นการทำลายโอกาสให้มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้มนุษย์เกิดความกังวลขึ้น ซึ่งไม่เฉพาะแต่เพียงกลัวความตายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงกลัว

ความเจ็บปวด ความพิกลพิการด้วย ในขณะที่จ้องจ้องมองความตายหรือความอัปมงคลต่างออกไป คือ มองว่าความตายมีค่าเช่นเดียวกับการเกิด ในแง่ที่ว่าทั้งสองสถานะเป็นเพียงภาวะหนึ่งของชีวิตมนุษย์ที่กำลังอยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยน ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญต่อแนวคิดทางปรัชญาของจวงจื่อที่ทำให้เราเข้าใจถึงความจริงของโลกและสรรพสิ่งว่าอยู่บนพื้นฐานของการแปรเปลี่ยน เพื่อให้มนุษย์เข้าใจความจริงดังกล่าว จวงจื่อจึงใช้อารมณ์ขันที่มุ่งปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ เพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจความจริงของโลกและสรรพสิ่งที่อยู่บนพื้นฐานเรื่องการแปรเปลี่ยนเป็นสำคัญ จวงจื่อใช้อารมณ์ขันด้วยการเข้าไปเล่นกับการแปรเปลี่ยนของชีวิตมนุษย์ที่นอกจากจะมีนัยของความตายแล้ว ยังแสดงถึงนัยของความพิกลพิการ ความอัปมงคล ซึ่งทั้งสามลักษณะ จวงจื่อมองว่า เป็นภาวะแห่งการแปรเปลี่ยนหนึ่งของชีวิตเท่านั้น อันเป็นธรรมดาของโลก ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า จวงจื่อจะค่อยๆอธิบาย/แสดงขบวนการแปรเปลี่ยนดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกันก็ไร้รูปแบบตายตัว ดังเช่นการแปรเปลี่ยนสภาพร่างกายของชายพิการชู เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านค่อยๆปรับเปลี่ยนมุมมองความคิดหรือโลกทัศน์ที่มีต่อความตาย ความพิกลพิการ และความอัปมงคลเสียใหม่ คือ ทั้งสามลักษณะเป็นการแปรเปลี่ยนอย่างหนึ่งของชีวิต สรรพสิ่งล้วนอยู่บนพื้นฐานของแปรเปลี่ยนตลอดเวลา และสามารถแปรเปลี่ยนไปในทิศทางใดก็ได้ ดังนั้น มนุษย์พึงทำความเข้าใจความจริงของโลกดังกล่าว เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์อันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจความจริงโลกและสามารถร่วมเล่น/ท่องเที่ยวกับโลกท่ามกลางการแปรเปลี่ยนนั้นๆได้อย่างปกติสุข

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากการใช้อารมณ์ขันทั้ง 4 ลักษณะของจวงจื่อข้างต้น จะเห็นได้ว่า นอกจากอารมณ์ขันจะเป็นกลวิธีที่จวงจื่อใช้ปลดปล่อยมนุษย์ไปสู่อิสรภาพด้วยการเข้าไปเล่นกับแนวความคิดที่ทำให้มนุษย์ถูกกักขังแล้ว จวงจื่อยังปรารถนาให้มนุษย์ก้าวข้ามพันธนาการเหล่านั้น เพื่อที่จะสามารถท่องเที่ยว/ร่วมเล่นไปกับสรรพสิ่งรอบข้างได้อย่างมีอิสระ รื่นรมย์ไปกับดำเนินชีวิต อาจกล่าวได้ว่า เมื่อมนุษย์สามารถก้าวข้ามพันธนาการต่างๆแล้ว พวกเขาจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุข ท่ามกลางการแปรเปลี่ยนอันเป็นความจริงของโลกและสรรพสิ่ง เข้าใจความจริงของโลก อันแสดงถึงมนุษย์ผู้มีอารมณ์ขันที่สามารถหลอมรวมไปกับโลก เป็นอิสรภาพ และหลุดพ้นจากพันธนาการต่างๆแล้ว

รายการอ้างอิง

ภาษาอังกฤษ

- Berkson, Mark. "Death in the Zhuangzi : Mind, Nature, and the Art of Forgetting." In Mortality in Traditional Chinese Thought, edited by Amy Olberding and Philip J. Ivanhoe, 191-224. New York State University of New York Press, 2011.
- Butchvarov, Panayot. Anthropocentrism in Philosophy: Realism, Antirealism, Semirealism. Berlin: Walter de Gruyter, 2015.
- Crandell, Michel. "On Walking without Touching the Ground: "Play" in the Inner Chapter of the Chuang-Tzu." In Experimental Essays on Chuang-Tzu, edited by Victor H. Mair, 104-20. Honolulu: University of Hawaii press, 1983.
- Critchley, Simon. On Humour. New York: Routledge, 2002.
- Froese, Katrin. "Humour as the Playful Sidekick to Language in the Zhuangzi." Asian Philosophy: An International Journal of the Philosophical Traditions of the East April 2013, no. 2 (23): 137-52.
- Galvany, Albert. "Distorting the Rule of Seriousness: Laughter, Death, and Friendship in the Zhuangzi." Dao: A Journal of Comparative Philosophy March 2009, no. 1 (8): 49-59.
- Graham, A.C. Chuang Tzu: The Inner Chapter. London: Unwin Paperback, 1989.
- Graham, A.C. Disputers of the Tao: Philosophical Argument in Ancient China. Illinois: Open Court, 1991.
- Havens, Timothy. "Confucianism as Humanism." CLA Journal 2013 (1): 33-41.
- Ivanhoe, Karen L. Carr and Philip J. "Philosophical Style." Chap. 4 In The Sense of Antirationalism: The Religious Thought of Zhuangzi and Kierkegaard,, 129-48. New York: Seven Bridges Press, 2010.
- Ivanhoe, Philip J. "Zhuangzi on Skepticism, Skill, and the Ineffable Dao." Journal of the American Academy of Religion Winter 1993, no. 4 (61): 639-54.
- Levinovitz, Alan. "The Zhuangzi and You 遊: Defining and Ideal without Contradiction". Dao: A Journal of Comparative Philosophy December 2012, no. 4 (11): 479-96.

- Mattice, Sarah A. "Philosophy Activity as Play." Chap. 3 In *Metaphor and Metaphilosophy : Philosophy as Combat, Play, and Aesthetic Experience*, 47-82. Lanham: Lexington Books, 2014.
- Morreal, John. *The Philosophy of Laughter and Humor*. New York: State University of New York Press, 1987.
- Sellmann, James D. "Transformational Humor in the Zhuangzi." In *Wandering at Ease in the Zhuangzi*, 163-74. New York: State University of New York Press, 1998.
- Watson, Burton. *The Complete Works of Zhuangzi*. New York: Columbia University Press, 2013.
- Wu, Khuang-ming. *Chuang Tzu: World Philosopher at Play*. New York: The Crossroad Publishing Company & Scholar Press, 1982.

ภาษาไทย

- ปรีชาธรรม, สุรติ. *จวงจื๊อฉบับสมบูรณ์: เพชรน้ำหนึ่งแห่งอารยธรรมจีน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊ก, 2556.
- ยิ่งยงใจสุข, กิติ. "มโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื๊อ." *จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. "พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542." กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.
- สถาอานันท์, สุวรรณ. *กระแสดารปรัชญาจีน : ข้อโต้แย้งเรื่อง ธรรมชาติ อำนาจ และจารีต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2556.
- . *จริยศาสตร์ต่างตอบแทนในปรัชญาขงจื๊อ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชวนอ่าน, 2557.
- . *หลุนอี่ว: ขงจื๊อสันทนา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเพ่นบุ๊กส์, 2554.
- . *อารมณ์กับชีวิตที่ดีในปรัชญาขงจื๊อ*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.
- อรุณขจรศักดิ์, ศรีญา. "ภาษาและความเป็นจริงในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงและคัมภีร์จวงจื๊อ." ใน *ความเรียงใหม่หรือสร้างปรัชญาตะวันออก*, 244-87. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววณิชนันท์ ชุนพล เกิดเมื่อวันที่ 7 กันยายน พ.ศ. 2527 สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอกวิชาปรัชญา โทศิลปะการถ่ายภาพ คณะมนุษยศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2549 หลังจากนั้นได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2551 สำเร็จการศึกษาปี 2553 และล่าสุดได้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปีการศึกษา 2555

